ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

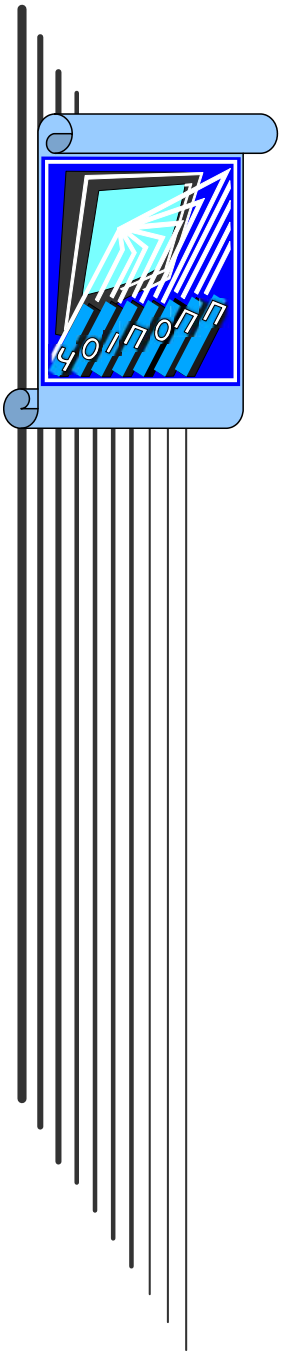

Післядипломна педагогічна освіта

О.І.Месевря
С.І. Січкар

Сучасна українська література

Частина ІІ

Навчально-методичний посібник для вчителів

Черкаси
2010

Керівники проекту:

Месевря О.І., завідувач лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників;

Січкар С.І., методист з української мови і літератури Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

Рецензенти:

Пахаренко В.І., кандидат філологічних наук, професор кафедри української літератури і компаративістики Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького;

Нестеренко Н.В., методист Черкаського міського методичного кабінету установ освіти

Методичний посібник апробований у навчально-виховних закладах Черкаської області та на курсах підвищення кваліфікації у Черкаському ОІППОПП.

Рекомендовано до друку вченою радою ЧОІПОПП
Протокол № 2 від 09.06.2010 року

Урок 2.
ПОЕМА «ПОЕТ У ПОВІТРІ» - СПОВІДЬ ПЕРЕД БАТЬКОВОЮ ПАМ'ЯТТЮ.
МІСІЯ МИТЦЯ У ЗБІРКАХ «ТАКА БУЛА ЗЕМЛЯ» І «ПАПОРОТЬ»

Мета: навчити учнів виразно й осмислено читати поезії; розвивати вміння аналізувати вірші, визначати їх основні мотиви; спонукати до власних роздумів про сенс людського життя, формувати себе як національно свідому особистість; виховувати розуміння важливості вибору життєвого шляху, збереження моральної чистоти; дати уявлення про професію журналіста, телеведучого тощо.

Тип уроку: урок-радіопередача.

Обладнання: збірки поезій В.Герасим'юка; аудіо-записи: Клод Дебюссі, «Розмова вітру з морем» – симфонічна сюїта, «Вітер над рівниною» – фортепіанна прелюдія, «Хмари» – симфонічний ноктюрн; М.Глінка, «Нічний зефір» – романс.

Міжпредметні зв'язки: історія, музика, журналістика.

Основні принципи організації уроку – теле-, радіопередачі

1. Розподіл ролей за бажанням (історики, хроністи, літературознавці, публіцисти, письменники, ведучі програми — журналісти тощо).
2. Оформлення класу (телестудії, радіостанції), прикріплення мікрофонів, розташування парт і стільців так, як у справжній програмі.
3. Випереджальні завдання, а також перевдягання учнів згідно з ролями.

Основні етапи уроку – теле-, радіопередачі

1. Підготовча частина: повідомлення теми, мети уроку (за кілька днів); розподіл ролей, випереджальні завдання; добір літератури, джерел інформації; оформлення класу, костюмів.

2. Основна частина: урок розпочинається словами ведучого (вчителя); надання слова гостям; у перерві звучать музичні фрагменти.

3. Заключна частина: виконання завдань до виступів; підсумок уроку.

Організаційний момент

Під час розповідей «гостей» учні виконують завдання вчителя.

Вступне слово вчителя

На адресу нашої радіостанції надійшло багато листів від слухачів радіопередачі «На межі тисячоліть», ведучим якої є Василь Герасим'юк. Сьогодні до студії ми запросили відомих людей, вони розкажуть про творчість цього письменника. Та й сам Василь Герасим'юк зачитає дещо зі своїх поезій.

Завдання уроку (записано на дошці)

1. Прокоментувати висловлювання В.Герасим'юка, конкретизуючи окреслену ним думку:

• «Повітря стало порожнім»;
• «Не вважаю себе ні слугою, ні повелителем стихій»;
• «...все мало би бути навпаки».

2. Розказати про свої враження від творчості Василя Герасим'юка.

Радіопередача

Журналіст. За збірку «Поет у повітрі» Василь Герасим'юк нагороджений Національною премією ім. Тараса Шевченка 2003 р.

Враження від першого прочитання таке сильне, що важко вирватися з енергетичного поля цих віршів. Збірка, наче знаменитий автопортрет Тараса Шевченка, написана зі свічкою в руці. Ліричний герой Герасим'юка

покидає повітря
зі свічкою в руці,
щоб той, хто прийде після нього,
при собі мав дві.

Письменник. Вірш «Поет у повітрі» «зродився з картини, яка врізалася в пам'ять мого батька, коли він був іще хлопчиком. Вранці на Юра, ще при свічці, – а я знаю, що таке свято Юра, коли вже відчувається подих справжньої весни, – і ця дитина, мій батько, з-за печі дивиться, як задихається його тато... І все це в такому буйстві, і ця свічка, і це все саме вранці».

Журналіст. У якому ж, просторі існує Василь Герасим'юк?

Історик. Це той простір, у якому існували й існують реальні персонажі. Це повітря, яким ти почав дихати і вже не можеш забути про нього, хоч би де був. Фантазія автора спрацьовує лише після діткнення до реальності, а так немає жодної вигадки – за рядками вчувається історична атмосфера.

Публіцист. Три частини книжки – «Кров і легіт», «Запеклий джус» та «Анно Афини» – нагадують сонату; від прямого використання суто музичних термінів, назв інструментів, імен композиторів, виконавців, цитат з народних пісень – до асоціацій, які закладені у ритмі, спільному пракорінні поезії й музики. Вже в заголовному вірші Герасим'юк визначає темп усієї книги-сонати:

Я скачу в цьому повітрі –
це мій ритм,
це ритм народжених у середині двадцятого віку,
коли немовлят ще колисали в колисках,
прив'язаних до сволоків.

А коли нас колисали повільно,
ми ніколи не засинали,
ми синіли від плачу, ми задихались,
ми ненавиділи протяжні колискові предків...

Це ритм життя народжених у середині ХХ ст. – пришвидшено-бурхливий, наповнений активними діяннями, націлений на високість помислів та вчинків.

Літературознавець. «Поет у повітрі» – це вибране, навіть вибране з вибраного, сюди ввійшло далеко не все, написане за останні роки, і майже нічого з попередніх збірок. Назву збірці дала однойменна невелика поема, і вона на перший погляд може здатися несподіваною і манірною. Але насправді «назрівала» давно. Повітря це одна з постійних і головних стихій Герасим'юкової поезії, стихія, що акумулює незримі імпульси буття, і позитивні, й негативні; що з'єднує і роз'єднує, визволяє і приневолює, віддаляє від землі й верне до неї, а власне, є випромінюванням і поетового «Я», і сил, що над ним тяжіють. У віршах збірки «Космацький узір» є «повітря журби й жалоби», у якому поет сподівається ще зустрітися з небіжчиком Іваном Миколайчуком; і є «повітря страшне» – перешкода рятівному акту поєднання з «найменшими» з'явами світового буття, символ незримої непроникності між зверненими одне до одного існуваннями:

Те найменше звіря,
що в смереках проскаче,
та найменша зоря,
що на сіні заплаче,
те найменше маля,
що хлюпоче в потоці,
та найменша земля
з порошинкою в оці
врятували б мене,
та замкнуло всі брами
це повітря страшне,
що спинилось між нами.

Тут на «повітря» скинено вину за приреченість людини.

Історик. У збірці «Діти трепети» є «зранене повітря» – від «дотику вій» апокаліптичного гостя, старого страдника, і є «золоте повітря» церкви, у якому поетова мама, молячись, стає «маленькою дівчинкою», щоб зустрітися поглядом з тими, кого вже давно немає.

Літературознавець. Але повітря «Поета в повітрі» інакше й «більше» за раніші Герасим'юкові повітря. Це тривожний, тяжкий ефір нашої доби, нашої драматичної історії, нерадісного світу людства початку ІІІ тисячоліття. Це повітря, у якому «пропав дзвін» (ця грізна метафора має цілком житейське походження і постала зі слів матері: не стало чути в Карпатах дзвону, коли в середині ХХ ст. тут вирубали праліси). Знищили церкви. Зник дзвін. Повітря стало порожнім. Цей факт, тепер уже буденний, набув для поета метафоричного звучання. Як і зафарбоване серце Спасителя, про яке йдеться у збірці. Василь бачив ті зафарбовані серця. У хатах образи із Пресвятим Серцем Спасителя ще були, а в церквах, які потрапили під юрисдикцію російського

православ'я, на іконах «відкриті серця» замальовувалися. І ось це все – вирубані ліси, зафарбовані серця, матері, які носили під своїми серцями представників нового покоління і втікали від переслідувань нової влади — утворило трагічну реальність середини ХХ ст.

Хроніст. Це повітря, у якому «задихається Бог». Бог не вмер і не покинув землю, не зрадив, хоч його «відкрите серце» замалювали чужою фарбою. Він тут, але задихається в цьому повітрі разом з людьми. І разом з поетом. Повітря – місце, а межа тисячоліть – час.

Публіцист. А проте «повітря» – це лише сфера перебування поета. Поет – головний образ і поеми, і всієї збірки. Уперше Герасим'юк так широко і спонтанно розгорнув своє розуміння та переживання місії поета в світі людей. І в цій місії «професійний» аспект покликання – не єдиний і не головний; основне – дар повноти людського буття в собі, мука відповідальності за гідність цього буття. Поема дає метафорично ущільнений життєпис самого поета – у формі сповіді перед батьком, батьковою пам'яттю.

Це книжка-лейтмотивів, тут усе повторюється. Розповідь розпочинається на Юра вранці й закінчується ввечері на Юра.

Хроніст. Збірка містить як дуже конкретні життєві мотиви, так і універсальні. У ній є те, що називають «карпатськими мотивами», і є стик різних реальностей, починаючи з культурних і закінчуючи повсякденними.

Літературознавець. Книга «Поет у повітрі» насичена біблійними образами. Вона нагадує палімпсест, у якому класичні, осьові сюжети перетинаються з побутовим наративом, міф – з екзистенцією. Починається збірка зі звертання до поета, відкинутого Творцем. Кожен розділ містить триптих і має сонетну стилізацію наприкінці. Автор не розділяє язичницьку Єзавель і християнські мотиви. Тому що Христос, наш Спаситель, посилав у світ своїх апостолів не для ведення теологічних суперечок, а з тим, щоб сказати про Благу вість. Сказати, що є Боголюдина. Блага вість звучить однаково і в християнському плані, і в язичницькому, бо ми не можемо відкинути ні те, ні те. Це закріплено століттями життя наших предків.

Публіцист. На стику соціальних, естетичних, духовних реальностей народжується поет. І, напевне, найактуальнішим для нього є показати грань між реальностями, починаючи з високої культури і закінчуючи повсякденними. Особливо це виявляється у містерії «Єзавель». В основу поеми покладено гуцульський побут, ритуали й вірування. Та одночасно поема сягає біблійних часів.

Історик. «Містерія» перекладається з грецької як «таїнство». В історії культури вона відома як таємний релігійний обряд на честь божества і середньовічна релігійна драма, що покинула стіни храму і вийшла на міські площі. Герасим'юковій містерії притаманні риси обох згаданих різновидів, вона не має окресленого сюжету, це мерехтіння ментальних сполохів-снів, видимого

й невидимого, у свого роду павутиння пам'яті (один з триптихів має назву «Павуки пам'яті»). Поет і не розповідає лінійну історію, його містерія – міф, побудований за логікою, відмінною від поширеної:

І все було б, як у пам'яті...
І все було б, як уві сні...
І все було б, як у тайні...
Бо невидимого завше набагато більше,
ніж видимого,
і останнє можливе тільки у шпарах,
потворних і випадкових,
а ці безформні одіння
нічого не приховують і не викривляють,
а лиш оповивають, водночас віддаляючись.
(«Єзавель»)

Письменник. Головним персонажем тут мала би бути біблійна цариця Єзавель, та зображене у творі таїнство виходить за рамки історичного часу Біблії. У сюжет уведено нашу сучасницю. Взагалі основний вузол середини XX ст. простежується в долі жінки (дівчини, нареченої, дружини, матері, маминої мами – тої, про яку думаю й пишу; яка живе в різні часи, на різних землях). Напевне, так можна сказати про кожне століття. У Карпатах був обряд: молода з дружками, запрошуючи на весілля, заходила в кожну хату на селі й цілувала всіх. Це взірцева роль: молода зображена навіть на кахлях печі, супроводжуючи все життя родини, як знак того, що сталося (для матері) і того, що станеться (для дочки). Саме з погляду найменшої дівчинки й описаний цей ритуал, ця дівчинка – бабуся поета в майбутньому, його майбутня мати й водночас – Молода взагалі («І ти будеш Молода»). Саме доля Молодої подається як таїнство.

Хроніст. Мандруючи крізь століття, поет простежує складні перипетії, що чекають перелякану дівчину за комином. Він бачить її з хворою дитиною (тобто самим собою) на руках, бачить її пологи на плоту посеред Єнісею, бачить у відблисках металургійних печей у Караганді. Усі ці образи нагадують мотив ходіння Богородиці по муках. Образ Діви-Марії набуває язичницьких рис: Герасим'юк описує її як доньку бука й ущелини (бо саме на бука й ущелину перетворюються тіні її предків зі сходом сонця). Молода поєднує в собі риси конкретних осіб з поза-особовими силами Природи. Цей обряд кудись безслідно зник ще у 20-х рр. – і це стало метафоричним моментом.

Історик. Молоду названо Єзавель за іменем біблійної цариці, дочки Сидонського царя. У Старому Заповіті її описано жорстокою людиною, за якою залишилося багато злочинів. Тоді ж була історія з пророком Іллією, що переміг чотириста п'ятдесят пророків Ваала.

Ілля, володар блискавок, злякався цієї язичниці – навіть благав у Господа смерті. Лише тоді Ілля зрозумів, що в лагідному леготі являється Бог, а не в

караючих блискавках. На стику різних реальностей можна краще розібратися багато в чому, насамперед у собі. Як людину іноді лікують зміїною отрутою, так і з допомогою протиріч доводиться розбиратися, що навколо тебе діється.

Журналіст. Що нас чекає в майбутньому? За Василем Герасим'юком, «Молода буде цілувати всіх». Інакше все втрачає сенс. Це найдорожчий для поета, | найінтимніший і найзначиміший символ. Це як весна життя. Чекання обраності. Свято душі. Дарунок долі. Клич чистоти. І надія на оновлення світу.

Літературознавець. Отже, Молода (може, Україна?) на заквітчаному коні вводить нас у книжку поезії.

Прочитати себе самого – (Поета як стихію), прочитати власний час, минуле і майбутнє (як Заповіт) – Герасим'юкові вдалося. Улюблений ним Борхес писав про те, що кожна мова «є абеткою символів, вживання яких передбачає певне – спільне зі співрозмовником – минуле й майбутнє». Василь Дмитрович створив у своїй поезії власну абетку символів, вичитавши їх у чотирьох стихіях. Стихія повітря – це там, де перебуває поет, це наш теперішній час. Слово – теж стихія, поезія – спільна мова минулого й майбутнього. Абетка символів Василя Герасим'юка: Віра, Характер, Вірші, Мова, Мати, Світогляд, Стихія, Авторитет.

•Віра

«Віра допомогла моїм батькам вижити, адже вони десять років провели в Караганді. Віра в спасителя допомогла їм, як і тисячам тисяч моїх земляків. Моя віра – це не віра інтелектуалів. Вона нагадує швидше віру первісних християн, фанатичну віру, що змушувала повстанців УПА, юних дівчат підриватися на мінах... Це як кодекс честі в середньовіччі. Ця віра не підлягала сумніву і приймалася без заперечень. Це все було. Таким було покоління наших батьків. Найбільше боюся Бога – мене так виховували».

•Характер

«Мої гуцульські вірші значною мірою зумовлені особливостями характеру: я не можу повірити собі, поки не відчую прямого зрощення тексту з реальністю. У мене все реальне. У мене немає жодної вигадки, а моя фантазія починає працювати лише після діткнення до реальності.

Формування особистості відбувалося в такому краї, де поєдналося язичництво і християнство. Я у своєму духовному досвіді їх не відділяв і не відділяю, і не вважаю це єрессю».

•Вірші

«Реакція на вірш має бути на сенсорному рівні, а якщо такої реакції нема, то все інше не має сенсу. Можна вірші розшифрувати при бажанні. А ні – то сприймайте мою збірку на інтуїтивному рівні».

Поезіє, порятувала
ти плоть мою не раз, не два...
І голову оповивала,

коли палала голова.

•**Мова**

«Поет – це мова; мова наполовину робить поезію сама. Адже мова – це не тільки засіб спілкування, це щось більш глибинне... національне... Мовне питання в Україні – це те, що справді наболіло, і розв'язувати його треба рішуче, методами УПА! Тоді будуть і українські книжки, буде і народ, і все інше.

Єдиний тиск, який я відчував з першого дня у Києві і відчуваю досі, – відсутність мови. За мову ми пролили багато патріотичних сліз, а в той же час на прагматичному Заході відомо, яке місце посідає мова, мова-філософія. Без мови Києва нема, і містика його похмура».

•**Мати**

«Ми в Україні боготворимо образ Матері. Це прекрасно – молитися до матері. Може, цим ми і відрізняємося від решти світу».

•**Світогляд**

«...Я лише з'ясовую проблеми світогляду: адже завжди треба на шось опиратися. У творчості я стикаюсь з верхнім світом, заповітом... В загальному тут йдеться про гуцульський симбіоз язичництва і християнства.

Ці ветхозаветні навіть не сюжети, а схеми я пропускав через своє сприйняття, відчуття».

•**Стихія**

«Повітря – названа стихія в книжці. Окрім неї є ще три неназвані – вода, вогонь і земля. І хоча книжку присвячено не стихіям, а поету, однак акцентовано її саме на стихії повітря. Усе витає в повітрі...

Я віддав данину й іншим стихіям, коли писав: "вогонь — мій ангел", а "вітер – демон"».

•**Авторитет**

«Авторитети в літературі – Павло Тичина, Богдан-Ігор Антонич, Володимир Забаштанський, Леонід Талалай...»

Публіцист. Таке враження, ніби поет і справді піднявся над рідними горами в густе повітря української культури, спізнав ширші мистецькі й національні шляхи, а відтак його голос, не втративши своєї природної наснаженості й вистраждданості, зазвучав на інших – тихіших, але водночас лункіших регістрах.

...це трапилося в повітрі,
у якому зник дзвін...

Журналіст. Народжений під сузір'ям Лева, Герасим'юк добре знає астрологічні відповідності цього знака і, як справжній поет, надає їм значення. Ось чому «Мій ангел – вогонь...» («Павуки пам'яті»), «вогонь – мій ангел» («Елегія до Ольги»), ось чому «сорок левів», бо поетові сорок років – «Серпень за старим стилем» і «Дніпр спить. Йому сняться леви» («Київська повість»).

Історик. У наш час справжня поезія стає дедалі більше спрямованою до внутрішнього світу особистості. Тому прочитання такої збірки, як «Поет у повітрі», — це не лише данина стихіям «названим і неназваним», як декларує автор. За рядками вчувається певна історична атмосфера, яка то підсилює, то притлумлює голос поета. І Герасим'юк свідомий цього, завершуючи збірку словами, що дзеркально відбивають її початок: «В повітрі – поет».

Літературознавець. Герасим'юк – модерний поет. Найпомітніші з-поміж модерних ознак — цитати, приховані й відверті, від поетичних (П.Елюар, Л.Кисельов, Т.Шевченко...) і прозових творів (М.Гоголь, Х.Рульфо...), філософських та релігієзнавчих праць – до назв кінофільмів (А.Куросава), імен композиторів (В.Івасюк), картин (Л. да Вінчі). Сюди ж слід віднести й досить численні присвяти, здебільшого сучасним поетам, та епіграфи (з Біблії, Н.Білоцерківець, М.Лютера), самоцитати, а також назви попередніх книжок поета, до яких він звертається як до самостійних живих істот.

Письменник читає свої поезії зі збірки «Поет у повітрі».

Журналіст. Мельничуківську премію було вручено за найоб'ємніший том поезій «Була така земля...». Ця книжка посідає одне з найвершинніших місць у сучасній українській поезії і засвідчує те, що поет, перебуваючи у поетичному пошуку, ніколи ні від жодного рядка не відмовлявся, бо всі вони народжувалися в його душі й однаково боліли при народженні і так само освічують нам шлях до істини. Бо:

Білим ягнятом залишу грунь і присліп.
Коником сивим сіно срібне залишу.
Бубон у грудях перекидає дріб
в тишу... тишу... тишу...
Легіт небесний переманює кров
по краплині, по віршу.
Фрея у грудях — мабуть,
місяць зійшов —
чорним вівцям залишу.

Літературознавець. Кожна наступна збірка Герасим'юка ніби прояснює мотиви попередніх і робить «заділ» для наступних. Назву цієї збірки – «Була така земля» – взято зі збірки «Потоки», але вже дещо розширено: як утрату не лише традиційних уявлень, а й самого світу, що ці уявлення породжував. І мотиви, і символіка, і міфологічна поетика «переходять» зі збірки в збірку, і з дедалі більшою силою виражають ті моральні терзання, якими живе сьогодні частина людства. І нищення Карпат («була така земля») Василь Герасим'юк переживає як нищення людини, бо Карпати для нього – естетичний і етичний посил людству.

Публіцист. Нова книжка Василя Герасим'юка «Папороть» (2006) побачила світ до його 50-ліття і складається з двох розділів. Перший – «Суха різьба» –

поезії останнього часу. До другого – «Чорні хлопці» – увійшли окремі твори і фрагменти з написаного переважно в останній чверті минулого століття. У збірці органічно поєднані нові твори і краще з доробку митця, що давно стало невід'ємною часткою сучасної української поезії. Починаючи з віршів, написаних ще під час навчання в Київському державному університеті ім. Тараса Шевченка, і закінчуючи поезіями, створеними вже після отримання Шевченківської премії, «Папороть» охоплює тридцятилітній період наполегливого слідування власним шляхом. Книжка об'єднана символом – папороттю. Основне – не в міфічній квітці, яка тому, хто її знайде, відкриє невидиме, а в «об'єкті», який здатен явити такий цвіт. Про шлях напружених пошуків самого себе, розчарувань, осяянь найкраще написано у вірші «Папороть»:

Про цвіт її роду свого
я спитав. Сказали живі:
«Диявола слуги пильнують його,
як око у голові».

В цю пізню годину,
в цей темний час
я стрибав крізь вогонь,
що давно погас,
і сказали мертві: «Бери від нас
до папороті не зір, а слух».

В цю пізню годину,
в цей темний час
я зрозумів: це останній шанс.
Дайте хоч перевести дух.
Я шукав,
наче мав життя про запас.
Але забагато слуг.

Цикл «Суха різьба» відповідає світовідчуттю поета. Тут є і карагандинський момент, і розв'язуються проблеми світогляду, досягається застиглість, скульптурність елементів буття.

Журналіст. Творчість поета-вісімдесятника В.Герасим'юка виразно засвідчила самобутній шлях розвитку української новітньої модерної поезії: в її основі – звернення до фольклору та міфології, синтез язичницьких та християнських вірувань, їх кардинальна трансформація; поглиблена увага до гострих проблем сучасності. Модерністичні пошуки дали змогу поету глибше розкрити трагізм людського існування, коли одні ідеологічні догми замінюються іншими, коли нищиться духовність та національна свідомість.

А для самого поета найсучаснішим (наймодернішим) був і залишається Стефаник, хоча його новели написані на межі XIX і XX ст.

Літературознавець. Василь Герасим'юк належить до поетів, для яких правда понад усе. Для нього краса лише у правді. Це поет без усмішки, він справжній майстер сюжетної епічної лірики. Уміння використовувати, міфологічний сюжет, наповнити його драматизмом нашого часу і є найбільшим досягненням Герасим'юка.

Письменник. «Поезія – це мистецтво. Таке велике, як музика. В окремих своїх взірцях поезія стає вищою від музики, хоч вищого від музики, здається, немає нічого».

Журналіст. «У пору, коли чинять свої короткочасні сектанські бали метаметафористи, метареалісти, концептуалісти, конкретисти, іроністи, стьоб, попса, літреп, поп-арт, просто постмодерн і постпостмо-дерн; коли молоді й не дуже молоді хлопці дотепно й не дуже дотепно бавляться у великих магістрів, архі-кардиналів, командорів, бригаденфюрерів і квартирмейстерів поезії, — він із тих, хто залишається просто Поетом», – ці нехай жорсткуваті, але напрочуд адекватні слова Івана Дзюби виразно позначають значимість Герасим'юка в українській культурі.

Підсумок уроку.

Учні зачитують творчі роботи – коментарі до висловлювань Василя Герасим'юка.

ПОЕТ У ПОВІТРІ
РОЗМОВА З ВАСИЛЕМ ГЕРАСИМ'ЮКОМ

• Мабуть, я не перша, хто запитує тебе про назву твоєї найновішої книжки. Ефектна і красива назва... А все ж, чому з чотирьох стихій для свого «поета» ти вибрав саме цю?

Якось мій наймолодший друг, письменник і філософ Анатолій Дністровий, дав почитати дуже цікаві книжки. Мушу сказати, що за останні десять років, я нічим не захоплювався, як французькими філософами XX ст. Пересічно ми щось чули про екзистенціалістів, але їх було багато – і «безбожники», як от Сартр, і релігійні філософи, як, скажімо, Габрель Марсель, котрому належать найпрекрасніші рядки про поезію, що їх мені доводилося читати, – друга «лекція» про Рільке.

...Отож Анатолій Дністровський познайомив мене з «новим» філософом. Він належить до тих, хто прийшов у філософію з точних наук, хімік, – Гастон Башляр. І цей автор написав чотири праці про стихії, саме в тому ракурсі, над яким я замислювався: поет і ці стихії (російською – на жаль, що не українською – перекладені книги Башляра про повітря, воду і вогонь). Тут я знайшов підтвердження багатьом своїм інтуїціям. Я знав, що я – «поет у повітрі».

Я написав три вірші з такою назвою, але потім вона ніби дещо набридла мені (назва), і перед виходом книжки навіть думав змінити її на якусь іншу, та все ж щось мене стримувало, і я повернувся до первісного варіанта. У своїй книзі я кажу про динаміку уяви, яка, можливо, зацькована, втратила опору, не знає,

куди себе подіти і шукає, де б зупинитися і не задихнутися.

«Поет у повітрі» – це вибране мною за останні десять років, і майже нічого з попередніх збірок. Це книжка лейтмотивів, тут усе повторюється. Розповідь (книжка) розпочинається на Юра вранці і закінчується увечері на Юра. Хтось може сказати, що це штукарство. Так, дещо я справді робив свідомо, але багато що виникало ніби само по собі. Літературознавець, критик за бажанням може все це розшифрувати, якщо захоче. А ні – то сприйме мою збірку безпосередньо, на інтуїтивному рівні.

• Уся твоя творчість пов'язана з Гуцульщиною. А тим часом там ти прожив меншу частину свого життя...

17 років Лев Толстой казав, що пам'ятає себе з немовляти і що у п'ять років він був уже завершеною особистістю. Та я вже тричі (тричі по п'ять) «завершував» себе, до від'їзду в Київ.

Тим більше, що це формування (завершення) особистості відбувалося в такому краї, де поєдналися язичництво і християнство. Я, до речі, у своєму духовному досвіді їх не відділяв і не відділяю, і не вважаю це єрессю.

• Останнім часом у тебе з'являється більше творів, пов'язаних з Києвом. І все ж відчувається, що Київ тобі чужий...

Я не вважаю, що Київ протиставляється в мене Гуцульщині. Київ, київський досвід просто додається до того іншого, ще дитячого досвіду; ніби через кому. Але ці явища, Київ і Гуцульщина, не рівноцінні для мене, щоб ставити їх поруч.

• Щось як любов-ненависть?

Ні, я б так не казав. Не будемо далеко ходити і плутано говорити: Київ чужий через мову. А поет – це мова (пригадуєш, як Еліот говорив, про відповідальність поета перед мовою?); мова наполовину робить поезію сама.

Але Дніпро... Тут я знову згадав би Башляра, його порівняння води й сновидінь... Я живу на Оболоні, де кілька кілометрів водного простору. І тут для мене найбільший Київ.

• Глибина християнська – складова твоїх поезій – це від культури (інтерес стороннього) чи від віри?

Мене так виховували. Віра допомогла моїм батькам вижити, адже вони десять років провели на засланні в Караганді. Я б навіть промовчав тут про зжуглий штамп «Любов до України», а от віра... Це віра в Спасителя, що допомогла їм, як й тисячам тисяч моїх земляків.

• Ти греко-католик?

Тут конфесійність, як на мене, не має великого значення. Звісно, оскільки всі ті страхіття XX століття, я знав через Галичину і Гуцульщину, де завжди була потужною роль священика, а вони були греко-католики, і ця церква була десятиліттями під забороною, – такий факт не міг не впливати на мене. Але мені залежить передовсім на християнстві.

• Тобто ти сприймаєш Бога через Христа, а не так, як багато

інтелектуалів, за кантівським імперативом:зоряне небо над головою і моральний закон в мені?

Ні, моя віра — це не віра інтелектуалів. Вона нагадує швидше віру первісних християн, фанатичну віру, що змушувала повстанців УПА, юних дівчаток підриватися на мінах... Це як кодекс честі в середньовіччі, прекрасно описаний Хейзінгою. Ця віра не підлягала сумніву і приймалася без заперечень. Це все було. Таким було покоління наших батьків.

• Перечитуючи українську поезію, помічаєш, що за поодинокими винятками (передовсім це вірші жінок), тут майже немає інтимної лірики, того, що в поляків називається «еротики». І водночас – багато прекрасних віршів про Матір. Твоя поезія – не виняток...

Читав я цю так звану «еротичну» літературу, зокрема й жіночу. Зразок – «Четвер», журнал, що його видає Юрко Іздрик, там я зустрів такий-от поетичний» рядок: «Ми сидимо у кафедральному соборі». Ось так, через дефіс. Оце і вся їхня еротика.

От коли я у «Війні і мирі» читав, як повертається Елен і скрипить її корсаж, – це справді, це аж щось чоловіче пробуджує в мені як читачеві. У цьому короткому описі більше сили й еротики, ніж у всіх наших так званих «бестселерах», ніж усе це мляве, неприємне, що аж незручно. Читати – ну там як кілька партнерів у «Перверзії» Андруховича, чи та ж Забужко... Скажімо, коли з'явилось «Прощай, смутку» дев'ятнадцятилітньої Франсуази Сатан, – це був прорив, інший рівень психології, а в наших авторів я нічого такого, у плані духовної розкріпаченості, не знайшов.

Та й нащо це взагалі потрібно? Описувати статевий акт? А вірші про кохання є в кожній поетичній збірці. Один-два? А навіщо більше? Хоча «Таємниця твого обличчя», може, й найкраща збірка Дмитра Павличка.

А материнське... це так. Ми в Україні боготворимо образ Матері. Здавалося б за релігійними канонами так мало б бути в католицизмі, але в католицьку поезію це покоління не проникло так глибоко. Лютер і пізніші протестанти, котрі робили наголос на Євангелії, запитували: чому ми повинні молитися Божій Матері, де про це сказано? Навпаки, сам Христос говорив, що «не знає» матері... І вони не моляться до Матері. Може, цим і ми відрізняємося від решти світу. От у японців є чайна церемонія і цвіт сакури, а в українців хай буде ця молитва.

• Громадянська лірика завжди була потужною в Україні – від Шевченка до «шістидесятників». Але останнім часом поети ніби соромляться писати так – звертаючись до народу. Як до речі, ти розумієш це поняття – народ?

А що це таке – громадянська лірика? Політична поезія, це інша річ: інвективи, як у Шевченка. «Свобода» Елюара... Поети в певні історичні моменти повинні виходити на вулиці, і вони виходять – як громадяни. А вийти на мітинг, щоб почитати вірші і повести людей за собою – може, це й потрібно, тільки ж де такий поет? Все починається з особистості, а не з потреби дня. На століття може бути всього кілька таких поетів. Коли Данте виганяли з одного

міста, з іншого, коли в Італії тривала «політична боротьба», існували якість «партії», – тепер усе це забуто, що за партії?! А Данте лишився.

Один старий дисидент казав мені, що на мітинги мають ходити поети і читати там вірші. Ні! Хай там буде Ющенко, будуть інші політики, хай промовляють вони.

• А стосунки поета і влади?

Хіба влада розуміє вірші? Нинішня наша влада розуміє мову перекупки, і правильно робить Тетяна Коробова, коли говорить до них цією мовою.

А поети мають дбати про іншу мову. І мовне питання в Україні – це те, що справді наболіло, і розв'язувати його треба рішуче. Методами УПА! Тоді будуть і українські книжки, буде і народ, і все інше.

• Твої найбільші прихильності в мистецтві, і ти це не раз акцентував – це латиноамериканська проза і італійське кіно XX століття. Чому?

Може тому, що це захоплення молодості, а вони найсильніші. У ті часи ми ж не мали доступу до багатьох культурних явищ, а ці якось допускалися — через «реалізм», чи що. У них наші верховні цензори не вбачали загрози, і, наприклад, про «Професія: репортер» Антонівні говорили як про зображення абсурду капіталістичного способу життя... Ми ж цей фільм, і багато інших мистецьких явищ, сприймали по-своєму, до протилежності.

Але найперше велике захоплення у мене пов'язане з Гарсіа Лоркою, точніше, із перекладами в Лорки Миколи Лукаша. Це було тридцять років тому, коли ще школярем я надрукував свої перші вірші. Лорка в Лукашевій інтерпретації –це було не схоже ні на що. Адже ми звикли – «Досвітні вогні» там, «Лупайте сю скалу»... А тут – рідна, знайома мова, власне діалект – мені воно пішло навіть не як молоко, а як сметана... Хай то і не зовсім Лорка був – вже пізніше я читав критику Юрія Тарнавського щодо цих перекладів. Та все ж пам'ятаю досі: «Пустіть мене в поле плакати»... Я це вимовляв для себе, багато разів, це було так просто і так сильно...

І от настало 100-річчя Лорки, і я прочитав «Поет у Нью-Йорку». Там було місто спрут, був вибух, і я теж написав про вибух, і це було ще до подій 11 вересня 2001-го.

Усе витає в повітрі, як і в цей «момент Лорки». Я віддав данину й іншим стихіям, коли писав: «вогонь – мій ангел», а «вітер – демон»... Моя мама питала мене, навіщо я так назвав свою книжку, хіба я не знаю, хто існує в повітрі: це ж стихія диявола, того, хто сильніший, ніж людина?.. Але в ці тяжкі роки саме вона, стихія агонізуючої динаміки, керувала мною.

Василь ГЕРАСИМ'ЮК
ПОЕЗІЇ

Із циклу «Кахлі»

* * *

Вибігла серед ночі з хати
в одній лише сорочці білій,
біловолоса!..
Не одну нічку
на черешні ночувала,
на розквітлій –
непомітна...
Ховалася – не сховалась,
понесла йому в ліс їсти...
Витікав з бункера потік,
лайно виносив...
Не виніс тільки цвіту черешневого,
пелюстку чорну...

Поет у повітрі (фрагмент)

Перший вірш
Батькові

Щоб розповісти про хлопчика,
який з першої половини двадцятого століття
дивиться з-за комина,
як задихається при свічці його тато,
помираючи вранці на Юра,
я став поетом, і це трапилося в повітрі,
у якому зник дзвін,
себто у другій половині двадцятого століття,
коли вирубали праліси.

А коли вирубали праліси,
тоді зафарбували відкрите серце Спасителя
на іконах Пресвятого Серця,
вже боячись не потопу,
а снігового обвалу,
коли без гуркоту і шуму
у спресованій небесній тиші
сходить на лице строгий спокій –
такі обличчя відкопали за десять днів,

А коли душа відходить без свічки,
вона в потемках нипає,
доки інша не принесе,
і в порожньому повітрі
ці суцільні поклики
упродовж доби чи століття
страшніші від покликів крови,
бо зливаються в єдину моторош,
і в короткому сні нутром прокричиш:
«Коня!!!»

Поет у повітрі,
У якому зник дзвін,
завжди нагадує наймлену плакальницю,
що голосить, сумлінно перераховуючи
заслуги покійника;
а ще нагадує допотопну фабрику на горі Піп Іван,
яка страхітливу свою утробу
із п'яти п'ятсотлітрових кітлів,
що погрозливо кипіли під самим небом,
перетворюючи карпатський жереп на ефірну мазь,
мовби ховала від самого Бога,
завше оповиваючись найтемнішими хмарами,
та хіба можна від Господа щось утаїти?!
(навіть якщо ти найвища фабрика у хмарах);
і якось у травні двадцять сьомого року
упродовж кількох змахів крил незримих
змолотили її громи і спалили блискавки,
і в розпанаханому хмаровинні залишились від неї
тільки зоряні протяги поета,
який у спорожнілому повітрі
все-таки найбільше нагадує
самотню стару гуцулку,
що на камінному Греготі у заметілі
виживе без корови і кози,
але не без коня.

А коли я сідаю на коня,
я скачу верхами Чорногори
у хмарах, що пахнуть морем – дужче, ніж море;
я скачу печальними полями Галичини,
мужньо смиренними у неживому повітрі;
я скачу в цьому повітрі –
це мій ритм,
це ритм народжених у середині двадцятого віку,

коли немовлят ще колисали в колисках,
прив'язаних до сволоків.

А коли нас колисали повільно,
ми ніколи не засинали,
ми синіли від плачу, ми задихались,
ми ненавиділи протяжні колискові предків;
І наші матері
мусили колисати нас так,
як тікали вони, вагітні,
як бігли печальними полями Галичини
і верхами Чорногори у хмарах,
о пахнуть морем – дужче, ніж море
Поет у повітрі,
у якому зник дзвін,
біжить з усіма за саньми,
на яких з Грегота звозять
мертву стару гуцулку;
і в неживому повітрі він остро чує,
як оглушливо біжить він у снігах,
як паморочливо задихається з усіма,
бо треба поховати, доки зайде сонце
(мовби сонце цього віку ще не зайшло);
а дорога до цвинтаря неблизька,
а день зимовий короткий,
і він біжить за труною з усіма,
і він провалюється у глибокі замети
зі свічкою в руці
і з усіма своїми задиханими видіннями,
де в найпершому маленький хлопчик
запитує гонорову темноволосу жінку на коні,
нутром кричить: «Ну коли вже той цвинтар, коли?!
а вона тільки усміхається,
переливається сміхом, як весняна вода бескида,
і кінь відносить її у високі смереки,
що падатимуть,
падатимуть,
падатимуть
упродовж усього цього розвеселого життя
на цю землю, де мусиш догнати домовину.
Щоб розповісти про того хлопчика,
я розітру на долоні опеньок,
і ви не почуєте запаху свічки,
бо коли задихається поет,
він покидає повітря

зі свічкою в руці,
щоб той, хто прийде після нього,
не носив при собі дві.

Перший сніг

Притишив кров. Притишив крок.
І вищі стали гори. Йде перший сніг
немов пророк,
В якого серце хворе.

Як важко дихати йому!
Як свіжо доокола!
Ступає у порожню тьму
Нога різьблена, гола.

Йде сніг – немов під гору йде –
Ледь дише, хоч безплотний,
І палець на уста кладе,
Як знак мерця холодний.

О ні, то холод родовий.
А в ньому серцю легше.
Йде перший сніг на поклик мій.
Такий, можливо, вперше.

КОСТЯНТИН МОСКАЛЕЦЬ

Тетяна Береговенко,
учитель Смілянського
природничо-математичного
ліцею Смілянської міської
ради

Урок 1.
ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ СВІТОГЛЯДУ ТА ТВОРЧОСТІ
(на матеріалі щоденника «Келія Чайної Троянди»)

Мета: ознайомити учнів з біографічними відомостями, визначити головні критерії життєвої філософії К.Москальця та особливості екзистенціалізму як мистецької течії, дати власну оцінку поглядів, висловлених автором у щоденнику; розвивати творче мислення та вміння інтерпретувати прочитаний твір, формувати читацькі смаки; виховувати прагнення до самопізнання, повноти життя та особистої свободи, зокрема вибору.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Вид уроку: з використанням інтерактивних методів.

Людина – істота, яка не тільки є, але й знає,
що вона є. Впевнена у своїх силах...
К.Ясперс

ХІД УРОКУ

(Урок проходить у вигляді «чайної церемонії», до якої учні готувалися заздалегідь – вивчали особливості екзистенціалізму, життєвий та творчий шлях письменника, готувалися до захисту ідей та презентацій.)

I. Мотивація

Ключове питання

Ви хочете самі вибирати в житті, чи щоб за вас вибирали?
(Невеличка дискусія.)

II. Представлення теми та очікуваних навчальних результатів

Кость Москалець у щоденнику «Келія Чайної Троянди» зауважив: «Знання є справжнім тільки тоді, коли воно здобуте самотужки і перевірене на самому собі; всі інші знання ілюзійні».

Колективне складання та обговорення схеми -«Життєвий вимір»

Людина як *особистість – неповторна, її душа – частка світу.* Це відкриває *можливість* і дає *волю,* яка в свою чергу дозволяє зробити *вибір,* отже, це дає

стан свободи. Центральне ядро особистості людини, що робить її неповторною, – це **екзистенція.**

Отже, однією з найбільш поширених і авторитетних світоглядово-мистецьких систем (течій) сучасності є екзистенціалізм.

III. Вивчення нового матеріалу

Робота за темами (за статтею В.Пахаренка «Буття об стіну буття. Екзистенціалізм: спроба найзагальнішого огляду»):

«Корені екзистенціалізму», «Екзистенційні мотиви» (записати їх у дві колонки – оптимістичні та песимістичні), «Течії екзистенціалізму» (релігійна, атеїстична), «Основні риси поетики літературного екзистенціалізму» *(на її основі можна запропонувати скласти алгоритм або створити символічний малюнок — див. додатки).*

Метод «Мозковий штурм»

Схема

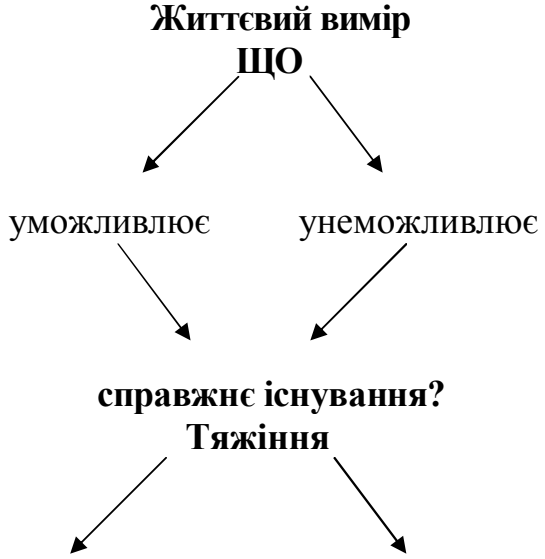

До майбутнього, вічного, духовного, що не означає зрікатися повноти життя	До теперішнього, минущого, речового – побутового комфорту, тілесних насолод, багатства, слави, влади, що спричиняє розчинення людини у світі, як цукру у воді

(За Гайдеґґером)

IV. **Виконання інтерактивних завдань**

(У цей час вже закипає окріп, і можна розливати чай, щоб кожен міг заглибитися в особливості творчого доробку письменника. Доки це триває, учень зачитує уривок із «Воскресіння чаю», написаного К.Москальцем під псевдонімом Володимир Драпей).

* * *

«Йдеться не про механічне запозичення японської чайної церемонії. Ритуал ДАКу – явище автохтонне, він створювався незалежно від зовнішніх чинників, і будь-яке запитання виглядало б неприродним, претензійним, просто смішним. Водночас ідеться **не** про славнозвісні «кухонні посиденьки», що про них охоче згадують чи не всі колишні дисиденти і представники творчого андеґраунду. Ян Парандовський в «Алхімії слова» сказав про каву: «Навіть вино не може суперничати з нею. Кава **не стає** між дійсністю і нашою думкою, **не шкодить** механізмові нашої уяви, **не обманює** наших почуттів. Вона **залишає** нам цілковиту **незалежність,** лише підсилюючи витривалість при напруженні думки, а **думка** під **впливом її стає легкою,** ніщо її не сковує, кава **проганяє втому** і все, що та з собою приносить: апатію, сумніви у власних силах, смуток з приводу очікуваних перепон і труднощів. **Дехто отримує таку ж допомогу від чаю»** (із «Воскресіння чаю»).

Учитель. Зустрічі ці відбувалися в домі В.Кашки, і керував підготовкою до ритуалу господар. І вода, і посуд, і заварка, і ситечко для проціджування готувалися ретельно. Кожен мав свою чашку, якою ніколи не мінявся.

Святом ставало кожне заварювання чаю.

* * *

Поза всім – звучить музика, людина – подібна до віргана (органа), на якому грає Бах – саме життя.

«Поруч із приготуванням необхідного начиння – чайника, заварника, ситечка, чашок, – і під час очікування на окріп та на ту мить, коли чай буде готовий, триває відповідне настроювання на характерний лад цієї **медитації:** перебираються різноманітні теми для подальшого роздумування над ними вголос, приходять рішення, які саме вірші чи «сполохи» варто прочитати друзям, розповідаються менш важливі історії, до яких під час власне розмислювання **Теми** вже не буде стосунку, – це огляд подій, що сталися в період між двома зустрічами, відгук на щойно прочитану книгу, анекдот тощо. Самі по собі ці історії і є тим підґрунтям, на якому виросте безпосередньо сьогоднішня **Тема.** Але поки що це не вона. Жоден із учасників ритуалу не знає достеменно, яка саме тема виявиться найактуальнішою, хоча кожен має щодо цього власні припущення й не зовсім усвідомлені сподівання. Жодного разу за п'ятнадцять літ не було випадку, щоб хтось один звернувся до решти з такими, припустімо, словами: «Хлопці, а давайте-но поговоримо про паралелі у творчості Антонича і Ґарсія Лорки». **Найліпше про** Тему **цієї** медитації знає, мабуть, **дивовижний напій, який набирає снаги** в **заварнику на підвіконні.** Може, тому на нього й чекають із таким нетерпінням – чекають на Тему, яка

з'явиться майже одночасно з витонченим духом свіжого чаю, разом із першими ковтками таємничого, по суті, трунку» (із «Воскресіння чаю»).

Учитель. То, можливо, вдасться сьогодні помедитувати й нам, щоб відсторонитися від зовнішнього світу й заглибитися у глибокий і неповторний світ творчості та життєвої філософії Костя Москальця.

– Які три частини виділяє Москалець у чайному ритуалі як різновиди спільної медитації?

(Приготування до медитації, роздумування над **Темою,** закінчення.)

Виконання завдань

– Розкажіть про найважливіші віхи життя та творчості письменника *(можливе представлення учнівської презентації).*

Учитель. «Келія Чайної Троянди» створювалася протягом 1989-1999 рр. (десять років – істотний час як для вирощування троянд і цілком достатній як для будівництва «келії», тобто життєвої філософії).

Коментування окремих висловів зі щоденника К. Москальця «Келія Чайної Троянди»

Варіант 1

*(Учні вдома готуються до коментарів за розподіленими **в** малих групах висловами.)*

Цитати для коментарів [6]:

Смішно бути творцем, до якого чіпляються його ж таки твори.

* * *

Поза всім – звучить музика, людина – подібна до віргана (органа), на якому грає Бах – саме життя.

* * *

Я боявся самотності, намагався вмістити в себе довколишній всесвіт, перейнятись болями й радощами кожної людини, звіра, комахи, але, руйнуючи власну самотність, я нищив і власну свободу.

* * *

Ніяк не можу звикнути, що мені немає більше куди поспішати.

* * *

Процес письма – це така ж вправа з йоги і медитація...

* * *

У природі не існує криз і боротьби. У природі й культурі немає ілюзій, фальшу й підробок.

* * *

Ходив у ліс, міряв свою стежку «Брахмана» — і пролунала думка: споконвіку цей куток села, де я народився, у Матіївці називають Індією.

* * *

Мій народ бідний і нерозумний, часто огидний, але він мій... Треба творити себе...

* * *

Треба берегти мову й культуру як коріння, щоб, коли мине зима, висадити в ґрунт.

* * *

Одірвавшись у перехідному віці од пуповини, яка прив'язувала нас до сім'ї, ми майже одразу сідаємо на ланцюг — і це вже зовсім не пуповина! — законів суспільства, «великої рідні». Нас забирають до війська, згодом ми одружуємось, бо природний потяг суспільство зуміло обернути на ще один ланцюг, вигідний для себе, влаштовуємося на роботу. І — розчиняємося у функції. Нас, нашої окремішності більше немає. Попереду — пенсія, якщо нам пощастить дожити до неї, і — смерть, до якої дожити таки пощастить. У нас дуже коротка пам'ять. І саме тому дуже мала душа.

Варіант 2

Ознайомтеся з висловами зі щоденника К. Москальця «Келія Чайної Троянди» та виконайте завдання.

Завдання 1. Порівняйте дві цитати зі щоденника К.Москальця. Поясніть контрастність думок.

1) *«Нема за чим журитися довго. Треба все глибше пускати коріння і робитися все сталішим. Цим порятуєшся: зоряними небесами над снігами, теплою хатою, сталістю і ростом угору, а не блуканням по горизонту горизонталі, кружлянням на видноколі, безумною погонею за обрієм, що все віддаляється. Зростаючи вгору, ти не сягнеш головою зірок, які так само недосяжні, як і лінія горизонту; та й навіщо це тобі; адже закорінюючись все глибше і міцніше, все повніше осягаючи свій внутрішній закон сталого росту, врятуєшся і збережеш себе»* (22.01.1995).

«Ніяк не можеш погодитися із цим. Знову і знову, і знову піддаєшся покликам сирен і ностальгії за лінією обрію, о все віддаляється, по-дитячому переконаний, що там – ***край світу, отже, всеохопність і повнота буття.*** *Хоча весь трудний досвід попереднього шляху кричить тобі, що відчуття* ***закоріненості і сталості – істинні, що мандри – твоя погибель, підступна легковажність і безвідповідальність.*** *Ти виправдовуєшся перед собою тим, що ці відчуття сталості й належного способу буття приходять так рідко, але зумисно змовчуєш – забуваєш про те, що вони з'являються тільки як результат докладених зусиль, виконаної праці, а ти лінуєшся працювати»* (22.01.1995).

Завдання 2. У чому полягає проблема сучасності, передана Костем Москальцем? Який вона має характер?

«Культура і нація перебувають у глибокому ***депресивному стані,*** *на поверхні*

метушаться дилетанти, графомани, а часом і неприховані параноїки, решта – дивиться кіно – природно, не українське...» (29.01.1995).

Завдання 3. Поясніть вплив на героя міського та сільського типу цивілізації. У чому полягає суть його «порятунку»?

«Я знову почав любити це маленьке моє село; бо тоді, зразу після повернення, багато чого перестав відчувати, і голова була забита найрізноманітнішим мотлохом. Тепер у голові порожньо. І єдине, що я справді розумію та відчуваю ще, — це природа, ці дивовижні ліси, цей Сейм, риби і птахи, козулі й зайці, зорі й верби, і пахощі, пахощі неймовірно чисті, до болю рідні, печальні пахощі нездійсненої долі. Мабуть, уже пізно... Не бачу нічого й нікого, що (або хто) могло би допомогти мені врятуватися. Врятуватися від себе. Від цього знищеного тіла. Від цього тотального й перманентного безлюддя та безбожності» (3.03.1995).

Завдання 4. Розкрийте символічний образ джерел із живою водою. Який зміст вклав у цей символ автор?

«Кожен шукає шлях до власних джерел, хоча самі джерела нікому неналежні. Джерела відсторонені від нашої спраги, від наших мук, пошуків і блукань навпомацки. Джерела вічно повняться живою водою. їхня сутність – у вічному виджерелюванні живої води. Знайшовши їх, припавши до них, ми будемо жити. Але пам'ять про життя, про його благо, не назване ще словами, зв'язок із джерелами мусять бути неперервними» (7.04.1995)**.**

Завдання 5. Охарактеризуйте душевний стан героя. Що викликало протиріччя в його настрої?

«Рівно чотири роки тому я виїхав зі Львова. Озираюся тепер і бачу, яка велетенська прірва пролягла між: тодішнім і теперішнім життям. Бачу, як я постарів і позвичайнішав. Бачу, що те в мені, від чого я втікав, не полишило мене, а те, чого шукав, як спасіння, – не знайшлося. Все менше вірю в те, що його взагалі можна знайти або створити у тутешньому й теперішньому житті. Доля наче кепкує з мене, час від часу, дедалі все рідше засвічуючи сполохи справжнього буття, справжньої дійсності. Кидаюся на них, наче спрагла за світлом нетля, – але навіть згоріти не можу, тому що сполохи миттю згасають, і я не встигаю ані долетіти, ані бодай усвідомити, що саме привабило й покликало мене в них» (12.04.1995).

Завдання 6. Поясніть значення «нікомуненалежності» та «приналежності».

«...І тоді розумієш, що усвідомлення ***власної нікому-неналежності*** *було лише черговим щаблем, було усвідомленням своєї функції і неможливості виконувати функцію іншу, невластиву. Але тепер починається сходження на інший щабель, ще вищий — усвідомлення своєї приналежності. Приналежності до буття і до вічного в Ньому братства»* (12.04.1995).

V. Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку

Повідомлення учня за статтею Н.Пахаренко «Жанрово-стильові особливості

щоденника К.Москальця» **[6].**

Тези

1. Особливість «Келії Чайної Троянди» – значний обсяг **повернень у минуле.**

2. Є й **докладні спогади.**

3. **Фрагментарність.** К.Москалець зізнавався, що в процесі підготовки твору до друку деякі записи скорочував, деякі – взагалі викидав. Така самоцензура була зумовлена намаганням утворити цілісний текст.

4. Важлива риса щоденника – **суб'єктивність** – підсилюється тим, що він присвячений переважно подіям внутрішнього, духовного життя автора, а не зовнішнім обставинам.

5. Зазвичай, щоденники мають **монологічну форму** (монологи звернені та усамітнені). Для Москальця характерні **усамітнені монологи.**

6. Є приклад дискусії з уявним співрозмовником, коли мовлення набуває **діалогічності** (але такі випадки лише поодинокі).

7. Автор часто **звертається і сам до себе,** як 11 квітня 1989 р.: «Але ж ти сам усього цього хотів? І не заперечуй, бо я знаю краще».

8. Деякі фрагменти щоденника справді нагадують художній твір, але йдеться не про карколомні сюжети, а про описи природи.

9. «Келія Чайної Троянди» писалася якщо й не для себе, то для дуже обмеженого кола читачів, для посвячених, втаємничених, близьких духом. Белетризувати свій щоденник, тобто робити його принаднішим для ширшого кола читачів, автор не збирався.

10. Сподіваємося, що «публіка розумніша, ніж про неї думають».

(Думки з приводу обговорюваного матеріалу).

Висновки

• Зі щоденника «Келія Чайної Троянди» дізнаємося, що К.Москалець обстоює існування високого мистецтва, бо сучасний письменник, на його думку, подібний до монаха. Цю тезу він підкріплює власним аскетичним способом життя, усамітнюючись у селі й обираючи ***тяжку свободу – нікомуненалежність.*** Сам Москалець і є автором цього новотвору (запис 19.02.1991). Він праг не порятунку для християнської цивілізації.

• Автор роздумує над прочитаним, здобуваючи знання, а не інформацію, п'є чай, курить вічну сигарету, збирає гриби, ходить до лісу, прибирає город, рубає дрова, купається й медитує – у нього є власна стежка Брахмана і власний шлях Крішни. (Колись на запитання, про що він мріє, відповів мамі, що у майбутньому в його мрії: хатка, самотність, книги і пес).

• Прочитання щоденника – ніби контрастний душ (переважно осяйна радість, і раптом чорний сум), воно дарує читачеві неоціненне почуття рівноваги, душевного спокою й побожного схиляння перед життям.

• Отже, Людина досконала має жити за гаслом: не **«мушу»,** а **«хочу».** Але насамперед вона має сказати собі: **«Хочу пізнання!»** – і втілити це бажання. Осягаючи логіку буття, людина обов'язково робить висновок, що її покликання,

природа – **бути творцем** світу, точніше співтворцем поруч з Богом. Бо почуття людського обов'язку є найпершою потребою людської душі, її головною формотворною силою.

VI. Оцінювання. Пояснення домашнього завдання

Підготувати один із проектів:

- «Кость Москалець – автор та виконавець сучасних хітів»;
- «Кость Москалець, Тарас Чубай та група «Плач Єремії».

ДОДАТКИ

Матеріали до вивчення життєвого та творчого шляху Костянтина Москальця

Додаток 1

Екзистенціалізм як система (течія) сформувався **у** XX-XXI ст. Акцентує увагу на ***індивідуальному*** **існуванні та** ***самовираженні*** людині. З огляду на те, що XX ст. стало епохою загострення всіх ключових суперечностей, втрати традицій, релігійних цінностей, зміцнення тоталітаризму, пригнічення особистості, екзистенціалізм можна розглядати як реакцію людини на крайнощі. Це філософствування зболеної людини, її пошук шляху до щастя чи бодай ***спроба збагнути сенс страждань.***

Корені екзистенціалізму

1. Мотиви незбагненності буття.
2. Учення Будди про цілковите звільнення людини від зла.
3. Ідея загальнолюдської любові Конфуція.
4. Принцип Сократа — пізнання самого себе.
5. Християнство: людина — це частка Бога *(її душа)* в матеріальній оболонці *(тіло)*.
6. Філософсько-естетичні концепції бароко й романтизму.

Додаток 2

розкріпачення думки світу, віра в Бога

Додаток 3

Течії екзистенціалізму

Релігійний	**Атеїстичний екзистенціалізм**
Буття не абсурдне	Життя абсурдне
Людина здатна збагнути його сутність	Воно незбагненне для людини, а отже хаотичне, безглузде
Отже, спроможна подолати відчуження, здобути гармонію зі світом (буття), стати вільною	Подолати відчуження між людиною (свідомістю) і світом (буттям) неможливо; втративши на це надію, людина почувається нещасною
Усе це можливо за умови найглибшої, щирої віри в Бога	Перспектива – лише смерть, шлях у глухий кут

«Образно кажучи, *атеїсти* уявляли собі людину як мишу, що впала у слоїк з водою. Бога, що допоміг би їй звідси вибратися, або нема, або він байдуже спостерігає, чи довго миша борсатиметься, аж поки не захлинеться.

Християнські екзистенціалісти теж уявляють людину в реальному світі як мишу, що впала у слоїк зі сметаною. Відтак миша борсатиметься, поки не втратить віру і не потоне, або вперто змагатиметься за життя зіб'є сметану в грудку масла і вискочить геть.

Урок 2.

АВТОР ХІТІВ

Мета: ознайомитися з особливостями поетичної творчості митця, визначити цінність його поезії в сучасній українській літературі, проаналізувати окремі поезії; розвивати вміння учнів визначати мотив ліричного твору, розуміти підтекст, аналізувати мовні та ритмічні засоби; виховувати культуру почуттів, естетичні смаки, здатність сприймати та оцінювати поезію, виховувати патріотичне ставлення до українського слова в сучасному шоу-бізнесі, радіо та телебаченні.

Тип уроку: формування й удосконалення вмінь та навичок.

Вид уроку: з використанням інтерактивних методів, зокрема тендерного дослідження.

Обладнання: комп'ютер, диски із записами пісень, учнівські презентації, малюнки за поезіями К.Москальця.

ХІД УРОКУ

І. Мотивація

(Учень-художник може підготувати своєрідне «генеалогічне дерево» виникнення літератури: корінь – міф (у ньому злилися вірування, знання з астрономії, фізики, хімії, медицини, математики, словесна творчість, музика, пісня, танець, лицедійство, малюнок), з нього розвинулися «три кронотворні віті» – віра, наука, мистецтво, одним із видів мистецтва є література з її родами (епосом, лірикою і драмою)).

ІІ. Підготовка до сприймання

(Звучить пісня «Вона» композитор і поет К.Москалець.)

Ключове питання

З допомогою чого можна зрозуміти світ найбільш цілісно і глибоко?

ІІІ. Оголошення теми і мети уроку

IV. Надання необхідної інформації

(Повідомлення учнів-консультантів або представлення учнівських презентацій.)

Життя закинуло його з вершин «тусовочної» популярності до сільської хатини під Бахмачем, звідки всі, хто міг, давно розбіглися «по русифікованих містах», і де впродовж десяти років писалася «Келія Чайної Троянди» – книжка, що може водночас захоплювати і дратувати читача, а також нагадувати йому про давню дзенську істину: «Користь від літератури полягає лише в тому, що вона вказує шлях, але сама по собі вона не є досягненням».

В активі Костя Москальця дві збірки поезій – «Думи» (1989) та «Пісня старого пілігрима» (1994). За першу отримав звання лауреата обласної літературної премії ім. Олекси Десняка.

Відомий Кость Москалець і як автор низки пісень, вірші й музику яких

написав сам. Нещодавно в Канаді випущено компакт-диск «Пісні Костя Москальця» у виконанні В.Морозова.

У Чернігові щорічними літературними преміями імені М.Коцюбинського відзначають найкращих поетів і письменників. Зокрема, в номінації «Поезія» 5 р. лауреатами стали Кость Москалець та Анатолій Шкуліпа.

На запитання, як відомий автор почуває себе на самоті після здобуття слави та популярності, Кость Москалець зауважує: «Це було б неадекватне тлумачення, і я був би брехуном, якби сказав, що постійно живу тільки в селі. Я справді відійшов від тусовки – тієї своєї львівської, рокової, від концертів, від певного кола людей, ідей, сленгу. Але я не відійшов від літератури, навіть від Києва. Ви самі можете бачити: сьогодні безліч людей підходять до мене, **всі мене пам'ятають і я всіх пам'ятаю.** Тобто це було б неправильно вважати, ніби я абсолютно й назавжди відмежувався від усіх і живу таким собі Робінзоном. Ні, я би так не вижив. І я можу стовідсотково гарантувати, що ніхто би так не вижив».

V. Інтерактивні дослідження

Бесіда

– Скажіть одним словом, про що прослухана вами пісня «Вона»?

(Про кохання, взаємини, стосунки, печаль).

– Який провідний мотив цього ліричного твору?

(Ностальгія за втраченим почуттям, особливість якої в тому, що автор вживає дієслова у майбутньому часі: «прийде, принесе, скаже, сидітиме, співатиму, бринітиме». Тобто він неначе передбачає події, які ще не відбулися, але вже сумує з приводу того, що має відбутися).

–Так, спостерігається накладання часових площин: щодо традицій «Так у світі повелося» – в минулому, щодо стосунків між ліричним героєм і «Нею» – в майбутньому. І лише «Я люблю» вживається в теперішньому часі.

Робота в парах

Проаналізувавши текст пісні «Вона», охарактеризуйте:

• хлопчики – ліричну героїню,

• дівчатка – ліричного героя поезії.

(Це завдання стосується Тендерного аспекту, тобто соціальних та психологічних рис характеру, притаманних чоловікові та жінці. Адже сприймання художніх образів хлопчиками та дівчатками все ж буде відрізнятися. І їм було б цікаво, які риси характеру героя (героїні) вважають головними представники саме протилежної статі).

Учениці. Отже, **ліричний герой** – романтичний, але зневірений у житті. Що ж могло його розчарувати? Можливо, буденність, постійні проблеми, можливо, недосяжність його коханої. Герой, безперечно, дуже самотній, хоч у нього є і друзі, й дівчина. Він не в змозі подолати духовну порожнечу. Мабуть, його ніхто не розуміє. Судячи зі сказаного, він талановитий, обдарований. Співатиме для коханої чудові пісні, у яких «бринітиме кришталь». Ця метафора

підкреслює чистоту його помислів та почуттів, силу їх звучання. Але в цьому кришталі все ж відчувається якийсь внутрішній підсвідомий холод. Ліричний герой уміє цінувати красу коханої: захоплюється її волоссям, тонкими вустами. У вислові «Моя дівчинко печальна» відчувається щось дуже ніжне, навіть батьківське. Ліричний герой неспромога стримати почуття, що сповнюють його, тому «продовжує кричати».

Учні. Образ **ліричної героїні** нечіткий. Тож можна уявити її по-різному. Залежно від того, які риси ви цінуєте в дівчатах. Вона ніби проступає із туману, з далечини, така замріяна й сумна. Героїня не п'яніє від дешевого вина, під яким розуміється несправжність почуттів та облудність сказаних слів. У неї гарне волосся, а тонкі вуста говорять про те, що Вона задумана, можливо, навіть відчужена від коханого. Героїня дуже молода, або здається молодою, такою ніжною, тендітною дівчинкою. Але Вона дуже дорога для ліричного героя, якщо він називає її «Моя доле золота».

Ми не знаємо, про кого тут говориться: про реальну особу, про першу **в** житті кохану, про вічну цнотливість, яка залишається в душі попри весь її досвід. Сподіваємося, що Вона несе в собі непідробні почуття: віру, надію й любов.

Метод «Акваріум»

Обговоріть та проаналізуйте образи поезії: «холодне вино», «білі айстри», «життя прекрасне», «прийде осінь», «доле золота», «ніч безмежна і пуста».

«Озвучування інтерв'ю»

За власними спостереженнями та поданим матеріалом складіть запитання (і можливі відповіді) до Костя Москальця.

З інтерв'ю Олександра Бойченка

• *Судячи з «Келії» чи прозової збірки «Рання осінь», на Вас значною мірою вплинула література й філософія Сходу. Для мене Схід також є «джерелом світла», але я чув приблизно такі закиди: як ти, християнин, можеш шукати якихось істин поза Христом? Мені просто цікаво, як Ви гармонізуєте ці речі: Схід і Захід, християнство і буддизм або індуїзм?*

Дякую, це справді гарне й складне питання, на яке я міг би відповідати кілька годин. А якщо стисло, то річ у тім, що я народився у сім'ї письменника, який був свідомим комуністом. Я був нехрещеним, бо батько не дозволяв хрестити ні мене, ні моєї сестри. І перше, що до мене прийшло, – це було не християнство, а якраз Індія, Японія, Китай. І сьогодні той юнацький досвід є для мене найціннішим. Тобто ідеї, через які мені відкривалося щось трансцендентне, були пов'язані з даосизмом, дзен-будцизмом, індуїзмом... Це були східні вчення, але завдяки їм в мені й визріла потреба охреститися.

Ви - автор найхітовшого із сучасних українських хітів...

Ну, це занадто. Можливо, років десять тому, тепер вже ні.

• *Принаймні, в товаристві моїх друзів жодні посиденьки не обходяться без*

хорового затягування «А вона, а вона сидітиме сумна...» У зв'язку з чим я хочу запитати: ось є Костик Москалець – автор суперхіта, пісні, що майже стала народною, і є Костянтин Москалець, який сидить десь у Матіївці, п 'є чай, медитує. Як вони співіснують?

Відповідь є в «Келії...». Там один з останніх записів про те, як я рибалю і раптом думаю: що сталося, чому мені так добре? І згадую, що цього дня – 25 серпня 1989 року – я написав «Вона». Але я це згадую у цілковитій самотності, на озері, де немає жодної чужої душі. Мені просто добре, що я написав ту пісню, що я бачив, коли їздив з Чубаєм, як в Яремчі хлопчина зробив аранжування і сорок хлопців та дівчат зустрічали нас цією піснею. І я думаю: мені дуже поталанило, адже я міг померти і всього того не побачити. Тобто я перебуваю собі у своїй самотності, але знаю, **що моє життя не пропало, що моя творчість знайшла свій відгук.** І це єдине, мабуть, що турбує кожного творця: щоб його життя не виявилося прожитим марно.

VI. Підсумки. Оцінювання.

Метод «Мікрофон»

– Чим запам'яталася поезія К.Москальця?
– Чи поетичні твори цього автора відрізняються від інших?
– Які життєві цінності пропагує автор?

VII. Пояснення домашнього завдання

Проаналізувати поезію «Ходжу-броджу» за планом.

1. Короткі відомості про автора.
2. Історія написання твору.
3. Жанр поезії.
4. Провідний мотив.
5. Композиція твору.
6. Ключові образи.
7. Мовні засоби, що сприяють емоційному наснаженню твору.
8. Віршування, віршовий розмір.
9. Підсумки (почуття і роздуми, викликані твором).

Урок 3.

ПОШУКИ СЕНСУ ЖИТТЯ В НОВЕЛІ «СПОГЛЯДАННЯ ЧЕРЕШНІ»

Мета: проаналізувати проблематику новели, визначити основні риси характеру головного героя; розвивати вміння робити власну інтерпретацію змісту художнього твору, читати «на різних рівнях», «бачити не лише хороший **текст,** але й інший **світ»;** виховувати чистоту почуттів, прагнення до пізнання істини, уміння співпереживати та співчувати іншим.

Тип уроку: формування й удосконалення вмінь та навичок.

Вид уроку, з використанням інтерактивних методів.

Обладнання: комп'ютер, учнівські презентації, ілюстрації до новели.

Для читання потрібен час і особистий простір.
Щастя, якщо ми його маємо.

Т.Злобіна

ХІД УРОКУ

І. Підготовка до сприймання

Бесіда

– Що найбільше захоплює людину від найперших років її життя і до останку? (Гра.)

– Що є в кожній грі? (Правила.)

– Чи можна вважати, що, читаючи художній твір, ми вступаємо в своєрідну гру?

– А з ким?

(З автором, бо знайомлячись із твором, ми граємо у запропоновану автором гру за його ж правилами.)

– Чи можемо ми виробити власні правила?

(Так, але для цього треба уважно прочитати твір.)

Учитель. Сучасний літературний критик Тамара Злобіна слушно зауважила: «Попри псування очей і хребта, читати – це корисно. Особливо, якщо вміти читати – на різних рівнях – і бачити не лише хороший **текст,** але й інший **світ.** Який можна впускати в себе, приймаючи правила гри автора (попри модну нині тезу про його смерть). У фіналі стаєш співавтором – уже не гри, а власного життя, – адже так робиш прочитане – прожитим...» [3].

Тож не помилимось, що однією з головних функцій мистецтва є ігрова. Сприймаючи мистецький твір як гру, можна не лише витратити надмір емоційної енергії чи розслабитися після зусиль, а й, уявно поставивши себе на місце героя, підготуватися до життєвих **випробувань** або навіть компенсувати нездійснені бажання і мрії.

ІІ. Оголошення теми і мети уроку

ІІІ. Робота з текстом новели

Бесіда

– Прокоментуйте хоку «Моєму учневі» Мацуо Басьо: «Подорожній в далекій країні! Повернися, тобі покажу я істинні квіти».

(Ім'я Мацуо Басьо в перекладі з японської означає «бананове дерево». І ліричного героя хоку, мабуть, захоплювали не плоди, а саме **квіти** банана. У квітці захована таємниця зачаття, з неї колись народиться плід. Хоча не завжди. Багато квіток так і залишаються пустоцвітом).

Головний герой новели «Споглядання черешні» саме шукає дерево, що цвіте).

– Познайомимось із головним героєм новели «Споглядання черешні». Щоб його побачити, треба пильно придивитися до символічного пейзажу: «Дерево стояло над урвищем, яким закінчувалося величезне місто з усіма своїми брамами, шпилями, театрами, площами і базарами. На дні урвища борсався вузенький потічок, а дерево цвіло білими і рожевими квітами. Під деревом спав чоловік у смугастому халаті». *(Учитель пропонує розглянути учнівську ілюстрацію до новели і зосередити увагу на деталях і дії: дерево – цвіте, потічок – борсається, місто – закінчується, чоловік – спить.)* Що символізує смугастий халат героя на фоні яскравого цвіту?

(Смугастий халат – це символ несвободи. Герой відчував себе у реальному житті, як у в'язниці. Можна сказати, що він був невільником у в'язниці повсякденного життя.)

– Як, на перший погляд, жив головний герой?

(З окремих деталей новели видно, що він жив так, як більшість людей – у щоденних матеріальних турботах.)

– А що переживав герой у душі?

(Він переживає межову ситуацію, незахищений і самотній, але готовий до **відкриття істини власного існування.** Герой хоче цього, бо попри буденність життя має багатий внутрішній світ.)

– Що ми знаємо про попереднє життя головного героя?

(«Той чоловік прочитав усі книги, які тільки міг, і скуштував усіх вин, на які йому тільки вистачало зароблених, а частіше, позичених, грошей. Коли ж він закінчив оті, як здавалося, нагальні справи, то збожеволів, і його відвезли. Там він доглядав квіти, справно ходив снідати-обідати-вечеряти і на процедури, бесідував з лікарями і хворими, вчасно вкладався спати, і так усю осінь, зиму й аж до того дня, доки не зацвіло дерево над урвищем». Тобто його побутове життя після того, як він деякою мірою пізнав світ, було циклічним, рухалося по колу, незалежно від часу і простору. Коли герой вичерпав свої можливості як особистості, то збожеволів. Тобто зациклився до того часу, доки не зрозумів своїх справжніх бажань і прагнень.)

– Чому автор не вказує, куди «відвезли» героя після божевілля?

(Можна здогадатися, що «відвезли» його аж ніяк не в божевільню. А можливо, і взагалі нікуди. Просто герой чесно продовжував виконувати свої повсякденні обов'язки у реальному житті.)

– Отже, організація, взаємозв'язок простору і часу в художньому творі – це плач, то за жіночий, уже безнадійний крик. Потім він побіг, ламаючи руками гілки, плутаючись у високій траві, перечіпляючись за повалені хрести, бо там був закинутий цвинтар, заплющуючи і розплющуючи очі, то посміхаючись, то кривляючись і схлипуючи». Все це відбувається дуже швидко, зливається в єдину мить незрозумілого, що оселилося в душі).

– Герой пішов стежкою, «ще не знаючи чому». Чого він не знав? (Дорога життя загадкова і невідома. А герой поки що не має визначеної мети. Це породжує в його душі страх перед майбутнім.)

– У чому ж знаходить герой порятунок від страху?

(На деякий час душевний спокій і рівновагу йому вдається відновити у сім'ї. Але це тривало недовго. «Незадовго перед світанком він подзвонив у двері своєї квартири. Сонна дружина наче й не здивувалась, принесла йому інший халат і теплі пухнасті капці. Він ані слова їй не сказав, прийняв душ і

поголився, підсмажив собі яєчню, зготував каву, нашвидкуруч переглядаючи зворотні адреси на кількох листах, які дружина ще не встигла передати в лікарню. Як правило, то були листи від Лю, Володі та Павла.

Потім з кавою пішов у кабінет, ввімкнув настільну лампу і запалив люльку, що так само лежала на магнітофоні».)

— Чи бачить герой сенс свого життя?

(Поки що ні. Але в його душі відбуваються зміни.)

— Чого ж героєві не вистачає, щоб уникнути без діяльності та осягнути сенс існування?

(Не вистачає ...черешні: «...як тебе не вистачає, аби ти тільки знала; трохи втомлений я зараз; багато-багато чого треба розповісти тобі, черешне...»)

IV. Виконання розвивальних інтерактивних вправ *Метод «Акваріум»*

Учні обговорюють, що символізує в новелі черешня. (Мрії, найкращі сподівання, реалізацію найзаповітніших бажань, прадавнє «дерево життя», символ свободи.)

Метод «Знайдіть художню деталь»

Обговорення особливостей та символічного значення художніх деталей новели. Кожну деталь можна записувати на дошці або плакаті для кращого запам'ятовування.

– Зачитайте, яка вона, **черешня.**

(«Черешня виросла невисокою. Гілок, одначе, мала повно – стільки, що на них, бігме, розмістилися б усі птахи, яких у срібних, дерев'яних і бамбукових клітках тримали жителі величезного міста. Зелена трава, білі і рожеві квіти, а ще високі хмари вгорі, шум води внизу. Здрастуй, черешне, – і дивитися на неї, довго-довго шукаючи слова, – ти така тепла; а може, й усі птахи світу розмістилися б»).

– А які саме **птахи** розмістилися на черешні?

(Ті, яких жителі міста тримали в **клітках** – символ неволі.)

– Отже, черешня символізує перш за все свободу, як і птахи. Адже пташка не може жити і тим більше співати в неволі. Які ще деталі означають обмеженість і буденність життя героя?

(Дружина купує йому сорочку сіру, як і буденне життя. А в дорогу до омріяної черешні герой вирушає у тому ж таки смугастому лікарняному халаті).

– Чому чоловік вирушає в мандри вночі?

(«За вікнами здіймався вітер. «Такий дужий, – подумав чоловік, – до ранку на черешні не залишиться жодної квітки». Герой боїться, що на черешні облетить цвіт. Тож поспішає).

– На що звернув увагу герой новели дорогою до черешні?

(«Чоловік підвів очі до неба і тихенько свиснув – ще ніколи в житті не було там стільки **зірок».** Зірки були й раніше, але він їх не помічав, оскільки не мав вільного часу, займався щоденними турботами).

– Який орієнтир обирає чоловік у пошуках омріяної черешні?

(«Він притиснувся плечем до якоїсь стіни і почав шукати **Полярну,** а коли знайшов, то зрадів невимовно, тихесенько заспівав: «їхав козак за Дунай...» – і вирушив на північ – певна річ, черешня повинна знайтися там»).

– Шукач черешні обирає за орієнтир Полярну зірку, тобто мрію, високе, вічне. Адже мандрівники північних широт з давніх-давен орієнтувалися саме не неї, так робили й люди, які заблукали. Де ж заснув, стомившись, наш ліричний герой?

(«Ця ніч була коротшою за попередню, тож, коли зорі одна по одній почали зникати, а небо світлішати, чоловік звернув до закинутого **цвинтаря.** Там він знайшов досить затишний склеп, куди діти чи пияки, чи мертві – хто б вони не були, дяка їм, – принесли старий матрац, свічку і кілька ящиків. Свічку він запалити не зміг, бо не мав сірників, та, зрештою, потреби теж; закутався щільніше в халат і заснув аж до вечора». Цвинтар може символізувати не лише смерть, а зв'язок із предками, зі споконвічними давно забутими істинами наших попередників, врешті зв'язок з Богом, віру у вічне життя. Тому саме тут йому й приснилася омріяна черешня.

«Світе-світоньку, ти одразу ж мені приснилася – аж в очах померкло, аж забракло повітря; якби ти була поруч, ти б зрозуміла, як це; не напружуючи зору, я розгледів кожну тичинку в кожній квітці, кожну бджолу, що сиділа то тут, то там; нічний вітер навіть не торкнувся тебе, такої чистої, як радість, черешні»).

– Хто ще прийшов у щасливий сон героя?

(«Раптом прийшов **санітар** Вася, з яким ми роздушили тихцем не одну пляшечку одеколону, й сказав: «Збирайся, тебе чекають». Образ санітара Васі, нарший погляд, дуже прозаїчний. Але має дуже глибинне значення. Може, це символ **підсвідомості** героя, у якій він нарешті побачив істинність своїх бажань, які тамував протягом усього життя. Адже це саме цей санітар «...мовчки дістав довгу мотузку і прив'язав один кінець до моєї лівої руки, а другий до пошерхлого, ніби вуста на вітрі, стовбура черешні...»)

– Отже, герой новели знову прив'язаний, але вже до черешні. Чи можна вважати, що він знову невільний.

Дискусія «Наскільки можливі межі свободи людини»

Учитель. Свобода, тобто здатність володіти, розпоряджатися собою, діяти відповідно до власної природи, є основою людини як богоподібної духовної істоти. Ніякі матеріальні блага і комфорт для тіла не можуть замінити людині свободу, оскільки вона або загине відразу, або деградує духовно, перестави бути людиною. Якою ж мірою людина може бути вільною? Людина

народжується і якийсь час живе залежною (від власних біологічних інстинктів, матеріальних умов, державних, моральних, релігійних законів), бо у ній переважає тілесне. І лише згодом поступово вона стає істотою духовною, здобуває свободу. Але це вдається не завжди.

К.Москалець у щоденнику «Келія Чайної Троянди» пише про факти побутової несвободи: «Одірвавшись у перехідному віці од пуповини, яка прив'язувала нас до сім'ї, ми майже одразу сідаємо на ланцюг — і це вже зовсім не пуповина! — законів суспільства, «великої рідні». Нас забирають до війська, згодом ми одружуємось, бо природний потяг суспільство зуміло обернути на ще один ланцюг, вигідний для себе, влаштовуємося на роботу. І – розчиняємося у функції. Нас, нашої окремішності більше немає. Попереду – пенсія, якщо нам пощастить дожити до неї, і – смерть, до якої дожити таки пощастить. У нас дуже коротка пам'ять. І саме тому дуже мала душа» (17.11.1994).

Як підсумок до цього, можна сказати, що людина часто не до того «прив'язується» в житті. Абсолютної свободи бути не може. Але кожен має можливість робити вибір за власним, а не чиїмось бажанням. Тоді це буде **пуповина,** що дає життєві сили, а не мотузка, що душить.

– Чи знайшов герой свою черешню?

(«Того вечора він справді знайшов її. Черешня росла не так далеко від його лікарні, але яке це мало значення тепер. Чоловік сів під деревом, втомлено зітхнув і щось пробурмотів».)

– «Того вечора він справді знайшов її». Ця фраза стосується лише черешні та головного героя?

(Можливо, герой знайшов разом з черешнею й істину, віру в Бога. Але ця фраза стосується ще двох дійових осіб новели. Про них ми дізнаємося далі. Це хлопець і дівчина, які опинилися неподалік. Це не просто випадкові перехожі. Адже, побачивши чоловіка, «вони без слів зрозуміли, хто це». Вона виявила турботу про знеможеного пошуками героя і принесла звичайну їжу, яку щодня купує будь-хто у будь-якому магазині, – «пакет молока, півпаляниці хліба, сир та шоколадку». «Чоловік повечеряв, усміхнувся, і тихо, наче дитина, заснув. І приснився йому Бог».

– Яким являється героєві уві сні Бог?

(Образ Бога у новелі дуже нетрадиційний, іронічний. Він палить люльку, випускаючи хмарки рожевого диму. І говорить до героя: «...заберу я в тебе цю черешню... вона мені самому треба». Цього чоловік боявся найдужче: «І сльози градом посипалися з моїх безтямних очей, і я похапцем почав пригадувати молитви, і так я молився: «Боже милосердний, іже еси на небесах, Мати, Діво Пресвята Маріє, змилуйтесь наді мною, і даждь нам днесь, і да святиться ім'я Твоє, да прийде воля Твоя, тільки не забирайте в мене черешні...», – і підвів я очі, і нікого не було поруч, тільки Вона світилася денним, незнаним світлом, і інші сльози полилися з натрудженого серця мого, і підвівся з колін я, підносячи руки до неба, дякуючи, що почуто було мою молитву». Нарешті герой

залишився із своєю черешнею).

Робота в малих групах

– Визначте образи новели:

• зорові – *високі хмари, білі і рожеві квіти, смугастий халат, великі волохаті зорі;*

• слухові — *лякаючись автомобільних сигналів, шум води внизу, клацнув замок, співав соловей;*

• дотикові – *слизька стежка, теплі, пухнасті капці;*

• смакові – *підсмажив яєчню, зготував каву;*

• запахові – *пляшечка одеколону, квітуча черешня.*

– Які з них переважають?

(По закінченні роботи на дошці можна оформити складену за результатами досліджень схему «Образи новели «Споглядання черешні» за сприйняттям».)

5. Завдання для майстрів пера і пензля. Група художників малює портрет головного героя, група літераторів створює словесний опис.

V. Підбиття підсумків

Метод «Мікрофон»

– Чи знайшов герой те, що шукав? «...черешня не обсиплеться вже ніколи», – так закінчується новела. Отже, герой досягнув своєї високої мети. Він знайшов справжні духовні цінності для себе. І оскільки черешня в цвіту прекрасна, то головне для нього в житті – **краса почуттів.** Головне з них – це **любов,** її знайшли хлопець і дівчина; молоді люди виявили також і **любов** до **ближнього** – героя – вони приходять і дбають про нього. Любов до людей, до світу, до Бога приносить шукачеві черешні **гармонію.** А оскільки він у новелі немає конкретного імені, то це може бути будь-хто з людей, з тих, кому «сниться черешня».

VI. Оцінювання

VII. Домашнє завдання

Написати твір-дослідження «Моє розуміння образу черешні (головного героя, автора)» або «Головний герой новели «Споглядання черешні» – це...».

Урок 4.
«ЯК БУТИ САМІТНИКОМ». ПІДСУМКОВИЙ УРОК ЗА ВИВЧЕНИМИ ТВОРАМИ

К.МОСКАЛЬЦЯ

Мета: проаналізувати проблематику та жанрову різноманітність прозового доробку автора, визначити цінність творчості Москальця для сучасної української літератури; розвивати критичне мислення учнів, уміння відстоювати власну думку, підсумовувати та систематизувати вивчене; виховувати толерантність, бажання бути творцем власної долі та духовних цінностей. Тип уроку: узагальнення та систематизації знань.

Вид уроку: з використанням інтерактивних методів.

Обладнання: комп'ютер, учнівські презентації, «дерево мудрості», світлини з життя К.Москальця.

...Бути самітником зовсім незле.
Просто ще не всі про це знають.
К.Москалець

ХІД УРОКУ

І. Перевірка домашнього завдання

Читання учнівських творів-досліджень на запропоновані теми.

Моє розуміння образу головного героя новели «Споглядання черешні»

Є люди, які цінують світ матеріальний. Тобто, вони живуть тільки для того, щоб заробити гроші й витратити їх. Дехто не дуже успішний у цій справі. Вони заробляють, а потім, витративши, думають: «Де я подів ті гроші? Чому у мене їх постійно немає?» Так існують від зарплатні до зарплатні, не помічаючи нічого навкруги.

Та не всі є такими. Наприклад, чоловік із новели «Споглядання черешні» живе духовно. Хоч він часто бігає на позички й не особливо розкошує, але й не надає цьому забагато уваги. Навпаки, ця людина бачить у розквітлій черешні щось неймовірно мудре і прекрасне. Він любить самотність і свободу, завдяки чому може роздумувати про високі духовні цінності. На перший погляд, чоловік здається нам просто залежним від алкоголю або й «психом». Але потім ми відкриваємо в ньому філософі, який багато побачив та прочитав за своє життя.

Робимо висновок: образ цього чоловіка філософський, нематеріальний. А той читач, який подумає, що герой неврівноважений, не помилиться. Бо кожен філософ, життя якого духовно насичене, є трішки божевільним. Тобто знаходиться в Божій волі.

ІІ. Підготовка до сприймання

1. Метод «Мозковий штурм».

– Окресліть коло проблем, які найбільше цікавлять Костянтина Москальця.

(Переборювання повсякденної реальності, пошук глибинних проблем невлаштованості людського життя, пошуки людиною істинного буття, відчуження особи від суспільства, позитивна та негативна роль самотності.)

2. Метод «Драматизація».

Учні зачитують роздуми Москальця-самітника.

Чомусь усі переконані, що самітником бути дуже тяжко. Мовляв, від тривалої самотності в людей починаються глюки, вони худнуть, бліднуть, уголос розмовляють із духами і незабаром переселяються до їхньої країни... Мушу з усією

відповідальністю заявити, що ці погляди на самітництво цілковито застарілі, упереджені й безпідставні. Насправді бути самітником у XXI столітті – суцільна втіха. Отже, як це робиться. Будуєш або купуєш собі хату подалі від великих міст. Поряд має бути якась жвава траса – це для того, щоби друзям легше було доїжджати, але не занадто близько, щоби гуркіт двигунів не відвертав тебе від високих чи, може, навіть і глибоких, дум. Ще важливіша за трасу наявність доброго покриття котрогось із операторів мобільного зв'язку. Ставиш перед собою... мобільний телефон, під'єднуєшся через свого оператора до Інтернету і з головою поринаєш у самотність. Або не так. Заварюєш міцний жасминовий чай, виходиш на ґанок, а там – зорі, та так близько, що їх можна рукою дістати. Коли в мене гостював Віктор Неборак, то він їх рвав, наче вишні. І їв...

* * *

Припустімо, Інтернет і зоряне небо над головою тобі за місяць набридли. Що тоді? Тоді беремося за читання. Причому якоїсь грубілої книжки, щоб надовго вистачило.

Минають дні, за ними — ночі. Ти сам готуєш собі їсти, миєш посуд, прибираєш у хаті. Ти ні від кого не залежиш і нікому не завдаєш прикрощів, бо нікого й нема. З веселою недовірою прислухаєшся до розмов у Мережі: про надскладне життя в постмодерну добу, про перманентний брак грошей і часу (що, як відомо, одне й те саме), про очі, які наполегливо вилазять на лоба після багатогодинного сидіння за монітором. Ти знизуєш плечима, коли чуєш про нестерпно загазоване міське повітря, про катастрофічну самотність людини в пустелі мегаполіса, коли вона роками не бачить справжніх людей, а тільки співробітників і одні й ті самі шпалери вулиць з намальованими на них «масками людських облич» (Грицько Чубай)...

«Боже, – проказуєш уголос, – бути самітником зовсім незле». Просто ще не всі про це знають.

– Яких Ви знаєте письменників – великих самітників?

(Іван Вишенський, Григорій Сковорода. Та й Тарас Шевченко, Леся Українка, Василь Стус також були по-своєму самотніми.)

III.Оголошення теми і мети уроку

IV. Вирішення проблеми «Чому Костянтин Москалець обрав для себе шлях філософа-самітника?»

– Чи актуальна на сьогодні проблема самотності сучасної людини в суспільстві?

(Так, актуальна. У сучасної людини може бути родина, багато друзів і знайомих, але вона відчуває дискомфорт і самотність через те, що її ніхто не розуміє.)

– З'ясуймо причини такої ситуації.

Обговорення в *малих групах* за визначеними самими учнями чи наданими вчителем темами:

• **«Зміна типу цивілізації»** – в результаті переходу від сільського типу цивілізації до міського обірвалися зв'язки людини з природою, громадою, родинні стосунки

та спілкування з іншими людьми. Занепали національні традиції.

• **«Вплив тотальних війн, революцій та катастроф»** – людина відчула себе незахищеною перед світовими катаклізмами, втратила сподівання на краще, будь-яку надію.

• **«Вплив механізації та комп'ютерної техніки»** – сучасна людина часто не потребує живого людського спілкування. Адже це з успіхом замінює телебачення, комп'ютер та інші нові технології.

– Чи можна вважати названі фактори причиною усамітнення Костянтина Москальця?

(Тут клас поділяється на групи за спільними інтересами. Дехто вважає, що Костянтин Москалець у таких умовах, які сам описує, не такий уже й самітник. Інші стверджують, що його скромне життя в селі – втеча від проблем сучасності. Ще дехто вбачає причину усамітнення в бажанні заглибитися «в себе», докладніше пізнати свій внутрішній світ, відновити духовну рівновагу, відчути силу землі і природи, а звідси – й Всесвіту. Але всі доходять спільного висновку, що «нікомуненалежність» дозволяє пізнати себе, стати вільним, отримати екзистенційну свободу, яка дозволить жити за законами любові і краси).

У. Аналіз жанрової різноманітності прози Москальця

Обговорення жанрової різноманітності через «дерево мудрості». Тобто перед цим учні (заздалегідь підготувавшись) записують на маленькому аркуші паперу жанр свого улюбленого твору Костянтина Москальця, скручують його трубочкою, зв'язують ниткою та прикріплюють до «дерева». Коли воно вже буде прикрашене записами, учні по черзі підходять до нього, беруть папірець і обговорюють записаний жанр із класом.

Жанри прози Костянтина Москальця

Есе – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питання і не претендує на вичерпне й визначальне трактування теми. Характерні ознаки – логічність, дбайливе ставлення до форми *(невимушеної, але вишуканої),* новаторство, афористичність.

Дзуйхіцу (класичні й сучасні) – жанр японської короткої прози (японські есе), що буквально в перекладі означає «слідом за пензлем» – засобом письма у японців. Дзуйхіцу може розповісти про якийсь раптовий спогад, що спав на думку, наприклад, від якогось побаченого побутового моменту.

Біля витоків цього жанру – твори японської письменниці X ст. Сей Сьонагон. Вона була придворною дамою, написала «Записки біля узголів'я» – щоденникові мініатюри (біля 300, серед яких анекдоти, новели, вірші, психологічні етюди, картини природи), сповнені безпосередніх почуттів, живих описів (часто з гумором) приватного життя, витончених спостережень і влучних характеристик, наводиться багато народних переказів і повір'їв.

Кость Москалець захоплюється жанром дзуйхіцу, наприклад, у цьому жанрі написано твір «В очікуванні снігу» (у збірці «Нові сполохи»).

Новела – невеликий за обсягом прозовий твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом.

Ознаки: контраст, паралелізм сюжетних мотивів, наявність переломного моменту в сюжеті, незвичайні життєві обставини, динаміка, психологізм.

Кость Москалець пише новели постмодерного характеру, для яких характерні трагізм в оцінці життя, абсурдність, карнавальність, парадоксальність. Наприклад, новела «Споглядання черешні».

Нарис – художньо-публіцистичний твір, у якому зображено справжні факти, події й конкретних людей. Позбавлений чіткої, завершеної фабули, частково фрагментарний. Це твір побутової, історичної чи психологічної тематики.

Щоденник – літературно-побутовий жанр, фіксація побаченої, почутої, внутрішньо пережитої події, яка щойно сталася. Пишеться для себе і не розрахований на публічне сприймання, у ньому нотуються переважно явища особистого життя, здебільшого в монологічній, хоча, можливо, й у діалогічній (полеміка із собою) формі.

Відомий щоденник Костянтина Москальця «Келія Чайної Троянди. 1989—1999».

Діаріуш – те саме, що й щоденник, записи певної особи про події свого зовнішнього та внутрішнього життя. Ознаки: хронологічність, дотримання плину подій (часом з перервами), суб'єктивність. Ця форма може використовуватися як художній прийом, що надає творові особливої правдивості.

V. Виконання інтерактивних вправ, спрямованих на розвиток творчих та критичних здібностей учнів

Спроба медитації

Розповісти, які асоціації виникають при осмисленні назв творів Костянтина Москальця, наприклад: «Келія Чайної Троянди», «Споглядання черешні», «В очікуванні снігу», «Бахмач Пасажирський» та ін. Слід узяти до уваги, що асоціація – це зв'язок наших уявлень чи відчуттів, коли одне з них викликає у свідомості низку інших, іноді ірраціональних. Асоціювання відбувається на підставі схожості, контрасту, суміжності в часі або просторі. Кожна людина більшою чи меншою мірою володіє асоціативним мисленням, лише треба його розвивати, а не притуплювати. Нерозуміння і неприйняття багатьма сучасного мистецтва та літератури пояснюється тим, що люди не обізнані з особливостями асоціативного мислення.

Робота в малих групах (або індивідуальна)

Написати невеличкого листа до Костянтина Москальця, розповісти про моменти із прочитаних творів, які запам'яталися найбільше, та поставити авторові цікаві питання. *(Кращі роботи можна надіслати електронною поштою самому письменникові).*

Аналіз дилеми

Знайдіть приклади мистецьких опозицій (традиції – новаторство; уселюдське –

національне; свобода — необхідність; епічність – ліризм) у прочитаних творах К.Москальця та поясніть причини їх створення.

Рольова гра «Відчуй себе письменником»

Самотність пана Костянтина іноді розраджує їжачок, що живе неподалік будинку. Напишіть невеличку новел «Як Костянтин Москалець познайомився з Братом їжаком», враховуючи авторську примітку: «Істота – сама по собі колюча; любить молочко; восени цікавиться інформаційними технологіями».

VII. Підбиття підсумків

Отже, період «самотності» став для К.Москальця справді часом пізнання життєвої істини. Адже «Істину треба пережити, а не викласти».

* * *

«Святістю увінчується тягле переживання істини. Треба тільки пам'ятати те, що істина не конче мусить міститися в сухих фразах того або іншого катехизму, – як і те, що вона не повністю позбавлена дару мови та почуття гумору. Істина може бути насмішкуватою. Часом вона зринає в пахощах цитрини, у трояндовому відтінку снігів під призахідним сонцем. Дещо перефразовуючи святого Сильвестра, можна порівняти істину з цибулею, – оскільки вона добра і примушує людей плакати. Або посміхатися. **Істина ховається, а потім виглядає,** в образі, скажімо, «ідеї», заховуючись, таким чином, геть чисто як той я, котрий пише, що він – Костянтин Москалець» (Есей «Бахмач Пасажирський»).

VIII. Домашнє завдання

2007 р. був проголошений Роком української книги. Мета цього заходу – збереження та примноження духовного і культурного надбання українського народу, створення сприятливих умов для видання та популяризації українських книжок.

Вам, шановні учні, для пам'яті, для роздумів – слова Михайла Грушевського:

«...російську книжку, коли цікавить тебе, позич, а українську купи. Купи, хоч би й не мав ти справді великої надії прочитати, – купи й положи на стіл як доказ твоєї прихильності й щирості до культурного українського життя і як доказ самого цього життя. А як справді не маєш сам за що купити, подбай, щоб вона була куплена десь коло тебе – в бібліотеці громадській, чи якійсь інституції, чи якоюсь заможнішою від тебе особою. Не тільки для того, аби сею книжкою могли користуватись, але щоб просто-таки була вона, щоб терном сиділа як доказ живого культурного українського життя».

Після вивчення творчості сучасного письменника К.Москальця, твори якого так важко купити в книжкових магазинах і майже неможливо відшукати у провінційній бібліотеці, напишіть відгук на звернення М.Грушевського, сказане ще на початку XX ст.

Література

1. Дибка Л.Урок – тендерне дослідження //Дивослово. – 2007. - № 2. – С. 12-17.
2. Драпей В. Воскресіння чаю // Сучасність. – 1993. – 10 жовт. – С. 35-49.

3. Злобіна Т. Час на Банану Йосімото // Кур'єр Кривбасу. – 2005. – № 182. – С. 198-200.
4. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т.Гром'яка, Ю.І.Ковалів, В.І.Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 752 с.
5.Москалець К. Досвід коронації: Повість // Сучасність. – 1993. – 10 жовт. – С. 15-35.
6.Москалець К. Келія Чайної Троянди. 1989-1999 // Сучасність. – 2001. – № 1. – С. 10-58; № 2. – С. 7-46.
7.Пахаренко В.І. Биття об стіну буття. Екзистенціалізм: спроба найзагальнішого огляду// Укр. мова та л-ра. – 2006. – Ч. 32. – С. 3-18.
8.Пахаренко В.І. Основи теорії літератури. – К.: Генеза, 2007. – 296 с.
9.Пахаренко НА. Жанрово-стильові особливості щоденника К.Москальця //
10.Документалістика на порозі XXI століття: проблеми теорії та історії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – С. 96-100.
11.Приватна колекція: Вибрана українська проза та есеїстика кінця XX століття. – Л.: ЛА «Піраміда», 2002. – С. 336-372.
12.Харчук Р. Автор як свобода і автор як влада // Дивослово. – 2007. – № 2. – С. 55-58.

КОСТЯНТИН МОСКАЛЕЦЬ

ПІСНІ. НОВЕЛА

Вона

Завтра прийде до кімнати
Твоїх друзів – небагато,
Вип'єте – холодного вина.
Хтось принесе білі айстри,
Скаже хтось: життя прекрасне.
Так, життя – прекрасне, а вона..

А вона, а вона Сидітиме сумна,
Буде пити – не п'яніти
Від дешевого вина.
Я співатиму для неї —
Аж бринітиме кришталь.
Чи хіба зуміє голос
Подолати цю печаль?!

Так у світі повелося –
Я люблю її волосся,
Я люблю її тонкі вуста.

Та невдовзі прийде осінь,
Ми усі розбіжимося
По русифікованих містах...
Лиш вона, лиш вона
Сидітиме сумна,

Буде пити – не п'яніти
Від дешевого вина.
Моя дівчинко печальна,
Моя доле золота.
Я продовжую кричати,
Ніч безмежна і пуста.

* * *

Ходжу-броджу білим світом,
Щастя не шукаю.
Де побачу птаха в клітці,
Куплю – випускаю.

Приспів:
А ще ж мені цього літа
Куля не відлита,
А ще ж мені молодому
Хочеться додому.
Мати б мені друга-брата –
Вірную пораду,
Разом були б, вино пили,
Жили і вмирали.

Приспів
Де ж ти, друже, забарився.
Я тебе шукатиму,
Повернутися б додому —
Птахи не пускатимуть.

Приспів

Споглядання черешні (фрагмент)

Того вечора він справді знайшов її. Черешня росла не так далеко від його лікарні, але тепер це не мало значення. Чоловік сів під деревом, натомлено зітхнув і щось пробурчав. У густому синьому повітрі літала мошкара, далеко за горою починалося місто, але чоловік не дивився у той бік; він позирав униз, де на дні урвища звивався бурчак, і в рухомій воді закам'яніли біло-рожеві вечірні хмари.

– Чекай, – сказала вона, там хтось є.

Хлопець сів навпочіпки і подивився туди, куди показувала ледь помітна у темряві тонка гола рука.

На тому краї урвища, під квітучою черешнею з покрученим стовбуром дійсно хтось був.

Вони обережно підкралися ззаду; глина повзла під ногами, гілки ламалися і залишалися в руках, терпко пахнучи вечірньою весною. Чоловік спокійно повернувся і подивився на дві – високу й нижчу постаті, які прийшли його злякати. Місяць, що несподівано спалахнув за їхніми спинами, вихопив з темряви худе, заросле щетиною лице з глибокими, наче нічні криниці, очима. Вони без слів зрозуміли. Хто це. І повільно пішли назад.

– Чекай, – знову сказала вона. – Я тут дещо брала додому.

Вона повернулася до чоловіка і виклала перед ним пакет молока, півпаляниці хліба та сир.

Широко розплющеними очима чоловік дивився на неї. Тоді підвів голову – місяць, квітуча черешня. Він опустив голову – нехитрі дари на свіжій, уже вкритій росою траві.

Чоловік повечеряв, усміхнувся і тихо, як дитина, заснув. І приснився йому Бог; «ну що, – єхидно поцікавився Бог, – допився, боги тобі снитися почали?»; я мовчки стояв, прив'язаний лівою рукою до стовбура, а праву поклавши на серце; «ну, і що порадиш з тобою робити?» спитав Бог, закурюючи люльку; я не знав, як до нього казати – «ви» чи «ти», і все ж вирішив сказати «ти», – он і в молитвах звертаються на «ти»; «ти сам знаєш, що зі мною робити, Боже»; «заберу я в тебе цю черешню, – задумливо сказав Бог і випустив з люльки хмарку рожевого диму, – вона мені самому треба»; «Боженьку, – впав я на коліна, – робіть, що хочете, карайте, як хочете, тільки не забирайте її, вона в мене єдине, розумієте, єдине»; і сльози градом посипалися з моїх безтямних очей і я похапцем став пригадувати молитви, які колись зустрічав, читаючи книжки, і так молився я: «Боже милосердний, іже єси на небесах, Мати, Діво, Пресвята Маріє, змилуйтесь наді мною, і даждь нам десь, і да святиться Ім'я Твоє, да прийде воля Твоя, тільки ж не забирайте у мене черешні...» – і підвів я очі, і нічого не було поруч, тільки Вона світилася денним незнаним світлом, і інші сльози полилися з натрудженого серця мого, і підвівся я з колін, підносячи руки до неба, дякуючи, що почуто було мою молитву».

Наступного вечора вони знову прийшли з їжею і чоловік попросив у хлопця закурити. Покурили, а дівчина тим часом випрала внизу брудний халат, думаючи, що окрім батькової куфайки треба буде принести ще якийсь одяг, – ночі деколи холодні, а черешня не обсиплеться вже ніколи.

ГАЛИНА ПАГУТЯК

Вікторія Третяк,
учитель Першої міської

Урок 1.
ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ. ОГЛЯД ПРОЗОВИХ КНИГ ПИСЬМЕННИЦІ
(матеріал до уроку)

Біографія Галини Пагутяк

26 липня 1958 р.	Народилася в с. Заколоть Дрогобицького району на Львівщині, згодом родина переїжджає в с. Уріж
Освіта	Київський державний університет ім. Т.Шевченка, відділення – українська філологія
Праця	Учитель української мови в середній школі, Дрогобицький краєзнавчий музей, приватна школа, Львівська картинна галерея
Місце проживання	м. Львів
	Творчий доробок письменниці
Рік	**Збірки і публікації у пресі**
1982	Перша прозова збірка «Діти» – повісті «Діти», «Повість про Марію і Маргариту», «Лялечка і Мацько», роман «Філософський камінь»
1986	«Господар» – фантастичний роман «Господар», повість-балада «Соловейко»
1989	«Потрапити в сад» – роман «Компроміс», цикл «Трагічні оповідання»
1990	«Гірчичне зерно» — психологічний роман «Гірчичне зерно», повісті «Пан у чорному костюмі з блискучими ґудзиками», «Бесіда з перевізником»
1995	Цикл поезій «Молитви» у журналі «Основа»
1998	Філософсько-дидактичне есе «Беззахисність» у журналі «Дзвін»
1999	«Записки Білого Пташка» – романи «Смітник Господа нашого», «Радісна пустеля», повість «Записки Білого Пташка»
2003	Повість «Захід сонця в Урожі»
2003	Роман «Писар Східних Воріт Притулку»
2005	Роман «Королівство»
2006	Роман «Слуга з Добромиля»

Проза Галини Пагутяк перекладена:

- *англійською* – оповідання «Потрапити в сад»;
- *німецькою* – новели «Тебе спалить сонце», «Дивись назад», уривки з повісті «Захід сонця в Урожі»;
- *російською* – повість «Діти»;
- *словацькою* – повість «Соловейко»;
- *хорватською* – новела «Дивись назад».

На думку Галини Пагутяк, «письменник володіє трагічним сприйняттям життя, отим балансуванням над прірвою, яке дає змогу оцінити мить щастя».

Збірка «ДІТИ»

• У повісті *«Діти»* розповідається про часи Другої світової війни. Матері одружили своїх дітей Адама і Єву, щоб тільки хлопця не взяли до Німеччини. Євка працювала у німецькому госпіталі, це завадило вивезенню Адама на чужину. Але фінал трагічний – світ руйнується, кохання нищиться.

• *«Повість про Марію і Мигдалину»* концентрує увагу на проблемі жіночої самотності.

• У повісті-казці *«Лялечка і Мацько»* ми потрапляємо у ліс, заселений звірятами, які уособлюють людські характери. Лис Мацько – художник, який хоче показати людям те, чого вони не помічають, відпочиваючи у лісі, – красу. Його покликання – «вимітати сміття з душ». Його зустріч з п'ятирічним хлопчиком Лялечкою була знаковою: такі, як Мацько, здатні виховати Добру людину.

• Роман *«Філософський камінь»* побудований на рапортах, пояснювальних записках, листах, уривках із щоденників. У такий спосіб з'являються нові персонажі й окреслюються зв'язки між ними.

Літній пенсіонер шукає філософський камінь – символ гармонії, добра, злагоди, любові. Та згодом помирає. Один із персонажів обурюється: чому помер і не розкрив таємниці! Мабуть що кожен має шукати цей камінь самотужки.

Інший герой, Данило Процик, молодий красивий парубок теж шукає смисл життя. Одруження з Іриною, донькою директора маслокомбінату, не принесло йому щастя. Сите життя зробило товстим, ледачим. А у фіналі трапляється безглузда жорстокість: він машиною розчавив зайця. Очевидцем цієї символічної безглуздої життєвої гонитви стає син.

Стильові особливості збірки:

- герої шукають свій філософський камінь – протиотруту бездуховності;
- мріють про красу, що уособлюється в «сонячних галявинах»;
- наявні літературно-образні алюзії (Адам, Єва, Марія, Магдалина, Лис, Дон-Кіхот, Дон-Жуан);
- ліричне, емоційне, чуттєве письмо;
- дитинність, камерність зображуваних подій.

Збірка «ГОСПОДАР»

• Хоча події у фантастичному романі *«Господар»* відбуваються у космосі, однак ми відчуваємо, що мова йде про нашу планету і нас. Люди покинули Землю, заражену радіацією, просочену людською кров'ю, і перебралися на планету Ерідан, що прославилася розкішною природою, гарним кліматом і ласками – ніжними й лагідними тваринами. Ласки горнулися до переселенців, але ті їх виселили на планету Селія, непридатну для життя. Проблема «білої ворони» пов'язана з незвичайною зовнішністю головного героя Сави. Він переселяється на Селію, де

збудував дім, одружився, мав 10 дітей, невтомно працював. Аж потім виявилося: чоловік був учасником експерименту. Тоді Сава пішов з ласками до смертельної ущелини і там помер. Фінал твору символізує безсилля людини самій змінити навколишній світ.

Друга сюжетна лінія пов'язана з Тітусом, молодим ученим, який поставив перед собою мету: зібрати і впорядкувати відомості про легендарного Саву. Так минуле об'єдналося із сучасним. Тітус розуміє, що жорстокість переселенців, їхні безглузді вчинки, нездатність допомогти ближньому пов'язані з порушенням гармонії стосунків людини з природою. Тітус – самотній у цьому житті, як і Сава.

Чи можуть самотні досягти чогось у житті? – ніби запитує автор. Відповідь очевидна. І ще один висновок: віддаляючись від Землі, люди поступово гублять свої кращі якості.

Тітуса відправляють на Ерідан, де тепер влаштовано військовий полігон. Така альтернатива життю Сави. Тітус, розглядаючи картину Рембрандта «Повернення блудного сина», слухаючи повідомлення із Землі про покращання життя, зрозумів, що тільки на рідній планеті людина може бути щаслива.

• За жанром *«Соловейко»* – повість-балада, і саме ним письменниця готує нас до чогось нещасливого, трагічного. Розповідь ведеться від першої особи, і це дозволяє бути поруч з героїнею – дівчиною-студенткою. її характер складний і суперечливий. Жаліслива і лагідна, вона відмежовується від світу, прагне сховатися від нього, від тупого формалізму коменданта, міщанства тітки та сестри, душевної порожнечі Олени... Мріє про кохання і знаходить його.

Любить їздити до мами і ходити в ліс, де її пісня сягає небес. Але соловейко не може співати самому собі. Природа, батьківщина глибоко розкривають душу дівчини. Вона самозречено кохає і трагічно гине.

Стильові особливості збірки:

• розкриття актуальних проблем духовності та моралі;

• ліризм, емоційність;

• герої шукають високу істину;

• спостерігаються алюзії (наприклад, герой роману «Господар» Сава – реальна особа, живу XII-поч. XIII ст., канонізований православною церквою; у південнослов'янській міфології Сава – покровитель тварин);

• розмитість поділу між минулим і сучасним.

ЗБІРКА «ПОТРАПИТИ В САД»

• Фантастичний роман *«Компроміс»* читати слід неспішно, уважно. Його сюжет розгортається на основі легенди про злих і добрих духів (чорних і білих магів). Потойбічний світ – ширма, специфічний прийом для вираження авторської концепції світу і людини.

Герой роману Петро Канавченко – звичайний сучасний хлопець, який щойно закінчив вищий навчальний заклад і має вчителювати в селі. «Одружитися, завести дітей, порося, обробляти город. Хай йому грець!» – як же не хочеться йому їхати з міста, добре влаштованого для праці та відпочинку. В один із кризових моментів

Петро віддає свою душу чортові. Тепер Артур-Максиміліан-Петро живе в міській квартирі, працює в науково-дослідному інституті. Здається, все у нього гаразд, але його самого вже немає і ніколи не буде. Його кохана Марія, хвора на рак, кличе його, реального. Зі смертю молодої співачки Петро розпадається, бо без її голосу він – ніщо. Друзі Марії у лісі зустрічають бабусю – символ минулого, і дівчину на червоному мотоциклі – символ сучасного. Далі потрапляють на чуже весілля. Чи ж будуть молодята щасливі в цьому марнотному світі?

Але, на нашу думку, незважаючи на смерть, утрати, пошуки, роман не справляє враження песимістичного.

• У циклі *«Трагічні оповідання»* письменниця зриває усякі маски, показує людину нещасною у цьому світі, оголює болючі нерви і душі. Твори різні за тональністю, стилем, жанрами.

Оповідання-притча *«Бабина смерть»* розповідає не про смерть, а про те, як стареньку жінку забирають до лікарні (син-п'яничка забув про неї), а перед цим їй необхідно постригти волосся. Жінка впирається, але не може захистити себе. А беззахисна людина – мертва. У сюрреалістичному оповіданні *«Містерія небес»* лірична героїня мчить тунелем у поїзді метро, який є алегорією нашого світу і його тліну, бо чистоту моралі сприймають за божевілля, а не за спасіння душі. У такому світі супутники людини – заздрість, жорстокість, бажання принизити кращого за себе. Як жити в цьому світі? Єдиний вихід – не допускати поганого до свого життя, бути вищим за марнотну суєтність.

Про занурення людини у суєту сует, яке сприймається як порятунок душі, розповідається у сюрреалістичному творі *«Видіння* ***Орфея».*** Головний герой – висококласний музикант Орфей – кладе в портфель свої справжні руки і вдягає брудні, щоб заробити в ресторані якусь копійку. Він грає у країні напівлюдей-напівтварин, знаючи про те, як важливо зберегти себе у кон'юктурному світі. Як нагороду за гру Орфей просить, щоб жінка, що не може розродитися, перестала страждати. На таку саможертовність здатна тільки Людина.

Збірка називається «Потрапити в сад», бо цей сад існує в житті кожного. Він прекрасний, світлий, гармонійний. Ми всі прагнемо туди. Дорога до нього вимощена добрими вчинками, співпереживанням, увагою і любов'ю до ближнього. Треба тішитися з того, що маєш плекати і доглядати цей сад, без якого наше буття стає абсурдним, зайвим, порожнім.

Стильові особливості збірки:

• світлий погляд на людину, попри її слабкості;
• переплетення реального і містичного, фантастичного;
• символізм;
• ліризм;
• різноманітність епічних жанрів;
• прагнення осмислити пограничний стан людської свідомості.

ЗБІРКА «ГІРЧИЧНЕ ЗЕРНО»

• Психологічний роман *«Гірчичне зерно»* розповідає про останній період життя пенсіонера Михайла Басараба. Він живе у місті в квартирі свого старшого

сина, але повертається в рідне село Уріж. Сільська хата стає для нього останнім Притулком, де чоловік відчуває спокій, рівновагу, хоч душу ятрить думка про долю безталанного молодшого сина Грицька. Але Грицько покидає його, а згодом трагічно гине. У серці живуть спогади про письменника Леся Козловського, якого добре знав. І ось старий з допомогою Козловського потрапляє в потойбічний світ, де зустрічається з душами померлих. Ця ірреальна площина роману розгортається за мотивами світового сюжету подорожі в пекло через чистилище («Божественна комедія» Дайте, «Енеїда» І.Котляревського). Особливо вражають слова Грицька: «Я згубив землю, де хотів би лежати». Тема самотності, неприкаяності крає серце. Хлопець загубив гірчичне зерня, що є символом віри людини, її вільного духу. А Уріж зі звичайного українського села стає символом часточки землі, яку лишають війни, хвороби, смерть. Уріж – батьківщина, яка завжди з нами, бо на ній зростав, мужнів, ширився твій рід. Без Грицька в хаті – пустка. Старший син обтяжений гонитвою за статками, йому не до переживань батька. І тому Михайло Басараб вмирає – самотній і покинутий.

• Повість ***«Пан у чорному костюмі з блискучими ґудзиками»*** – фантастична.

Події відбуваються в тому ж таки Урожі. Через ремонтні роботи село залишилося без світла. Блимають каганчики у хатах, надворі — темрява. Тільки б вона не заполонила душі! Про це перш за все турбується вчитель Андрій Іванович. І саме в цій темряві до хат селян почали заходити померлі. Пам'ять про них жила в серцях, розмовах. Хіба можна забути трудящу людину, що чесно прожила свій нелегкий вік? Живі розмовляють з мертвими. Це містика, яка вчить: не забувайте свій рід, продовжуйте його славні діяння, не нехтуйте пам'яттю про них, соромтеся своєї забудькуватості. Люди вважають, що то відкрилися двері в потойбічний світ, просять Бога закрити їх, а вони відкриють свої: будуть людянішими, милосерднішими, добрішими, поки живуть. Бо ніхто не знає, що їх чекає там, за межею. Кожний день треба прожити наче останній. Можливо, темрява — це розплата за гріх, учинений давно, коли було вбито жінку, яку вважали призвідцею страшного мору? За свої вчинки треба відповідати. І тому кожен із нас має діяти розважливо, обережно, не завдаючи болю ні природі, ні людям.

•Філософська, лірико-романтична повість *«Бесіди з Перевізником»* відносить нас одночасно у два світи: на Острів, що є символом нетлінної краси, й у повсякденне життя, де панує марнославство, байдужість, поспішливість, сумнівні ідеали, егоїзм, душевна сліпота. Істина шукається у розмовах Перевізника
з різними людьми, які прагнуть на Острів, бо саме він є тим справжнім ідеалом, якого шукають усе своє життя. Але довго людина на Острові не може бути: за надто багато вражень, а вона до цього ще не готова.

Висновок: не тим життя ми живемо. І треба змінюватися самому, щоб навколо все стало інакшим. Гіркі води річки поступово з'їдають Острів. Вони – символ нашого жорсткого життя. Зникне Острів – зникне людина.

Стильові особливості збірки:

• в одному і тому самому творі простежуємо взаємообмін жанрових різновидів і виникнення перехідних форм;

• сон використовується як ключ до психіки людини;

• притчевий характер.

ЗБІРКА «ЗАПИСКИ БІЛОГО ПТАШКА»

•Філософський роман *«Смітник Господа нашого»* – це казка для дорослих, яких вже нічим не здивуєш.

В основу роману лягла ідея «незайманого світу». І знову перед нами два світи: казкова Дивна країна,

загадкові герої-диваки та реальне життя, яке, хоч і з'являється зненацька, але має вирішальне значення.

Дивна країна – мов писанка, зроблена з любов'ю і високою майстерністю, символізує красу людської душі,

її поривання до світла, гармонії, милосердя, любові. Реальне життя символізує людські душі, нас з вами,

що піддалися оманливій спокусі темного, чужого, не притаманного нам від народження. Символи Дивної

країни кожен розуміє по-своєму. Герої роману – п'ять вар'ятів: Колос – стихія землі, Діоген – стихія рослинного світу, Базіль – вогонь, Перевізник – філософ, поцінувач прекрасного, Шептун – символ повітря. Вони, як п'ять пальців Бога, що сперлися на Землю. Усі пов'язані між собою, гармонійно доповнюють одне одного. У реальному світі існують Чоловік, Жінка, Дитина, утворюючи гармонійний трикутник життя. Дитину втрачено, і подружжя вже не може любити один одного. Руйнується основа буття. Напевно, десь зійшли вони з дороги істини, заблукали у цьому світі, заплативши таку страшну ціну.

• **Роман *«Радісна пустеля»*** побудований у формі сповіді самотньої жінки, яка ототожнюється з авторкою. Героїня має мужність, щоб жити самій і відчуває від того втіху, знаходить у самотності очищення через страждання. Вона сильніша за чоловіка, з яким розлучається, сильніша за світ, що несе розчарування. Жінка сильна, бо живе заради дитини. Колись сенс життя вона знаходила у турботі про чоловіка, доньку Ладоньку, у власній творчості. У нинішньому житті їй допомагає Радісна пустеля, яка дарує спокій та очищення, зберігає серед гарячих пісків оазу духу – зелений острівець. Чорний птах уособлює ідею пізнання. Це чорний птах нашої душі, що вдосконалює людину терпінням, болем, самотністю. Білий Птах дарує надію, віру, заспокоєння. Кожен по-своєму випробовує людину. Це два крила нашого життя, без жодного з них людині не жити, а животіти. Глибина філософії твору змушує переглянути свої погляди на буття, на цей світ, самовизначитися в кипінні пристрастей, почуттів, діянь.

• **Повість *«Записки Білого Пташка»*** – погляд з висоти чистої душі на абсурдність сучасного техногенного суспільства. Спочатку здається, що в основі твору лежить біблійна притча про Вавилонську вежу. Сучасний Вавилон – суспільство кінця ХХ ст. Колись вежа мала завдання поєднати землю і небо,

матеріальне й духовне, зберігаючи за другим домінанту, але згодом стала гегемоном зла, створивши навколо антисвіт, породжуючи марнославство, заздрість, страх, зраду, незадоволення життям і рабську покору. Білий Пташок з'являється для боротьби із силами зла. Він янгол-охоронець, Радість, Спокій, Полегшення, уособлення світлих думок і дій. На жаль, він лише може пробити тріщинку в стінах антисвіту, але не зруйнує його. На Острові незайманої землі Білий Пташок розмовляє з Богом, очищується від гріхів світу. Фінал повісті відкритий, суперечливий і невизначений: Людино, думай і вирішуй сама: на чиєму ти боці, як тобі далі жити! Такий фінал випливає із «розмитості» самого тексту, що є «потоком свідомості», тобто безпосередніми думками авторки про сенс життя.

Стильові особливості збірки:

- взаємопроникнення жанрів в одному творі;
- недомовленість, що спонукає до співпраці читача;
- образи «незайманої землі», Острова, Оазису, Дивної країни, що символізують красу духовного світу, гармонії;
- феміністичність;
- ліричне, емоційне письмо;
- манера письма фантастично-символічна;
- недомовленість, відкритість фіналів;
- твори невеликі за розміром, але вражають глибиною й густотою смислу;
- немає чіткого поділу між свідомим і несвідомим, реальним і фантастичним;
- притчевість.

Урок 2.
ПОВІСТЬ «ЗАХІД СОНЦЯ В УРОЖІ»

Мета: учити учнів визначати тему, ідею, жанр твору, аналізувати образи, художні засоби мови, особливості композиції; виховувати відповідальність за власні вчинки.

Тип уроку: урок-психологічний аналіз.

ХІД УРОКУ

І. Сприйняття і засвоєння нового матеріалу

Бесіда

– Коли написано повість «Захід сонця в Урожі»? (У 1992 р.)

– Коли і де вперше вона була опублікована? (1993 р. у журналі «Перевал» № 3-4.)

– Хто головні герої повісті? (Жінка, Чоловік, Моряк.)

– Про що йдеться у творі?

(Про болюче розставання Жінки і Чоловіка, про пошуки сенсу життя, єдиного Притулку, де б душа перебувала у спокої й гармонії.)

– Де відбуваються події? Про що це говорить?

(Події відбуваються в селі Урожі, що надає повісті автобіографічності, тому що письменниця проживала там разом із батьками.)

– Відтворіть сюжет повісті.

(Розмови Жінки і Чоловіка звичні, буденні, бо найголовніше – це їхні думки, які розкривають психологічну сутність подружжя, неможливість жити вдвох, однією сім'єю. Важливо й те, що немає у них дітей, дому, а тільки є ця стара сільська хата – єдиний Притулок, Оаза, Острів. Несподівано в їхньому житті виникає Моряк, начебто однокласник Жінки. Із потаємних думок Чоловіка довідуємося, що він має коханку. Це зручно для нього, бо є куди відступити, хоча доведеться шукати роботу. Але, от рахуба: вона забиратиме до себе стареньку матір в однокімнатну квартиру, і вже бракуватиме місця для нього. Він знову кидається до Жінки, але вона зустріла нове кохання – Моряка. І що тепер йому робити?

Жінка – натура розсудлива, але, змерзнувши біля Чоловіка, вона йде шукати душевного спокою, часто зникаючи з охололого сімейного гнізда. Любить сонце. Особливо його захід, пахучі трави, квіти, дерева. І от одного дня Жінка і Моряк завдяки близькості душ стали будувати нове життя. Начебто злякавшись цих почуттів, Жінка від'їжджає до подруги в місто, карається, мучиться, але повертається до Моряка. Назад вже дороги немає. Чоловік залишається один – і гине. Самотня людина не може долати дорогу життя.)

– Які особливості композиції?

(На наш погляд, повість не має експозиції, зав'язки, а розпочинається з розвитку дії. Ми не знаємо минулого життя подружжя, але воно стає відомим навіть за таких умов.

Розповідь про одні й ті ж події ведеться у формі внутрішніх монологів Чоловіка і Жінки, які створюють враження нескінченного діалогу подружжя. Сприймаємо події через світобачення цих головних героїв. Це цікавий прийом, бо незабаром відчуваєш, що сам стаєш учасником розмови.)

– Як представлений фантастичний світ у повісті?
Для чого письменниця вводить його у твір?

(Містичне – це упирі, носії зла. Але слід зауважити, що й люди своїми діями провокують їх виявляти силу своєї чорної натури. Згадаймо, як дядько Моряка насмішками викликав гнів упиря Степана, а потім все життя боявся його, не приїжджав в Уріж.

Містичне – це сни Жінки, які вона намагається розгадати. Ось останній сон: хата, морське джерело, чоловік у барвистому подертому вбранні. Хата – це лоно матері, де героїня шукала захисту, солоне джерело – це поява Моряка у житті жінки, чоловік у барвистому лахмітті – це її колишній чоловік, а його одяг означає труднощі, які колись прикрашали подружжя.)

– Дайте визначення (від грец. phantasia – уявлення, зображення) – творча уява, здатність людини на основі переробки і зміни засвоєних раніше фактів життя створювати химерні образи, часто дуже відмінні від реальних, що

допомагає глибше пізнавати зв'язок різноманітних речей і явищ, дає змогу глобально подивитися на світ, зазирнути в ідеальне буття.)

Робота в малих групах «Представлення героїв»

– Нам слід ближче познайомитися з героями, які будуть промовляти за себе вашими устами. Кожна із трьох груп обрала представника, який озвучить внутрішні монологи свого героя. Завершивши роботу, визначте риси характеру образів повісті.

Жінка. От і закінчилася наша спільна дорога. Намучилися ми один біля одного, хоча ніхто першим не хотів змінити звичний ритм буття.

Чоловік. Ти була неговіркою зі мною. Я не знав, як мені бути.

Жінка. Чоловіки мають бути сміливішими. Йде мова про наше співжиття, а де ж любов, духовна близькість?

Чоловік. Я намагався повернути все назад.

Жінка. Зраджуючи мене. Хоча, здається, ти й коханку не любив. Це була проста зміна декорацій та учасників. А може, розвага серед сірості? Підозрюю: ти любив, але тільки себе, намагаючись створити комфорт тільки для себе.

Чоловік. Немає спогадів у мене про минуле наше кохання. Загубив я його у вирі суєтного життя.

Жінка. Я весь час приїжджала в Уріж з тобою, щоб ми могли усамітнитись, відсторонитися від жорстокості, безглуздості ідей, вчинків, від хаосу, що підточував наші почуття.

Чоловік. Я не люблю Уріж, а все ж таки теж сюди приїжджаю. Думки мої тут стають повільнішими, тут помічаю те, на що в місті не звертав увагу.

Жінка. Чому ж тоді нам удвох жити не судилося?

Чоловік. Я зрадив все у нашому житті, хоча спочатку все здавалося іграшкою, забавкою. Я сам все знищив, став, як ті упирі по той бік річки.

Жінка. Упирі — це символ зла, людина навіть не помічає, як стає їхньою часточкою, яка весь час більшає, заглиблюється в душу, поки не поглинає її.

Чоловік. Це все байки. Реальність — це наше життя. Мені було зручно: не працював, не переймався квартирною проблемою, читав книжки — і життя собі йшло. Зручно. Потім я плакав від того, що все закінчилося, пив.

Жінка. Не розумію тебе. Я не почувалася Жінкою з тобою. А пив і плакав ти тому, що я перша розірвала це пекельне коло. Що б не трапилося у житті, я не повернуся до тебе. Мені холодно, мороз сковує серце. Ти — крижина, що не здатна на любов, милосердя, доброту, ти той, що великим тілом закрив від мене сонце.

Чоловік. Яку ще історію розповіси?

Жінка. Можливо, про панянку Емілію, що не захистила свою любов і отримала камінь, який уособлює наші гріхи, темну сторону душі, смерть. Мабуть, Моряк тримає на стіні портрет Емілії, щоб ніколи не забувати про це.

Чоловік. Хтось підклав камінь і в нашу хату.

Моряк. Я люблю Уріж, тут мої корені, тут я знайшов Жінку, яку полюбив. Тут хочу побудувати нове життя.

Чоловік. Бажаю тобі такого щасливого сімейного життя, як у мене!

Жінка. Ти навіть попрощатись по-людськи не можеш.

Моряк. Зло засіло в ньому міцно. Як гадаєш: ми будемо вдвох навічно?

Жінка. Якщо збережемо наше почуття.

Моряк. Люби мене, як я тебе, і нічого нам більше не треба.

Жінка. Так, це правда, бо лише з любові виростають квіти добра, злагоди, гармонії, любов народжує цей світ, любов народжує майбутнє — дітей.

Характеристика героїв

Жінка:

• самотність як катарсис душі;
• має творчу натуру письменниці;
• любов до природи, до батьківщини;
• сміливість у зміні звичного ходу життя;
• вразливість;
• потяг до містики;
• добре серце, яке любить і бажає заполонити любов'ю весь світ.

Чоловік:

• інфантильна слабка натура;
• зрадливе холодне серце;
• егоїзм;
• не шукає свого місця у житті;
• не має притулку на цім світі і не шукає його — доля дарує камінь.

II. Підсумок уроку

– Чому письменниця назвала повість «Захід сонця в Урожі»?

У нас є кілька версій:

а)Уріж – символ «незайманої землі» для Жінки, символ лона матері, де знайдеш захист і пораду, тут заходить і встає сонце;

б) захід сонця – символ вічної краси природи, що постійно оновлює і духовно наснажує людину;

в)захід сонця символізує втрачену любов, розбите сімейне щастя.

Така багатозначність є характерною рисою всієї творчості Галини Пагутяк – це змушує читача самому шукати істину.

– Які важливі проблеми порушуються в повісті?

Ці **проблеми** стосуються найважливішого – сенсу людського життя:

• місце людини у цьому світі;
• прагнення знайти духовні фортеці, щоб заховатися там від марнославства, суєти суєт, заздрості, лиходійства, безглуздих вчинків, жорстокості, ненависті, щоб там знайти необхідні духовні сили для подальшого життя;
• пошук сенсу життя;
• пізнання самого себе;
• відповідальність за свої слова і вчинки;
• прагнення робити правильний життєвий вибір;

• боротьба з темним, злим у власній натурі;
• сімейне щастя, яке треба леліяти і зберігати попри труднощі.

– Визначте ідею твору.

Письменниця закликає людину бути гідною свого покликання, робити добро, бути відповідальним за все, що твориться нею на планеті, шукати розраду і підтримку у духовності, відсторонитися від абсурду й злодіянь цього світу, дбати про моральність своїх вчинків.

– Якими художніми засобами вирішується ідея повісті «Захід сонця в Урожі»?

Повість має **ознаки:**
• автобіографічності;
• камерності;
• психологізму;
• символізму;
• розмитості меж між реальним і фантастичним, добром і злом;
• потягу до містики;
• варіативності трактування образів, символів;
• глибокого відтворення національної автентичності;
• феміністичності.

ПОКОЛІННЯ ВІСІМДЕСЯТНИКІВ: РУЙНУВАННЯ РАДЯНСЬКИХ КОМПЛЕКСІВ У ЖИТТІ Й ЛІТЕРАТУРІ

Матеріали до уроку

Лідія АРШИНОВА,
учитель спеціалізованої
школи № 17 м. Черкас

Лекція вчителя з елементами бесіди

Середина 80-х в українській літературі – це поява перших поетичних публікацій так званих вісімдесятників, перші позитивні зміни у видавничій практиці, коли, наприклад, для поетичної збірки вже необов'язково відкривати її віршем про Леніна та комуністичну партію. Але це на тлі тотальної сірості, у рамках соціалістичного реалізму, на мільйони тон макулатури – одна тоненька збірка, як світла капля в заанґажованій літературі.

У критиці заговорили про два табори молодих вісімдесятників – так званих «метадористів», що тяжіли до модерністської образності, і «сповідальників» – традиційних та консервативних поетів.

– Яка загальна стильова ознака постмодерну? (Тенденція до символізації, карнавалізації, маскараду. Пошуки нової мови, стилю.)

Оксана Забужко пише про вісімдесятників як про покоління українських інтелектуалів, «що вже не зазнали природного рідномовного середовища». На більшій території республіки українську мову сприймали як ознаку іншості, малокультурності й неінтелігентності.

Представники українського андеґраунду бачили себе інакшими, а головне – кращими від «пересічного совєтського Івана», або совка. їх відрізняла українська мова, і нею вони позначили територію протесту й незадоволення совєтським «статус кво».

Ейфорійно-карнавальна атмосфера часів перебудови і здобуття незалежності дали вісімдесятни-кам право деконструювати мовну «сакральність». Це спроба звільнити себе – як митців, що творять українською, – від творчих обмежень, які передбачала «сакральність» мови. Різноманітні постмодерні мовні ігри кидають виклик авторитетові писаного слова. Часом з'являються абсурдистські діалоги (численні п'яні балачки в Андруховичевих романах чи три сторінки анекдотів суржиком в Іздриковому «Подвійному Леоні», список «ворогів» (літер української абетки) – у «Воццеку»).

Вісімдесятники досягли успіху, «освіживши» українську літературу і запропонувавши нові стилістичні течії. Іронія Діброви, Андруховича та Іздрика промовляла до молодої генерації розчарованих українців, крутих героїв, близьких до західної культури. «Бо кажуть, дитино, що мова наша – солонина» (з обкладинки журналу «Відрижка», 1992, № 8).

Українська жінка в Забужко, здатна на нецензурну лайку, відверті розмови про секс, шокувала чимало читачів, відкрила шлях молодшим письменницям: Світлані Пиркало, Ірені Карпі, Наталці Сняданко.

Література 80-х років ознаменувалася творчістю Василя Стуса, Василя Герасим'юка, Ігоря Римарука та Івана Малковича, класичними творами Оксани Забужко та Оксани Пахльовської, Юрія Андруховича та Наталки Білоцерківець, Ярослава Довгана, Костя Москальця, В'ячеслава Медвідя, Володимира Цибулька.

Вісімдесятники – це поети-інтелектуали. Мине небагато часу, й значна частина цих митців стане кандидатами й докторами наук, доцентами й професорами, відомими не тільки в Україні, а й за кордоном. У світ вийдуть твори європейського рівня, глибокі й глибинні, з тонкою іронією, з колючим сарказмом, з ірраціональним ракурсом, натяками містичного плану, з рівнем художнього мислення, який не був властивий ще ні одній хвилі літературного процесу в Україні.

– Пригадайте, що таке *іронія* як літературознавчий термін.

(Від грец. – удавання, усмішка, іносказання, яке виражає насмішку або лукавство; подвійний смисл, коли сказане у контексті мови набуває протилежного значення; висміювання, яке містить у собі оцінку того, що висміюється. Іронічне ставлення передбачає насмішку, певним чином сховану, але таку, що легко виявляється в інтонаціях автора-оповідача.)

– Що таке *сарказмі*

(Від грец. — рву м'ясо, — зла і в'їдлива насмішка.)

– Що спільного та відмінного між іронією та сарказмом?

Митці, які ввійшли в літературу у 80-ті, відстороняться від попередників, насамперед, через надто неподібне художнє світовираження, з допомогою іронії та сарказму літератори покажуть порожнечу, безвартісність цінностей, що раніше були предметом оспівування, звеличення.

Дума про слоника
Слоника замучили
Кляті москалі,
Похилився слоник
Хоботом к землі:
«Прощавай же, Україно,
Ти ж мій рідний краю!»
Безневинно молоденький
Слоник помирає!
Гей! Гей!

Юрко Позаяк, літугрупування «Пропала Грамота»

Служіння поета народові набуває нових регістрів. Художнє слово вже не асоціюється з мечем, багнетом чи іншою зброєю. Воно розцінюється як містична сила, і навіть сам носій його – як сповідник містики, карнавалу, гравець, що поставив на кін власне життя чи смерть. Поети - вісімдесятники у пошуку нової поетичної гри, їм притаманне навіть «стилістичне розбишацтво»:

* * *
А рима
Дверима
Гуп.

Назар Гончар, літугрупування «ЛуГоСад»

– Що хотів сказати, на вашу думку, Юрко Позаяк ось таким «стилістичним розбишацтвом»?

* * *

Приходьте до мене завтра!
Я розкажу вам правду!

Приходьте до мене автра!
Я розкажу вам равду!

Пи одьте о мее авра!
Я оза жу ам аву!

Пи о те о мее ава Я аа жу а ау!
А о є о ее аа! А оа у а ау!

(Герой не збереться з духом розповісти правду ні завтра, ні будь-коли. Він – боягуз і може із себе вичавити лише незрозуміле: Оа у а ау!)

Поет **Олександр Ірванець** – один з так званих метафористів – поетів, що тяжіли до модерністської образності. Він писав до Іздрика, писав до дівчини Аліни, писав до Т.Г.Шевченка. Іздрику – про Італію, Шевченкові – про «жизнь», Аліні – про збочення. Але Ірванець ніколи не проходив у літературі до кінця (як і годиться в умовах постмодерну) линвою тотального стьобу, себто іронізування. Він «зривався» в лірику, чим псував усталене враження про «Бу-Ба-Бу» як про хуліганів.

Аналіз віршів Івана Малковича

Пісенька про черешню

На черешні, що зрубана
й спалена давно,
малий хлопчик до стовбура
прихилив чоло.
Якщо добре придивиться –
можете уздріть
на сорочці проти серця
черешеньки слід.
Сорочечка білесенька,
а личко, як без;
не бий, мамо, телесика –
цей слід відпереш.
Не бий, мамо, телесика,
за тринадцять літ
ще раз буде на кошульці
від кісточки слід;
ой, та кісточка просвердлить
сорочку тонку,
ввійде вона у серденько,
як в черешеньку...
Сива мати до стовбура
притулить чоло,
до черешні, що зрубана
й спалена давно.

– Визначте підтекст вірша «Пісенька про черешню».
– З допомогою яких художніх засобів автор передає страждання дитини на початку вірша й матері – укінці?

Коза-Дереза

Все змішалося – злидні і зло,
і антихристська сила...
О північна Козо-Дерезо,

що ти тут загубила?
Триста років у нашій траві
(кажеш: їла листочок).
Триста літ мед-вина ручаї
(кажеш: пила ковточок).
Триста літ наші княжі ліси
ти із печі косила...
Але – чуєш? – в лісах – голоси –
це вертається сила.
Ревка цап твій в страху... Допекло
нам в байраках конати:
свиснув рак – встав байрак – загуло –
ми вертаєм до хати!

– Яка держава зображена в образі Кози-Дерези?
– Про які 300 років говориться у вірші?
– Як ви розумієте останню строфу вірша?

Поетичний світ **Оксани Забужко** цікавий надзвичайним умінням авторки на тлі багатьох деталей показати головне, притаманне лише певному часові чи настроєві. Вона природно і ненав'язливо розповідає у віршах про своїх сучасників краще, ніж історики вісімдесятих:

Голосом вісімдесятих
Ти відчуєш не зразу –
відчуєш, коли вже – по літі
(Зачиняються літні кав'ярні, і столики знято з терас):
Із двадцятого віку, немов із м'яча,
вже зі свистом виходить повітря;
Набрякає нечутно наступний –
уже не для нас,
не про нас...
Не для нас, не про нас...
Те, що наше, коротке, як видих:
Ще хвилина – і вже
в сполотнілих заклякне снігах
Твоє місто, туристам
розпродане на краєвиди,
На квартали і сквери,
де твоя не ступала нога.
Хто тоді позбира
голоси наші тьмяні і хворі –
Воскресити на звук наше місто на теплих горбах, –

Коли навстіж стоять небеса, де віками стояли собори,
І байдужа, як їх об'єктиви, проходить туристів юрба?..
…….

О жорстоке століття, закроєне з воєн і боєнь!
Не встигаєм забути усе, що до нас відбуло,
Як на голови нам пада з неба який-небудь «Боїнг»,
Підломивши під себе обвисле криваве крило.
О смертельний наш вік!
Хто, як юністю, ним перехворів,
Той довіку вчуватиме руку його на плечі.

В тому році, коли
мені стукне за графіком сорок,
За століттям засунуться ковані брами
і брянуть у воду ключі.
Моє хворе століття, моє голомозе століття!
Як безгучно і швидко тебе до шпиталю внесуть!..
Тільки ми
Ще дітьми,
так, немов шоколад з сухозлітки,
Із твоїх кінохронік навчились виядрювать суть.
Ми в утробі ще зрячі,
а в колисці — на все приготовані:
На обвуглених пнях
тих родин, що лягли до ноги,
Зачинали нас в ночах батьки реабілітовані,
Синім киснем надій накачавши нам вени тугі.
Ми прийшли навздогін.
Ми щасливо вродились: ми – чисті,
Не стріляли у спину, і нам не стріляли в лице...
Тільки чом же так важко на пагорбах дихає місто,
Мов накидане скупо тремтячим шорстким олівцем?..
Нас не крило по шанцях шрапнеллю, болотом і матом,
Олівець нам не падав з безкровно-слабої руки, –
Тільки з лекцій естетики нас знімали чомусь в військкомати
І разом із дипломом вручали військові квитки.
І коли ми крізь юність бряжчали словесним металом
І любов по копійці міняли бозна-де і з ким, –
Непритомною пам'яттю тіл, спраглих тіл ми весь час пам'ятали,
Що на київській крові десь родять афганські піски...

І, націливши в завтра осклілі промерзлі очиська,
Я кричу вам усім, мов морзянкою б'ю по стіні:
Напишіть, о прошу, напишіть
Це своє найпрекрасніше в світі,

Мов губи, закушене місто,
У густому столітті відлите, як у бурштині.

І тоді
хай не ймennями – датами наших народжень
Розітнемо віки, що нахлинуть, важучі й нові...
Вік продовжить нам віку –
і ми свою повість продовжим:
Після того, як – сорок,
до того, як – сорок:
допоки живі.

– Чому в центрі цього твору поетеса ставить Київ?
– Яким постає Київ на початку твору?
– Для чого служать екскурси в минуле й проекції на реальні події: згадка про недавні репресії, які пережили батьки, винищені у тридцятих цілі родини – натяк на те, що за вказівкою радянського командування у 80-х було збито чужий пасажирський «Боїнг», афганське відлуння?
– У мілітаризованій державі військовозобов'язаними вважались усі, хто отримував вищу освіту, в тому числі й жінки. Як про це сказано у вірші?
– Чому лекціям з естетики протиставлені виклики у військкомати?

Заключна бесіда

– У якій суспільно-політичній ситуації розвивалася література 80-х?
– У чому виявилося руйнування радянських комплексів і стереотипів у житті й літературі?
– Визначте суть постмодерну як стилю.
– Що таке «стилістичне розбишацтво»?
– Яка з почутих поезій найбільше сподобалася і чим?
– Назвіть представників літератури 80-х.

Домашнє завдання

1)Уміти аналізувати літературний процес 80-х рр.
Підготувати короткий огляд життя і творчості одного
із представників літературної хвилі, навчитися
І виразно читати його твори.

БУ-БА-БУ», «ЛУГОСАД», «ПРОПАЛА ГРАМОТА» ПОНЯТТЯ ПРО НЕОАВАНГАРДИЗМ

Лідія Аршинова

Мета: ознайомити учнів з історією створення та діяльністю літературних угруповань «Бу-Ба-Бу», «Лу-ГоСад» і «Пропала грамота»; повторити особливості авангардизму як течії модернізму; визначити основні риси неоавангардизму; розвивати пам'ять учнів, логічне мислення.

А все-таки приємно було почути з академічної
сцени, під звуки Моцарта, їхню горду,
по-тваринному незакомплексовану декларацію:
«Я є Бу-Ба-Бу», де є – українське дієслово
«бути» у теперішньому часі.
(Газета «Гуманитарный фонд», Москва, 1992, ч. 16.)

ХІД УРОКУ

І. Підготовка до сприймання нового матеріалу

Бесіда

Варіант 1

– Пригадайте з теорії літератури, що таке *бурлеск,* коли він виник.

(Бурлеск – вид комічної народної поезії та драматургії, пов'язаний з народною сміховою культурою, акцентований на свідомій невідповідності змісту і форми. Жанр набув популярності у європейських літературах XVII-XVIII ст.)

– Що таке *інтермедія ?*

(Невеликий розважальний драматичний твір, який виконують між актами вистави.)

– Коли найчастіше виконувалась інтермедія?

(У театралізованих видовищах під час Великодня, поширених в Україні у XVIII-XIX ст. Ставилась у балагані – тимчасовому дерев'яному театрі.)

– Що таке *буфонада"?*

(Це комедійна манера гри актора, у якій використовувалися засоби надмірного комізму. Елементи буфонади використовували скоморохи, мандрівні дяки в інтермедіях.)

Варіант 2

– Дайте відповіді на запитання одним словом і запишіть їх.

а) Це слово походить від італ. burla – жарт, вимагало, щоб про буденне говорилось піднесено. (Бурлеск).

б) Як називалася верхня кімната дерев'яного театру для театралізованих видовищ під час Великодня? (Балаган.)

в) Від італ. buffonada — комедійна манера гри актора. (Буфонада.)

–Запишіть від кожного слова (а-в) по першому складу. («Бу-Ба-Бу» – назва

літугрупування 80-х рр. XX ст.)

—На дошці записані імена та прізвища письменників: Іван Лучук, Назар Гончар, Роман Садловський. Розшифруйте назву літугрупування «ЛуГоСад».

II. Оголошення теми і мети уроку

III. Виклад нового матеріалу

Слово вчителя з елементами бесіди

1985 р. у Львові Юрій Андрухович, Олександр Іранець, Віктор Неборак заснували літугрупування, яке назвали **«Бу-Ба-Бу».** Віктор Неборак у своїй книжці «Введення у "Бу-Ба-Бу"» (Л.: Піраміда, 2003), дає пояснення, що звукосполучення бу-ба-бу виникло як своєрідне складноскорочення слів *бурлеск, балаган, буфонада* і з того часу обростає новими значеннями.

Основоположники літугрупування пояснюють, що бу-ба-бу – це стиль художньої літератури, який стоїть поряд із класицизмом бароко, сюрреалізмом, дадаїзмом (створення художньої форми поза художніми засобами). Це стиль, де немає обмежень. Бубабісти вважають, що і політика, і економіка, і мистецтво можуть стати об'єктом естетичних зацікавлень, бо це є наше життя.

Робота з літературознавчим словником-довідником

– Зачитайте визначення «Бу-Ба-Бу», «ЛуГоСад».

(Неоавангардисти, які використовують із традиційного надбання бурлеску передусім епатажний, пародійно-знижений тон, вказуючи на невідповідність застарілих суспільних та літературних цінностей новій історичній ситуації).

– Хто такі неоавангардисти?

(Термін «авангардизм» народився у Франції на означення так званих лівих течій у мистецтві. Його слід розглядати як одне з відгалужень модернізму, що перейняло деякі його формальні ознаки, відкинувши філософську основу, орієнтуючись на деструктивну «мінус-культуру». Безапеляційно заперечує традиції.

Авангардизм виникає у кризові періоди історії мистецтва, коли певний напрям або стиль існують за рахунок інерції, тиражуючи вчорашні творчі здобутки, перетворені на кліше. Однак сам авангардизм не спроможний до створення незабутніх художніх цінностей, оскільки він не має свого коріння,

У сучасних умовах авангардизм набув вигляду неоавангарду. Відчуваючи відразу до стереотипів літератури періоду соцреалізму, він спромігся розкрити потворні, нежиттєздатні її аспекти, очевидну творчу безплідність. У цьому напрямі епатажна функція представників «Бу-Ба-Бу», «ЛуГоСаду» досягає своєї мети).

– Які основні риси неоавангардизму?

(Відкидає філософську «духотворчу» основу мистецтва, заперечує традиції, розкриває нежиттєздатні аспекти соцреалізму. Використовує словесну вульгаризовану гру, парадоксальні форми).

1987-1991 рр. - період найактивнішої творчої діяльності «Бу-Ба-Бу». Апофеозом був фестиваль «Вивих-92», коли головну фестивальну акцію склали 4 постановки поезоопери «Крайслер Імперіал».

Літугрупування стало втіленням необарокового мислення, притаманного карнавальній культурі. Творчість учасників «Бу-Ба-Бу» стала ситуативно-концептуальним мистецьким відгуком на суспільну рефлексію.

Методологічну основу творчості «ЛуГоСаду» – теорію поетичного ар'єргарду – розробив Тарас Лучук.

Серед авангардних проектів відоме також угрупувати київських поетів «Провала Грамота» – Юрка Позаяка, Віктора Недоступа та Семена Либоня. Існувало в кінці 80-х – на початку 90-х рр. У 1991 р. вийшла книжка з однойменною назвою.

IV. Закріплення вивченого.

Бесіда за книжкою В.Неборака «Введення у "Бу-Ба-Бу"»

Який підзаголовок має книжка?

(Хронопис кінця тисячоліття).

– До якого висновку щодо створення нової літературної якості дійшов Неборак?

(Зробив крок назустріч класиці, улюбленим поетом став Горацій завдяки перекладові АХодомори).

– Як з'явився цикл есеїв про нову літературну хвилю в Україні?

(До Львова прибув редактор познанського квартальника «Czas kultury», замовив для свого часопису цикл есеїв про нову літературу.)

– Як В.Неборак трактує назву своєї книжки «Введення у "Бу-ба-бу"»?

(Це не «вступ», а процес проникнення у певне коло, або, ліпше сказати, сферу – так само, наприклад як, у словосполученні «введення у храм». «Ми віримо, що можемо бути іншими – не сірими, забитими, переляканими і залежними від ласки чужинця, а строкатими і радісними, відважними і вільними – незалежними, але не так, як наша проголошена незалежність, і нам – попри всі спокуси і негаразди – деколи вдавалося бути такими!»

– Зачитайте розділ «Перелік деяких історичних дат».

(Один учень зачитує, решта – складають хронологічну таблицю діяльності «Бу-Ба-Бу».)

– Що є поверненням для Неборака?

(Повернення до малої батьківщини через перевтілення. Тебе не повинні впізнати відразу. Але впізнати повинні).

– Як визначає для себе поняття «воля» В.Неборак?

(Воля – сила, скерована в певному напрямку, сила, яка долає опір інших сил – енергія. Воля – свобода, щось протилежне ув'язненню. Це значення абсолютизується і перетворюється в абсолютну свободу суб'єкта. Воля – свідомість. Свідомість – це незримий зв'язок людини з Богом.)

– Із чим порівнює Неборак тіло людини?

(Із Всесвітом. У тілі мільйони клітин об'єднані у системі, воно живе, поки кожна система виконує своє призначення).

– До якого вибору закликає автор Людину?

(До свідомого відновлення зв'язку з Богом і всього, що із цього випливає).

– Що пророкує В.Неборак модерній людині?

(Модерна цивілізація – це «Титанік». А Земля – це океан.)

– Який випадок навів письменника на роздуми про вболівальників Долі, які поділилися на три партії: партію Смерті, партію Щасливого Випадку і партію Співчутливих Питальників?

(Зникнення письменника Перепаді під час екскурсії на кораблі «Відродження світу».)

– У якому розділі автор розмірковує про київських україномовних українців як про певний різновид українця? («Ключ».)

– Що таке ритуал часового оновлення?

(Свято Нового року – свято оновлення й учта-нагадування про час, яким можна причащатися.)

– Зачитайте роздуми про алкоголізм і запійне пияцтво.

(Алкоголізм – це залежність. Слово «алкоголізм» можна замінити «рок-н-рол», або «національна ідея», або «класична музика» чи «спілка письменників».)

– Як відгукується просвітило поезії В.Герасим'юка? (Герасим'юк здогадується про ігрову версію світу...)

– Про кого ще зі своїх побратимів пише В.Неборак? (М.Рябчука, І.Римарука.)

Повідомлення учнів про Олександра Ірванця, Віктора Неборака, Юрія Позаяка (Юрія Лисенка) (див. додаток).

Домашнє завдання

Прочитати і проаналізувати вірші зі збірки «Пропала грамота».

Додаток

Довідкові матеріали для повідомлень учнів

Олександр Ірванець народився 24 січня 1961р. у Львові. Закінчив Лубенське педагогічне училище (1980 р.) та Московський Літературний інститут (1989 р.) Книжки віршів: «Вогнище на дощі» (Львів, 1987 р.) і «Тінь великого класика» та інші вірші» (Київ, 1991 р.), «Любіть!». Окремі вірші перекладалися англійською, німецькою, французькою, шведською, польською, білоруською, російською мовами,

Підскарбій «Бу-Ба-Бу». Лауреат премії Фонду Гелен Щербань-Лапіка (США) 1995 р. Стипендіат Академії Шльосс Солітюд (Німеччина) 1995 р. Член журі театрального фестивалю «Боннер Бієнале» 2000 та 2002 р.

З 1993 р. постійно мешкає в Ірпені під Києвом. Останнім часом працює в драматургії і прозі. Добірки віршів друкувалися в російських та польских часописах, зарубіжних антологіях. 2001 р. львівське видавництво «Кальварія» видало збірку «Вірші останнього десятиліття», а 2002 р. – роман «Рівне/Ровно (Стіна)».

Того ж 2002 р. вийшла книжка «П'ять п'єс» (весь драматургічний доробок

О.Ірванця). 2003 р. вийшла книжка «Очамимря».

Протягом 1999-2000 рр. Олександр Ірванець написав 23 вірші, які видало видавництво «Кальварія».

Про що писав поет Ірванець протягом останнього десятиліття? Писав він або про Україну, або до знайомих.

Ірванець надзвичайно добре пасує українській літературі, з урахуванням всього її історико-еволюційного розвитку. Він би міг бути чудесним шістдесятником і писати ті самі вірші. Але тоді б його «Любіть Оклахому» передруковували в самвидаві, а зрештою, і видали б де-небудь у діаспорі, скажімо, у видавництві «Смолоскип». Він так само міг бути «першим хоробрим» (може, він і так хоробрий, але кого це сьогодні цікавить!) і буремно метатись поміж «Гартом» і «Плугом», пишучи ті ж таки вірші, але за старим правописом. Це було б природно.

Зрештою, він народився для «Бу-Ба-Бу», і це саме «Бу-Ба-Бу» навряд чи випустить його зі своїх ніжних обіймів, принаймні, без контрольно-ревізійної перевірки. Так і метатись йому в цій законопаченій ззовні, бінарній, так би мовити, системі між ковбойським Рівним і колгоспним Ровно, між текілою і бурячанкою, між Ліотаром і Сивоконем, час від часу озиваючись віршем або листом, хоч кому вони в наш час потрібні?

Підскарбій і найбільш «бубабістський» учасник гурту Олександр Ірванець спробував себе в паралельних жанрах, навіть здобувшись на титул головного сучасного українського драматурга і досхочу наекспериментувавшись у прозі.

* * *

Віктор Неборак (09.05.1961) – поет, прозаїк, есеїст. Соборний українець – батько з Черкащини, мати з Львівщини. Народився через трохи менше як місяць після обльоту людиною Землі у навколоземному просторі. З дворічного віку — мешканець Леополіса. Через півроку після Чорнобиля переїхав до Києва. З 1991 р. (паліндромне число) став рухатися у зворотному напрямку.

Був учнем, учителем, вантажником, санітаром нічної швидкої допомоги, ідеологічним працівником, мандруючим рецитатором власних текстів, продюсером поезо-симфо-рок-дійств, концептуалістом кількох фестивалів, Прокуратором «Бу-Ба-Бу». Останнім є довічно.

Є одним із Псів святого Юра.

Відчуває і сплачує несплатний борг українській літературі. Тому займається безнадійним літературознавством усним і паперовим. Віктор Неборак завзято заходився «ліпити» бубабістський міф численними спогадами з кінця вісімдесятих, не полишаючи, однак, займатися поезією – саме займатися, бо Неборак-поет «Розмови зі слугою» й «Alter Ego» чомусь безповоротно залишився в минулому. На зміну зухвалому постмодерністу прийшов затятий традиціоналіст, посадивши міщанські півонії там, де раніше буйно цвіли справжні поетичні «квіти зла». Так, для Неборака після грандіозного карнавалу відбулося тривале занурення в суворий піст. Чи випливе?

Любить Божі творіння. Співчуває творивам людини.

Покликаний виявляти світову нескінченно-вимірність у повсякденному житті.

Вважає мистецтво найприступнішим засобом здійснювати це своє покликання:

Наше життя – БУБАБУ.
Наша історія – БУБАБУ.
Наша політика – БУБАБУ.
Наша економіка – БУБАБУ.
Наша релігія – БУБАБУ.
Наше мистецтво – БУБАБУ.
Наша країна – БУБАБУ.
І це БУБАБУ потрібно перебороти...
(«Декілька уточнень з приводу написання звукокомплексу [бубабу]»)

«Енергія нашої цивілізації – це енергія самоспалювання, це пришвидшений перехід у зовнішнє, матеріальне, у тліюче сміття на звалищі, як у в'язницю Духа. Ув'язнений дух кровоточить, як Прометей» («Міф про Прометея»).

* * *

«Юрко Позаяк ще 1997 року видав книгу своїх зібраних поезій під скромною назвою «Шедеври»...

Так чи інакше, але це перше видання «Шедеврів» стало найзнаменитішою персональною публікацією Юрка Позаяка. Та при цій нагоді необхідно згадати не персональний, а таки груповий проект. Мається на увазі виданий 1991 року збірник «Пропала грамота», де під однією обкладинкою, окрім Позаяка, помістилися також Семен Либонь та Віктор Недоступ. Час видання цієї книжки (трьох збірок у одному збірнику) був заодно і зоряним часом поетичної групи «Пропала грамота», яка ще міцно трималася купи і досвід своїх літературних акцій підсумовувала власне виданням цієї книги. Мушу визнати, що ця спільна книга «пропалограмотіїв» мала шалений успіх і колосальний резонанс. Її наклад розкупили блискавично, її позичали і перепозичали, її ще ерили і вже ксерили, і зачитували дослівно до дірок. І це навіть попри те, що деякі пікантніші місця в того ж таки Позаяка були редакцією підретушовані або завуальовані, – на це ніхто не зважав, бо практично всі зацікавлені знали – як насправді має бути в оригіналі. Знали або інтуїтивно здогадувалися – і не помилялися.

Іронічність та пародійність, помножені на неаби-який ліричний талант. Дають чудові результати. Виникає враження, що Позаякові було занадто просто писати «звичайні» вірші, тому він вирішив зодягнути маску такого собі фривольного бешкетуна, який у вірші тільки бавиться. Але шила в мішку не сховаєш, і ліричний червень Позаякової поезії дає про себе знати якщо не на кожному кроці, то бодай на кожній версті. За цими віршами проступає ґрунтовна філологічна освіта, яка дає змогу насичувати тексти чималою кількістю ритмічних і смислових алюзій. Хоч як це парадоксально, але поезії

Юрка Позаяка, попри всю її екстравагантність, притаманна академічність. Та академічність, за якою можна легко визначити високу поетову культуру».

Іван Лучук, «Шедеври Юрка Позаяка»

ПОЕТИЧНА АНТОЛОГІЯ: ОЛЕКСАНДР ІРВАНЕЦЬ, ЮРКО ПОЗАЯК, РОМАН САДЛОВСЬКИЙ, НАЗАР ГОНЧАР

Олександр ІРВАНЕЦЬ

Любіть!

Любіть Оклахому! Вночі і в обід.
Як неньку і дедді достоту.
Любіть Індіану. Й так само любіть
Північну й Південну Дакоту.

Любіть Алабаму в заграваx пожеж.
Любіть її в радощі й біди.
Айову любіть. Каліфорнію теж.
І пальми крислаті Флоріди!

Дівчино! Хай око твоє голубе,
Та не за фізичнії вади, –
Коханий любити не встане тебе,
Коли ти не любиш Невади,

Юначе! Ти мусиш любити стократ
Сильніше, ніж любиш кохану,
Колумбію-округ і Джорджію-штат,
Монтану і Луїзіану.

Любити не зможеш ти штатів других,
Коли ти не любиш, по-братськи
Полів Арізони й таких дорогих
Просторів Аляски й Небраски.

Любов цю, сильнішу, ніж потяг до вульв,
Плекай у душі незникому.
Вірджінію-штат, як Вірджінію Вулф,
Люби. І люби – Оклахому!..

Депутатська пісня

В опозицію дівчина
Виряджала бійця,
Круг ковбаски надівши на

Два варених яйця.
Босих ніг не шкодуючи,
Провела за село.
Стрічку «Я — голодуючий»
Одягла на чоло.
Бульбу, зварену в виварці.
Розтовкла на м'яке
І від імені виборців
Наказала таке:
Будь частіше тверезим.
Вимовляй всі слова.
Захищай інтереси
І відстоюй права.
І цитуй неупинно
Із чільних сторінок
І журнал «Україна»,
І журнал «Аґаньок».
Пнись не в руководящі —
Не велике цабе,
Й ближчим будь до трудящих,
Умоляю тебе.
Тож не спи у готелі,
А ночуй під мостом.
Хай здригнеться в постелі
Академік Патон.
Своє серце і мозок —
Все віддай боротьбі.
Академік Амосов
Вшиє нове тобі.
Пильним будь, як в дозорі,
Що б там хто не гарчав,
Й тебе виведе в творі
Академік Гончар.
Виступай не занадто,
І можливо, якраз,
Гамерицький сенатор
В гості викличе нас.
Тож оформ неодмінно
Передплату в Нью-Йорк
На журнал «Україна»
І ра-адной «Аґаньок»...

Короткий вірш про кінець світу

А завтра знову буде просто день.

Звичайний день під назвою – «Останній»,
У цьому світі, теж останнім, де й
Ми разом одностайні, як у стайні.

Де все востаннє, та ніхто про те
Не інформує – то ніхто й не знає,
Тож не кує. Не меле, не мете
І мірок з перехожих не знімає

На те (також останнє) убрання,
Тож, видно, наго підемо в колонах
Тим шляхом, що у небо, навмання,
Лиш з пальмовими гілками в долонях.

Юрко ПОЗАЯК

Корисні поради

Якщо ти летиш в літаку
І падає твій літак,
Усраться в годину таку
Не соромно аж ніяк!
Якщо тебе ненароком
Гепнуло шлакоблоком,
Вважай, що тобі повезло –
Останнє в житті западло.

Якщо ти уже в гробу,
Спокійно лежи на горбу –
Життя непогана хріновина:
Тобі ще заграють Бетговена.

Якщо ж тебе розстріляли,
Дарма! Хай кати лютують!
Пройде лиш років з тридцять,
Тебе реабілітують!

Якщо птаха тримати в неволі,
Якщо птаху підрізати крила
І якщо відрубать йому лапи,
А до того ще й вищипать пір'я

І напхать йому в задницю яблук,
І усе це в духовці спекти, —
То це буде засмажена качка,

Це окраса святкового столу.

Алкохоку

* * *

Сьогодні вдруге я
Хрещатиком проходжу
І ні з ким випить...

** *

Ах, бульбашко легка
В шампанськім золотім...
Аристократа жизнь.

** *

П'ять зірочок коньяк
Наворожив астролог –
Я плачу і сміюсь.

** *

Коли цвітуть каштани
Й каштани опадають,
Завжди я в «Франсуа».

** *

Ах, як сюркоче
Цикада у траві —
Рубля лиш не хвата.

** *

В «Морозиво» зайшов.
Сидить там Корнійчук.
Ну, значить, знов нап'юсь.

** *

Здавалось, лиш учора
Ми разом сіли пити,
А вже надворі осінь...

** *

Задзвонив телефон,
Не знімаю я трубки —
Ще півпляшки лишилось.

** *

Ах, як співає пташка,
Ах, як вона співає!
Іще сто грам замовлю.

** *

Учора я надравсь,
Сьогодні в дупу п'яний –
А може, це любов?

** *

Я дерево обняв.
Ах, хто мене сьогодні
Додому доведе?!

** *

Я випив літрів три,
Прокинувсь – йома-йо!
Невже я оженився?!

Із «Колекції поетів»

№9

Я прийду весь у втомі з роботи,
Ти наллєш мені, люба, какао,
А собі – філіжанку скорботи:
«Як там справи в братів із Макао?!»

Хоч ти жовта, як стигла цитрина,
А я білий, як біб із квасолі,
Нам однакове ймення – людина,
В нас однакові долі й болі!

Тож нехай там загрози і грози
І нехай ще сутужно в Макао,
Поєднали і радість, і сльози,
І цитрину, і біб. І какао!

** *

В гробу сміятись непристойно,
Народ ваш сміх не зрозуміє,
Ще прийме вас за дисидента
І замість того, щоб на цвинтар,
Вас віднесе, куди потрібно.

В гробу лежати треба смирно,
Ні на що не реагувати,
Прослухать музику й промови
І, як почнуть вже закидати,
Все рівно не сказать ні слова.

** *

Щойно ми народились,
Нам вручили по ложці
І сказали: в майбутнім
Вас чека бочка з медом.
Треба йти прямо-прямо,
Треба йти й не звертати,
Й ви побачите бочку,
Й буде в бочці тій мед.
Й от, здається, збулося
Ми по вуха в тій бочці,
І було б все як треба,
Тільки в бочці – не мед.

РОМАН САДЛОВСЬКИЙ

Ніколи вже не бігтимеш,
заплітаючись у довгій спідниці,
назустріч.
Не тому, що в таких спідницях
вже ніхто не ходить,
навіть в іншій –
ти не будеш бігти
назустріч.

НАЗАР ГОНЧАР

Отакої
я – називний відмінок
родового
давальному належу
люблю знахідний
орудним
у місцевому
клично

ЮРІЙ АНДРУХОВИЧ

Матеріали до уроків

Ольга Данильчук,
учитель Черкаського гуманітарно-правового
ліцею

Уроки 1-2.
ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ПИСЬМЕННИКА. «ЕКЗОТИЧНІ ПТАХИ І РОСЛИНИ» - ЗБІРНИК ПОСТМОДЕРНОЇ ПОЕЗІЇ. ОГЛЯД ЦИКЛІВ «ЛИСТИ В УКРАЇНУ», «КРИМІНАЛЬНІ СОНЕТИ»

Поезія це завжди неповторність,
якийсь безсмертний дотик до душі.
Ліна Костенко

Біографія Юрія Андруховича

Юрій Андрухович народився 13 березня 1960 р. в Івано-Франківську.

Закінчив редакторське відділення Українського поліграфічного інституту у Львові (1982) та Вищі літературні курси при Літературному інституті в Москві (1991 р.). Працював газетярем, служив у війську, деякий час очолював відділ поезії івано-франківського часопису «Перевал» (1991-1995). Співредактор часопису тексту і візії «Четвер» (1991-1996), «Потяг 76».

Поетичний дебют Андруховича відбувся в першій половині 80-х рр. виходом збірки «Небо і площі» (1985), загалом прихильно прийнятою критикою.

Разом із Віктором Небораком та Олександром Ірванцем заснував митецьку групу «Бу-Ба-Бу», значення якої для кожного з трьох її учасників з роками змінювалося від чогось на кшталт «внутрішнього таємного ордена» до «прикладної квазіфілософії життя». Проте друга поетична збірка («Середмістя», 1989) носить швидше не «бубабістський», а «елегійно-класицистичний» характер.

Уповні «балаганно-ярмарковою» можна вважати натомість третю збірку – «Екзотичні птахи і рослини» (1991), перевидання «Екзотичні птахи і рослини з додатком «Індія»: Колекція віршів» (1997, 2002), яка волею автора мала б носити підзаголовок «Колекція потвор».

Андрухович друкує цикл «Листи в Україну» («Четвер», № 4), видає збірку «Пісні для Мертвого півня» і переклади американських поетів 5060-х рр. Остання збірка у співавторстві «Трициліндровий двигун любові». Домінантою поетичної картини Андруховича в усі періоди його творчості видається напружене шукання духовної вертикалі буття, суттєво занижене тенденцією до примирення «вертикального з горизонтальним». Звідси – стале поєднання патетики з іронією, нахил до стилізаторства і заміна «ліричного героя» щоразу новою «маскою».

Із прозових творів письменника найперше був опублікований цикл оповідань «Зліва, де серце» («Прапор», 1989) – майже фактографія служби автора у війську, своєрідна «захалявна книжечка», що поставала під час чергувань у вартівні. 1991 р. з'являється друком оповідання «Самійло з Немирова, прекрасний розбишака» («Перевал», № 1), що ніби заповідає характерні для подальшої прози Андруховича риси: схильність до гри з текстом і читачем, містифікаторство (зрештою, достатньо прозоре), колажність, еротизм, любов до магічного і надзвичайного.

Романи «Рекреації» (1992), «Московіада» (1993) та «Перверзія» (1996) можна розглядати як трилогію: героєм (антигероєм?) кожного з них є поет – богема, що опиняється в самому епіцентрі фатальних перетворень «фізики в метафізику» і навпаки. Усі романи являють собою доволі відчутну жанрово-стилістичну суміш (сповідь, «чорний реалізм», трилер, готика, сатира), час розвитку дії в них вельми обмежений і сконденсований: одна ніч у «Рекреаціях», один день у «Московіаді», п'ять днів і ночей у «Перверзії».

У 2003 р. виходить «антоничівський» роман «Дванадцять обручів» («А антоничівський він настільки, що і в назві – знову ж образ із Антонича», Юрій Андрухович), у 2007 – автобіографічна, у формі інтерв'ю «Таємниця».

Есеїстика. Андруховича виникає внаслідок його частих подорожей до інших країн і поступово складається в майбутню книжку спостережень над нинішніми особливостями європейського культурно-історичного ландшафту. Перший варіант – «Дезорієнтація на місцевості» (1999). Разом із польським письменником Анджеєм Стасюком видав «Моя Європа: Два есеї про найдивнішу частину світу» (українське видання – 2001, польське – 2002, німецьке – 2003 р.) – текст, написаний до книжки Андруховича під назвою «Центрально-східна ревізія», являє собою спробу гранично відвертого осмислення свого власного часу і місця.

Твори Андруховича перекладено й видано: у Польщі, Німеччині, Канаді, Угорщині, Фінляндії, Сербії, СІЛА (окремими книжками). Швеції, Австрії, Болгарії, Хорватії, Білорусі, Литві, Словаччині (окремими публікаціями).
1985 р. нікому невідомий 25-літній поет з Івано-Франківська дебютував збіркою «Небо і площі», написаною у неоромантичному ключі, як визначила критика.

Для багатьох читачів відкрилися проста, виразна, яскрава образна мова, високий пафос ліричної сповіді молодої душі, захопленої почуттям і багатством світу та рідної землі.

Деякі критики звернули увагу на химерні риси бурлеску й балагану.

У бурлескних віршах Ю.Андруховича події, реалії, історичні постаті періоду піднесення національних сил, розквіту культурної духовності, своєрідного українського Ренесансу, коли співіснували українська козаччина та академії в Києві й Острозі, – змінюються періодом придушення, вигасання й виродження.

Поет постає вільним від усього – людських жахів, вірувань, звичної мови. Його не цікавить конкретне, вабить тільки невидиме. Нема сюжету, є монтаж образів, що спонтанно виникають на очах здивованого читача.

Світ символів, космічних образів, незвичайне бачення світу, звернення до

підсвідомості – ось що характерне для поезії Ю.Андруховича. Філософські роздуми, що колись нас не буде, тільки «трава прийде за нами», перекликаються з поезією Волта Вітмена «Листя трави».

Цикл «Листи в Україну» поет написав під час навчання на Вищих літературних курсах у Москві. У віршах цього циклу – сатиричне осмислення імперського колоніального менталітету. Наприклад, твір «Це століття держави. Тут досить людно» побудований на використанні традиційного образного паралелізму, презентованого у розгорнуте порівняння. Андрухович звертає увагу на «нестачу кисневу», гад якою розуміє набридливу «дружбу» різних республік колишньої імперії. Бездуховність народу вражає, бо жити – це «ходити синім від алкоголю», «грати в карти» тощо. Поезія «Мандрувати тут у середньовіччі» належить до філософської лірики. Мотив роздуму ліричного героя над сучасним життям, яке нагадує середньовіччя: «князі свої є, й свої вбивці», «злочинне прозирає» з облич. У цьому житті «...ліси сприятливо непролазні й кількість мертвих визначена лиш по вдовах».

Ностальгія ліричного героя за Україною відчувається у поезії «Україна ж – це країна бароко». Але постколоніальна Україна вражає уяву наслідками руйнування: скрізь бачиш «п'ятикутні знаки», «з криниць повтікали зорі». Але залишилися сліди, які дають віру в майбутнє, бо «підпільне бароко влаштовує опір і цвіте шалено навіть в уламках»: Мені видно з чужої столиці,
Все на світі можна підняти з руїни.

Цикл «Кримінальні сонети» викриває негативні явища в сучасному суспільстві. Поезія «Ніжність» – це пародія на сентиментальну любовну лірику, сатиричний сонет, у якому використано прийом контрасту:

Кохання – то велика дивовижність.
Там, де лише народжувались ніжність
за хвильку може виникнути ніж.

Урок 3.

«РЕКРЕАЦІЇ» – «АВАНТЮРНИЙ РОМАН І ПОВАЛЕННЯ ІДОЛІВ»

...Постмодернізм — це там, де кожен із нас опинився сьогодні; це така обставина часу і місця, від якої нікуди нам не подітися.

Ю.Андрухович

Історія створення роману «Рекреації» описана автором у післямові до роману. Твір був написаний за два тижні в гуртожитку Московського літературного інституту в 1990 р. після повернення Андруховича з поетичного фестивалю «Золотий гомін». У 1991 р. був надрукований у часописі «Сучасність».

Назва «Рекреація» (від лат. *recreation* – відновлення, перерва для відпочинку

між лекціями) має карнавальний відтінок, бо у спудеїв були рекреації, коли вони вдавались до карнавальних ритуалів і забав.

Але назва має й інший зміст – «по-новому творити» – і символізує поховання постколоніальної української культури та народження нової.

Тема – зображення життя літературної еліти у 1980-ті рр. Розповідь про піднесеність духу і свинство, велике і дріб'язкове, приземлення іміджу поета. А присвячений роман друзям К.Андруховича по «Бу-Ба-Бу» – Олександрові Ірванцю та Віктору Неборакові.

Роман має всі елементи сюжету.

Експозиція – знайомство з поетами, які їдуть на Свято Воскресаючого Духа, Ростиславом Мартофляком і його дружиною Мартою, Хомським – поетом із Ленінграда, Грицем Штундерою та Юрком Немиричем, які ідуть із Коломиї на крайслері швейцарця Попеля.

Зав'язка – зустріч героїв і обговорення дійств Свята Воскресаючого Духа.

Розвиток дії – пригоди з поетами (ресторан на Ринку, підземелля, участь у нічному карнавалі, пригоди Немирича на віллі з грифонами, похід Гриця Штундери).

Кульмінація – сцена «путчу», що викликає жах у героїв.

Розв'язка – продовження свята.

Перед нами карнавальні герої, наділені приземленими рисами характеру, часто їх вчинки викликають у нас огиду.

Вони мають повну свободу дій. Але ці люди справляють враження штучних. І тільки сцена імітованого путчу робить їх справжніми.

• ***Мартофляк*** – найвизначніший гість свята. Його прізвище перегукується з героєм вірша Андруховича «Благання Мартопляса». Дослідниця творчості письменника О.Гнатюк вважає, що прототипом Мартофляка є Віктор Неборак з «Бу-Ба-Бу». Великий поет непривабливий у побуті. Найкращу оцінку йому дає Марта: він безвольний і боягузливий (сцена в ресторані), пихатий і шанолюбний (зустріч із молоддю, безпринципний у сімейних стосунках). Його на святі коронують, але наприкінці твору він стає розвінчаним ідолом.

• «Режисер всіх часів і народів» – ***Павло Мацапура*** – асоціюється зі словами «бридкий», «страховисько», що нагадує нам героя «Енеїди», який «чужеє оддавав в печать».

• ***Хомський*** (прізвисько Хома) асоціюється з Хомою невірним. Із внутрішнього монологу Хомського починається твір. Галантний кавалер (сцена в ресторані, вночі на карнавалі). Виглядає як рок-зірка, ідол молоді. Найбільш зневірений з усіх героїв. Написав твір, який завершується апокаліпсисом.

• Грицько Штундера і Немирич спершу шокують своїм цинізмом і нахабством, непристойністю. У ресторані Грицько першим впізнав у Білинкевичі кагебіста, не боїться відповідати за свої слова. Саме йому доручає автор нічну подорож у село батька, з якого влада колись вивезла людей у Сибір. Немирич потрапляє на віллу з грифонами, де Попель (новітній Мефістофель) грає в карти на його життя.

Немирич і Штундера нагадують у своєму нахабстві Коров'єва і Бегемота з роману Булгакова «Майстер та Маргарита». Кожен потрапляє туди, куди прагне.

У післямові до твору автор говорить про подальшу долю своїх героїв: Мартофляк став бомжем, Марта одружилась зі швейцарцем, Штундера керує фірмою.

Ознаками постмодерну є змішування стилів, конструювання, змішування мовних потоків, інтертекс-туальність, карнавальність.

«Сучасна українська література вперто втікала від розмовної мови, в «Рекреаціях» натомість маємо всі її різновиди: від патетичних і поетизованих промов до мови на межі цензурності, від галицького довоєнного зразка, від суржику чи російських вкраплень у мові проститутки чи нічного наркомана до повного переходу на російську...» (О.Гнатюк, «Авантюрний роман і повалення ідолів»).

«Українська мова в устах Андруховича виявилася настільки поліфонічною, що в ній адекватно «почуваються» еротика, екзистиційна метафізика, постмодерні ігри і бозна-що іще...» (І.Булкіна, «Осінь Патріарха»).

У романі Андруховича можна знайти різноманітні алюзії – актуальні, історичні, літературні. Ось деякі з літературних:

Павло Мацапура, «Любов к отчизні де героїть» – «Енеїда» Котляревського;

«Доктор Тагабат» – Микола Хвильовий «Я, Романтика»;

«І рости, і діяти там треба» – П.Тичина.

Андрухович своїм творами хотів дати пробу літератури, звільненої від ідеологічних чи національних обов'язків. «Саме нова молода культура і тільки вона є по-справжньому нецензурованою, нескорумпованою і... незалежною.

Даймо цій культурі поферментувати ще років десять і все-таки почати змінювати свою країну, водночас і завойовуючи, і тим самим звільняючи її», – сказав Юрій Андрухович на виступі з нагоди вручення йому літературної премії Антоновичів 21 червня 2001 р.

«МОСКОВІАДА» – ЯСКРАВИЙ ЗРАЗОК ПОСТМОДЕРНОГО ТВОРУ

Урок 4.

Художнику немає скутих норм. Він – норма сам, він сам в своєму стилі.

І.Драч

Перевірка знань тексту

Тести

1. Для кого з героїв твору «вірші лишилися в атмосферних полях України»?

а) Отто фон Ф.;

б) Барона Бердичевського;

в) Івана Новаковського.

2. Хто мріяв бути похованим у Москві і кремованим?

а) Вася Мочалкін;

б) Отто фон Ф.;

в) дві поетеси із провінції.

3. Хто був на віллі, з якої видно Альпи?
а) Катерина ІІ;
б) Суворов;
в) Олелько Другий (Долгорукий Рюрикович).
4. Кому з герою належала збірка «Расплела косу береза»?
а) Івану Новаковскому;
б) Славі з Мухоморська;
в) Васі Мочалкіну.
5. Хто з героїв мріяв про виведення химерних на цій?
а) Анатолій Іванович;
б) Чорна Панчоха;
в) Іван Грозний.
6. У кого з героїв дід був комендантом української повітової комісії і загинув у 1944 р.?
а) У Отто фон Ф.;
б) у Єжевікіна;
в) в Арнольда Горобця.
7. Кому належить гасло: «Діти моїх друзів – це мої діти»?
а) Голіцину,
б) Отто фон Ф.;
в) Єжевікіну.
8. З ким Отто фон Ф. хоче видати український журнал?
а) з Кирилом;
б) з Галею;
в) із Яшею.
9. Кого з мешканців гуртожитку зустрів Отто фон Ф. у підземеллі?
а) Єжевікіна та Новокаїна;
б) Толщина і Горобця;
в) Галю і Сашка.
10. Хто з героїв любив музику Майкла Олфілда?
а) Сашко;
б) Астрід;
в) Отто фон Ф.
11. Кому належать слова: «Референдум – це ідеальний спосіб маніпулювання свідомістю»?
а) Чорній Панчосі;
б) Дзержинському;
в) Єжевікіну.

Запитання

Поетика постмодернізму

– Чому роман називається «Московіада»?
(Подібно до «Іліади» Гомера, де дія відбувається в Іліоні, в «Московіаді» події відбуваються у Москві).
– У які роки відбувається дія роману і чому автор переносить її саме у

Москву?

(Він зображує крах найграндіознішого і найжахливішого ідеологічного експерименту – крах комуністичної моделі життєустрою. Прототипом Радянського Союзу є гуртожиток).

– Який підзаголовок твору? (Роман жахів).

– Що хотів автор цим сказати?

(Жахом є будь-яке тоталітарне суспільство. Ідейний пафос роману зводиться до руйнування ілюзій, розвінчання ідеалів, тобто нічого не можна взяти за абсолют, за істину).

– Чи довго триває дія роману?

(Одну добу).

– Яке основне завдання ставить автор?

(Імперія – це хаос. Це завдання виконує незвична карнавальна композиція. Перед нами, мов на каруселі, миготять епізоди з життя різних суспільних верств – студентів, алкоголіків, бомжів, продавців, письменників, науковців, кадебістів, повій, злодіїв, можновладців.

Постмодерн виникає там, де з'являється плюралізм. Твори постмодерну зорієнтовані на епатаж, сильне враження. Умберто Еко писав: «...добратися до широкого загалу, заполонити сни – в цьому і полягає авангардизм наших днів»).

– Чи можна визначити сюжет роману «Московіада»?

(Є кілька розрізнених сюжетів. Сюжет у постмодерному творі розпадається на мікросюжети, численні відступи, авторські коментарії).

– Хто ж об'єднує всі ці мікросюжети?

(Воля і почуття оповідача.)

– Пригадайте основні ознаки постмодернізму. Спробуйте довести, що роман «Московіада» – постмодерний твір.

(Змішування стилів – барокового, наукового, розмовного; словесні запозичення; автор створює образ ерудованого оповідача, який знає літературну мову і мову науки, користується сленгом і нецензурщиною. Є вільна словесна гра («несыпьмнесольнарану») імровізація-переспів українською мовою в'єтнамської; є зразки смислового абсурду – «Хіба піти спитати в Дзержинського. І Залізного Фелікса. Ні в Залізного Зігфріда. У Конрода Клауса Еріха Дзержинського. Або в Райспера Анзельма Віллібальда Кірова. Або у Вольфганга Теодора Амадея Леніна. Він тут неподалік під склом, живіший од всіх живих»).

– Наведіть приклади іронії в романі.

– Наведіть приклади пародійної переробки відомих афоризмів.

(Літературний гуртожиток – «дім, де розбиваються лоби»; Москва – «це місто тисячі та однієї катівні»; про друзів на похмілля: «тепер усі вони страждають і караються, але не каються, а, навпаки, жадають пива та видовищ»; іронічні розмови Отто **з** королем Олельком Другим; горілчана заборона).

– Ваше становлення до постмодернізму. За ним майбутнє, чи ні?

Образи роману

– Які ж постаті роману найбільш колоритні й залишилися у вашій уяві?

– Зачитайте розповідь про українців, що живуть у Москві.

– Прочитайте виступ Отто фон Ф. у пивбарі на Фонвізіна, де він висуває свій рецепт порятунку суспільства: «І в цьому, мої дами й панове, полягає завдання завдань, неодмінна передумова для виживання людства і на цьому хай зосередить пафос уся цивілізація великих народів сучасності – без краплі пролитої крові, без тіні насильства, із застосовуванням гуманних парламентських важелів, зрівняти Москву, за винятком, можливо, декількох церков та монастирів із землею, а на її місці створити зелений заповідник для кисню, світла та рекреацій. Тільки в такому випадку може йти мова про якесь майбутнє всіх нас на цій планеті».

– Як ви вважаєте, герой є патріотом? Як у категоріях гуманно/негуманно розцінювати смерть «золотозубого циганського барона» у каналізаційних водах? Йде ніби «стирання» поняття гуманізму в нашій свідомості. Власне в цьому й полягає особливість постмодернізму.

– У чому виявляється свобода Отто фон Ф.?

(Його свобода ілюзорна. Він сприймає ілюзію свободи за реальність. Що він і робить, висміюючи все і вся, хоч на сцені історії і він сам, і його самопрезентація вміло витягується всесильним «богом із машини КДБ». Таким чином, єдине, що лишається і є реальним, — це мова твору. До речі, критик Тамара Гундорова вважає, що головний герой «Московіади» – мова.)

– Чи визначив герой свій шлях, чи знає, куди йти?

(Ні, він перебуває на перехресті різних просторів, епох; не знає куди йти, у що вірити, де шукати притулок. Це дивна людина, хочеться зрозуміти його дивацтва.)

– Чиї долі розбились у Москві?

(Двох поетес, Васі Новокаїна, поета Слави, Руслана-афганця. Кожен із них зазнав розчарування.)

– Чому так сталося?

(Автор дає чітку відповідь: бо живуть «...в цій заклятій дірі, літературному гуртожитку, вигаданому системою для виправдання і самозаспокоєння, у цьому семиповерховому лабіринті посеред жахної столиці, у загниваючому серці напівіснуючої імперії, бо ця країна «просмерділася несвободою».

Юрій Андрухович мандрує в смисловому просторі імперії, яка розкладається: «Ця імперія загине під ударами пияків. Колись вони вийдуть на Красну площу і, вимагаючи пива, рушать на Кремль».)

– Що символізують учасники підземного кремлівського карнавалу?

– Що означають щурі, яких розвели в підземеллях, щоб використати проти людини?

(Пияцтво і щурі – це майже апокаліптичні образи пізньої радянської міфології, симптоми саморозкладу, які проникли навіть у пресу; в романі їх не можна сприймати серйозно, їх умовність очевидна.)

Література

1. Андрухович Ю. Екзотичні птахи і рослини. – Івано-Франківськ: Лілея - НВ, 2002.
2. Андрухович Ю. Повернення до літератури // Плерома. – 1998. – № 3.
3. Андрухович Ю. Рекреації. Романи. – К., 1997.
4. Гнатюк О. Авантюрний роман і повалення ідолів // Сучасність. – 1992. – № 2.
5. Гундорова Т. Постмодерністська фікція Андруховича з постколоніальним знаком питання // Там само. – 1993. – № 9. – С. 79-83.
6. Літературознавчий словник-довідник. – К.: Академія, 1997.
7. Лиошар Ж.Ф. Состояние постмодерна. – М., 1998.
8. Русова С. Постмодернізм у сучасній поезії, або Набоков – автор «Трікстер'У // Слово і час. – 2000. – № 6.
9. Семків Р. Постмодернізм та іронія (типологізація нетипового) // Там само. – 2000. – № 6.
10. Пахаренко В. Українська поетика. – Черкаси: Відлуння-плюс, 2002.
11. Юрій Андрухович. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. – (Серія «Інший формат». Вид. 3).

ЮРІЙ АНДРУХОВИЧ

ПОЕЗІЇ

Козак Ямайка

о скільки конику-братику крутих чудасій на світі
дивився б допоки круки очей не вип'ють а мало
по сей бік багама-мама по той бік пальми гаїті
і вежі фрітауна бачу як вийду вночі з бунгало

і так мені з того гризько, що вицвіли всі шаровари
якого лисого чорта з яких попідземних фаун
та й зрадили нас у битві морські косарі корсари
а батько ж хотіли взяти отой блаженний фрітаун

а там тринадцять костьолів і вічна війна з амуром
а ще тринадцять безодень де срібло-злото коморн
дівчата мов ліани нечутно ростуть
за муром і хочеться їм любитись а їх зодягли у чорне

кружаю тепер сивуху надвоє з піратом діком
кажу йому схаменись покайся кажу паскудо
невже коли ти з европи то вже не єси
чоловіком якого хріна продався за тридцять чималих ескудо

а дік то химерна штучка плекає папугу пугу
плеще мене позаплічно заламує руки в горі
оце тобі лицар з лугу осьо тобі залепугу
to be or not to be каже і булькає I'm sorry

невільницю каже маю зі шкірою мов какао
купи сизокрилий орле маркотно ж без господині
город засівати не конче прицмокує так лукаво
город на ній проростає тютюн ананаси дині
наплодиш каже козацтва припнеш усіх до коша
тільки ж ярму не дається шия моя душа

та вже його і не чую плюю на плюгаву супліку
конику мій невірнику апостоле мій хома

піду на зорю вечірню
зріжу цукрову сопілку,
сяду над океаном та вже мене і нема.

Балада повернення

Коли мандрівник повернувся додому,
ступив за ворота, зійшов на поріг,
здійнявши на плечі дорогу і втому, –
всі радощі світу вляглись до ніг.

Його не забули, його зустрічали:
вечеря з вином на широкім столі;
чомусь не казав про далекі причали,
замкнувши в устах невідомі жалі.

І всім було дивно, і жінка до ранку
зітхала в даремній гонитві за сном,
а він все дивився і дивився за фіранку,
де зірка по небу пливла за вікном.

Із циклу «Листи в Україну»

I

Я заліз у тугу, як в тогу чи в робу.
Моя ніч – ніби голка у горлі вічна.
Я собі підчепив тут одну хворобу.

Нею можна пишатись. Вона психічна.
Ця психічна хвороба, тобто кохання,
всі ознаки її описав Авіценна:
не дає дихнути синдром махання
і потреба здохнути здоровенна.
Я нормально писав непогані вірші,
міркував про найтоншу тканину прози,
а тепер мої рими щоразу гірші
і до «прози» римуються в мене «сльози».

І лежу, мов мішок, я. Чорнію, худну
без повітря, світла, тепла, привіту.
Я розклав оцю журбу многотрудну
на півкулях мозку, мов карту світу.

Помолися ж за мене в кватирку Божу –
ліпше всохнути, впитись, нажити грижу.

Я з розпуки тут ошаліти можу – вену вріжу,
скажімо, чи всіх заріжу.

Любий друже, приїдь, порятуй і вибав!
Привези мені морфій, тютюн і тишу.
Я конаю тут, як остання риба.
А про інше все ще тобі напишу.

II

Це столиця держави. Тут досить людно.
І не досить зелено для ботанік.
Хоч насправді це ніби судно (чи судно?)
і не так ковчег воно, як титанік.

Досить людно, й тому нестача киснева.
Як і всюди, найбільше невдах і дурнів.
Кожен з них, не добігши до брами неба,
має право на прах і на місце в урні.

Я, здається, писав, що вдягають робу.
Я, крім того, навчився слова «глаголю»,
квас, осягати думку народу
і ходити синім від алкоголю,

грати в карти, чифірити (рок до ранку),
пити спирт, розумітися на похміллі,
черевики чистити об фіранку
і тримати душу в чорному тілі,

я навчився божитися, присягати,
розрізняти на смак дукатські, явські,
я навчився нічого не досягати
і плювати в стелю цілком по-графськи,
розглядати дерево як нагоду для висіння,
втілену ще в насінні. Я тепер як ніде
близький до народу.
окажи цей лист усім в Україні. <...>

IX

Мандрувати тут у середньовіччя –
все одно, що за князем повзти обозом.
Тільки знай дивися в кожне обличчя:
ці хлопаки описані ще Ломброзом –

щось таке злочинне, таке причинне
прозирає з їхніх сумирних писків.

В них минуле каторжне, судочинне –
словом, вони схожі на василісків.

Осінь – це дорога кудись на північ:
на деревах спалах марніє, гасне.
Тут інакший час і не діє Грінвіч,
але ти мандруєш. Буття прекрасне,

хоч темніє швидше, аніж повсюди,
й чим чорніше небо, тим ближче до хана.
Ці місцеві вбивці не зовсім паскуди:
їм важливий сам принцип – не кров, не рана.

Князя можна забити, скажімо, в лазні
чи мечем на сходах або на ловах.
Тут ліси сприятливо непролазні –
кількість мертвих визначиш лиш по вдовах,

по деревах всохлих, яких, щоправда,
значно більше – з таким гілляччям калічим,
ніби хтось крізь них невблаганно падав
Тут усюди пахне середньовіччям.

X

Україна ж – це країна бароко.
Мандрувати нею – для ока втіха.
І тому западає спокуса в око:
зруйнувати все. І скільки б не їхав,

бачиш наслідки: мури і житла хворі
ще, мабуть, від турків. І п'ятикутні
знаки. З криниць повтікали зорі,
тобто їх нема, криниці відсутні,

але є сліди, і це дозволяє подавати
прогноз у вигляді віри в неминуче.
Тому що наша земля є чимось більшим,
аніж сорочка для шкіри.

Це підпільне бароко влаштовує опір
і цвіте шалено навіть в уламках,
хоч забуто нас і мовчать в Європі.
Катувати зручно в палацах, замках,

а в каплицях тісно. Тому каплиці
є найперший крок углиб України.
Мені видно все з чужої столиці.
Все на світі можна підняти з руїни,

крім живої крові, як ми вже знаєм.
Напиши, чи всі живі та здорові.
Чи літають ангели над Дунаєм,
чи дощі у Львові, чи досить крові.

Із циклу «Кримінальні сонети»

Ніжність

По той бік пристрасті народжується ніж.
Лахмітник Місьо о четвертій ранку
зарізав панну Касю, лесбіянку
(як він гадав а втім, йому видніш).

Він пописав їй черево й горлянку,
аж весь упрів, аж весь упав у дріж.
Вона ж одно твердила: «Хоч заріж,
я присягла навіки своїму Янку».

(Той саме відбував за зґвалтування).
Вона була любов його остання –
і так пішла, небога, ні за гріш

Кохання то велика дивовижність.
Там, де лише народжувалась ніжність,
за хвильку може виникнути ніж.

ЦИТАТИ З ТВОРІВ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

* * *

В Америці він міг би стати президентом, у Римі – Папою чи щонайменше оперним тенором, в Англії – Робін Гудом, у Німеччині – Бісмарком або Геббельсом. А в Україні він зміг бути лише бандитом і погромником. Воістину свята правда в тогочасній польській приказці: «На Руси хоч єзуїтів посій, то все одно злодії вродяться!

«Самійло з Немирова, прекрасний розбишака»

* * *

...і ти знав, що треба хреститись, але не знав як, і ти закричав, Юрку, і таки звівся на ноги, і продерся, ніби крізь вату, липку і криваву, крізь це повітря.

«Рекреації»

Тобі залишалося скинути маску блазня. А тоді влучити собі у праву скроню. Принаймні з тебе не посиплеться тирса. Адже ти справжній. Адже ти не манекен. Адже іншого виходу звідси немає. Куля ввійшла у скроню. Тільки потім ти почув звук пострілу.

«Московіада»

Тільки любов може порятувати нас від смерті. Там, де закінчується любов, починається безглуздя світу, я не думаю, що тоді на обрії ще може бодай щось залишитися. Крім порожнечі, звичайно. Вона вабить, вона кличе, вона притягує — як нам чинити опір у цей постлюбовний час?

«Перверзія»

ПРО НЬОГО

Навіть коли б «Рекреації» були лише повістю-застереженням, повістю-попередженням, повістю-сатирою, то й тоді їхню цінність, їхню потрібність для сьогоднішньої України важко було б переоцінити. Але ж це, крім усього, ще й художній твір з яскраво вираженим ігровим, карнавальним началом, з живими характерами, жвавою інтригою, дотепною розв'язкою.

Микола Рябчук, Сучасність, 1992, ч. 5

* * *

Поділ белетристики на літературу і чтиво «Рекреації» заперечують так само, як заперечують їх бестселери Ґабріеля Ґарсія Маркеса, Умберто Еко чи Джуліяна Барнса. Андрухович дає читачеві карнавал, через що «Рекреації» читаються з не меншою насолодою й не менш приємним почуттям легкого переступлення меж пристойного, ніж колись читалася «Енеїда» Котляревського.

Марко Павлишин, Сучасність, 1993, ч. 12

* * *

Одночасно це і літургія, і блазенада, святкові ярмарки під церквами і хресні ходи невідомо до чого, це виступи народних депутатів і гіпнотизерів (у житті це часто одне й те саме).

Світлана Ковалевська, Сучасність, 1992, ч. 5

* * *

Та «Рекреації» Юрія Андруховичаа – це щось неймовірне! Як могли Панове-редактори допустити таке огидство до такого поважного журналу, яким досі був журнал «Сучасність»?

Лев і Марія Чайківські, Олекса Семенюк, СІЛА, Сучасність, 1992, ч. 5

* * *

Є в цьому щось надзвичайне: книжка, прочитана єдиним подихом, спричинює те, що місця, можливо, не надто віддалені, але все-таки чужі, видаються своїми, наче власний дворик у рідному місті. Вже тиждень, як завдяки випущеному «Святом Літерацькім» романові Юрія Андруховича, відкриваю для себе Україну.

Александер Качоровський, Газета Виборча, 1994

ПРО СЕБЕ

Тарас Прохасько. Ти віриш в те, що наше українське життя можна хоч трохи змінити тим, що називається індивідуально заявленими авторськими позиціями?

Юрій Андрухович. Сказати так – означає якось забагато на себе взяти. Тобто означає погодитися з доволі небезпечною штукою – що купка інтелектуалів здатна змінювати життя. А я не дуже в це вірю і ставився би до цього з певним застереженням. Життя як категорія є для мене взагалі настільки самоцінним і самодостатнім, що будь-який такий мисленний поворот: а давайте змінимо це життя, видається мені небезпечним. Треба дуже делікатно з цим поводитися. Але з іншого боку. Сказати ні – означає просто заперечити те, що сам робиш. У зв'язку з цим залишається покладатися виключно на якісь речі швидше ірраціональні, на якесь відчуття, на те ж підсвідоме (приблизно з цього виходячи, я назвав свою постійну авторську рубрику «Підсвідоме»). І залишається базувати свою власну лінію поведінки на сумнівах. Людина, яка приходить зі своїми сумнівами, мені видається значно прийнятнішою, ніж та, яка приходить з певною чіткою програмою і агресивним наміром змінювати життя. Якась найвища пріоритетність життя як такого, тобто чогось все ж таки, що не дано нам, слава Богу, передбачити, для мене значно сильніша. *«Юрій Андрухович. Серія "Інший формат»*

«ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ З УКРАЇНСЬКОГО СЕКСУ» ОКСАНИ ЗАБУЖКО – перша послідовна спроба української літературної відвертості

Тетяна Секрет,
учитель Тинівської СЗШ
Жашківської районної ради

Мета: простежити відтворення О.Забужко духовних і фізіологічних почувань головної героїні та інших дійових осіб; з'ясувати авторську позицію щодо ролі української жінки в суспільстві; зовнішні та внутрішні фактори, що призвели до неприємностей, почуття некомфортності; виховувати в учнів почуття власної гідності, уміння із честю виходити з прикрих життєвих ситуацій.
Обладнання: виставка творів О.Забужко, фотографії письменниці, тести.
Тип уроку: урок-дослідження.

> *...поет-філософ Оксана Забужко розумно, стримано і мужньо говорить про те, що її таки «дістало», що дістає-таки багатьох. І дуже добре, що вона часто акцентує увагу навіть на «повсякденних, банальних прикметах», бо повинен же бути хоч якийсь реєстр неподобств... у цьому безладі, бо повинен же хтось хоч від часу виганяти з нас бісів.*
>
> В.Герасим'юк

А для людини, як вона людина,
Само страждання в щастя виростає,
І над землею, вкритою туманом,
Веселиками линуть журавлі.
Нехай же виє самотина,
Як чорний пес за ворітьми,
Скажи крізь муку: я – людина!
Зрадій крізь горе: я – з людьми!

М.Рильський

ХІД УРОКУ

І. Організаційний момент

Зигмунд Фройд, досліджуючи світ людських почуттів, однозначно сформулював основне питання буття і дав на нього таку ж однозначну, прямолінійну відповідь: «Що вони [люди] вимагають від життя і чого прагнуть у цьому житті. Навряд чи можуть бути сумніви при відповіді на це питання. Вони борються за щастя, вони хочуть стати щасливими і залишатися у цьому стані [2].

Це і є, на мою думку, головна тема роману О.Забужко «Польові дослідження з українського сексу», про який ми будемо сьогодні говорити.

ІІ. Оголошення теми уроку

ІІІ. Виклад матеріалу

1. Короткі відомості про письменницю (розповідь учня).

2. Ознайомлення з історією написання і виходу роману в світ; відгуки про роман.

3. Опрацювання тексту роману:

– Чи було цікаво (нецікаво) читати роман і чому?
– У який момент за долю провідних героїв ви переживали особливо?
–Які сторінки твору хотіли б перечитати ще раз?
– Які епізоди, сцени, роздуми виписані, на вашу думку, найдосконаліше?

4. Задля виявлення прогалин у розумінні змісту, (а труднощі такого роду можливі через специфіку письма) доцільно вдатися до тестування. Подаємо орієнтовний варіант, де окремі питання можна деталізувати і підпорядкувати рівневому поділу (з огляду на підготовленість класу).

Тести

(За кожну відповідь – 1 бал.)

1. Хто був головним у дитинстві, юності головної героїні?

а) мати, яка не мала права голосу («мами за тим усім не проглядалося»);
б) батько, який боявся почути від дружини, що занапастив їй життя.

2. Яке майбутнє планувалося для героїні?

а) дати відповідну до її задатків освіту;
б) щоб вона сама вибрала собі долю і розпорядилася нею;
в) щоб Оксана не знала страху в житті.

3. Хто і коли кинув Оксані образливу для неї фразу: «Якби ти була мужиком, я б тобі зараз ввалив!»?

а) чоловік, якого вона любила;
б) батько, перед яким завжди почувала страх;
в) таксист-пакистанець, який возив її по місту довго-довго, а до друзів було 15 хвилин їзди.

4. Який головний недолік Оксани, на думку оточення?

а) прагнення до волі, незалежності;
б) намагання «українізувати» всіх чоловіків, з якими вона зустрічалась і які були не українськими;
в) чоловічий стиль мислення, бо виховувалася чоловіками?

5. Що спричинило критичне становище (велику депресію), у яке потрапила головна героїня?

а) захоплення питаннями жіночої емансипації та іншими віяннями часу;
б) непорозуміння між нею і коханим чоловіком;
в) неможливість бути вільною в українському суспільстві;

г) сексуальне і духовне невдоволення?

6. Якого періоду життя героїні стосується фраза «...всяка-бо любов на перших порах потребує свідків»?

а) навчання в інституті;

б) першої ночі, тої безумної після півріччної розлуки з коханим;

в) випадку в поїзді, що прямував з Києва у Варшаву, коли героїня їздила у відрядження на фестиваль поезії.

7. Що просила Оксана у щирій молитві до Бога?

а) щоб Бог послав їй хорошого багатого чоловіка і розкішну віллу;

б) щоб Бог зробив її знаменитою і багатою;

в) за незалежність України.

8. Чому Оксані снилися віщі сни?

а) щоб застерегти від помилок;

б) як попередження про негаразди в житті;

в) вияв напруженої роботи розуму навіть уві сні.

9. Погляди героїні на авторство: це прерогатива Бога чи диявола?

а) «ніхто з нас насправді не творить, пані і панове»;

б) «той, хто хотів бути автором»;

в) Бог («...а то просто відслонився був нам на шпаринку окрайчик первісного генерального плану...»

10. Що править світом?

а) страх;

б) любов;

в) розум.

11. На велике переконання героїні, в рабстві:

а) народ вироджується;

б) повніше розкриває свій духовний потенціал;

в) народ інфікований страхом.

12. Що таке «здорова сексуальність», на думку Оксани:

а) уміння підпорядкувати себе партнерові;

б) сласна розкіш пониження, збоченський кайф на хвильку оскотинитись;

в) взагалі нічого не почувати;

г) секс – це тільки показник якоїсь глибшої незгоди.

5. ***Учитель.*** «Польові дослідження з українського сексу» – сексуальна одіссея художника й поетеси, розгортаючись в Україні й Америці кінця ХХ ст., обертається правдивою середньовічною містерією, у якій героїня проходить кругами недавньої української історії, щоб зустрітися віч-на-віч з Дияволом.

Роман О.Забужко розповідає про долю української жінки, про її прагнення, сподівання і надії. Письменниця показує, що тільки сильна жінка здатна змінити

світ, тільки жінка великодушна допомагає чоловікам реалізувати себе, але за це вона хоче задовольнити свої потреби – потреби і розуму, і душі, і тіла. Авторка вважає, що ні чоловік без жінки, ні жінка без чоловіка не можуть бути повноцінною особистістю – тільки разом вони становлять гармонію. І лише при рівноправному партнерстві, а не тоді, коли жінка розглядається тільки як сексуальний об'єкт. Подивимось на героїв роману очима психолога.

6. Психологічне тестування.

Умови. Американські психологи довели, що людина (наразі персонаж) не зовсім підвладна сама собі: вона може грати роль, яку сама обрала (Голохвастов, Тартюф), або створену іншими персонажами (Отелло); інколи роль визначається долею (Едіп, Кассандра).

Завдання. Знайдіть підтвердження цієї думки в романі.

Наприклад:

•*До першого типу* можна віднести Оксану. Вона намагається переінакшити своє життя, поєднати і гармонізувати духовні, розумові почування з потребами тіла.

•*До другого* – Дарку – її поява на світ була обумовлена тим, що мати Дарки таким чином намагалася утримати біля себе чоловіка. Деякою мірою і Микола К., бо дозволяв, щоб за нього думали інші.

•*До третього типу* знову, на наше щире переконання, належать ті самі герої: Дарка і Микола К. Дарку переслідує пісня-доля: «Ой якби я знала, що буду вмирати, я б собі казала явора врубати, збудував і труну на чотири боки, щоб вона стояла трийцять штири роки, стояла, стояла, та й почала гнити, та й гала до дівки труна говорити: або іспаліте, або порубайте — або тіло дайте... поклала б я мужа — люблю його дуже, лягла би самая дитина малая; лягай, мила, сама, якось воно буде, малую дитину та й доглянуть люде...». У Миколі відчувається якась приреченість «...вона бачила тільки його дивний, нетутешній якийсь, спокій, зведений до низького сріблястого неба профіль, руки в кишенях, згадала рядки з його листа, невдовзі перед тим одержаного: «Звикаю до свого нового стану, але потребую ліків. Згоден на лікарню, тюрму, лоботомію».

7. Бесіда за ілюстраціями.

– Як ви гадаєте, чи можна малюнками проілюструвати книжку О.Забужко? Які думки письменниці вам хочеться підтвердити ілюстраціями?

(Любові і страху присвячено багато сторінок роману.)

8. Кожна людина має голову (думки), серце (почуття), тіло (вчинки). А чи можна провести аналогію між людиною і суспільством? Малюнок на дошці робиться під час обговорення.

Людина ↔ Сусупільство

Голова ↔ Серце

Тіло ↔ Політика

Культурні цінності ↔ Економіка

9. Дослідницька група отримує таблицю.

Висновком може стати твердження: «Людина існує лише в суспільстві, і суспільство формує її для себе» (Л.Бональд).

Якщо людина не реалізувала себе, вона не отримує ні духовного, ні сексуального, ні якогось іншого

Таблиця

Праця

Як необхідність	Як засіб задоволення
Зобов'язання перед нацією	Самореалізація
Зобов'язання перед соціальною групою	Соціальна значущість (кар'єра)
Зобов'язання перед сім'єю	Матеріальна потреба

задоволення, тоді вона буде страждати і не стане повноцінною гармонійною особистістю.

IV. Підсумки уроку

– Чи здатна одна людина зробити світ добрішим чи щасливішим?

– Чи вдалося авторові розкрити глибину переживань і почувань героїні та інших образів?

– Які сьогодні є варіанти виходу з депресії?

– Чи виправдовуєте ви вживання нецензурної лексики в романі?

V. Домашнє завдання

1) Спростуйте або підтвердіть думку, посилаючись на роман: «Турбота про власний добробут цілком природна, і неможливо нехтувати нею. Але якщо піклуватися лише про це, ігноруючи суспільним добробутом і захистом всього людства, життя стає стидким, мілким і – відверто кажучи – мерзотним» (Р.Роллан).

2)Або випишіть з роману рядки, які, на вашу думку, могли б стати крилатими висловами.

Література

1. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. – К.: Факт, 2002. - 116 с.

2. Фрейд З. Цивилизация и ее тяготы // Развитие личности. – 2002. – №2. – С.189.

ЮРІЙ ВИННИЧУК

Жанна Степанець,
учитель Драбівського НВК
І-Ш ступенів ім. С.Васильченка –
гімназія»Драбівської районної ради

Урок 1.
ПОВІСТЬ «ЛАСКАВО ПРОСИМО В ЩУРОГРАД» - САРКАСТИЧНИЙ ПОГЛЯД НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Цілі уроку:

•*учні знатимуть:* біографію Ю.Винничука, зміст повісті «Ласкаво просимо в Щуроград»;

•*учні вмітимуть:* представляти цікаві факти із біографії письменника; аналізувати, коментувати зміст опрацьованих частин повісті; простежувати іронічність, сарказм оповіді; виділяти ключові ознаки авторського стилю Ю.Винничука.

Методи, прийоми і форми роботи: робота в групах, аналіз повісті, презентаційний проект.

Читати я люблю дужче, аніж писати. Якби було можливо, я б ніколи нічого не писав, а тільки читав, читав, читав... І так – тисячу літ, або й дві... Ще я люблю мріяти. У мене багато мрій. В одній з них я – безсмертний полководець, який має 10 тисяч безсмертних воїнів і може виправити історію...

Ю.Винничук

ХІД УРОКУ

І. Мотиваційний етап

І. Забезпечення емоційної готовності до уроку (обмін побажаннями).

ІІ. Цілевизначення і планування

1. Представлення концепту теми.
2. Формулювання власних цілей уроку.
3. Узгодження плану роботи.

ІІІ. Опрацювання навчального матеріалу

1. Слово вчителя.

2. Робота в групах.

Біографія

Юрій Винничук народився 18 березня 1952 р. в Івано-Франківську. За фахом учитель української мови і літератури.

З 1973 по 1986 р. працював вантажником, художником-оформлювачем.

1987-1991 рр. – режисер Львівського естрадного театру «Не журись!». Автор сценаріїв для його вистав та пісенних текстів.

1991-1994 рр. – редактор відділу містики та сенсацій у газеті «Post-Поступ».

1995-1997 рр. – головний редактор львівської газети «Гульвіса».

1998-1999 рр. – редактор відділу газети «Поступ».

З 1997 р. – член Асоціації українських письменників, віце-президент АУП обраний 2004 р. За щотижневу сторінку під псевдонімом Юзя Обсерватора отримав титул «Галицький лицар» (1999).

Переклади творів Винничука видавалися в Англії, Аргентині, Білорусі, Канаді, Німеччині, Польщі, Сербії, США, Франції, Хорватії, Чехії.

За його казками знято два мультфільми.

Автор перекладів з кельтської, англійської, чеської мов.

Переможець конкурсу ВВС 2006 р. кращої української книжки за роман «Весняні ігри в осінніх садах».

Захоплюється кулінарією.

Хронологія творчого доробку Юрія Винничука

Рік	**Назва твору, збірки**
1989	Упорядкував антологію української фантастики XIX ст. «Огнений змій»
1990	Поетична збірка «Відображення», прозова – «Спалах»
1992	Повість «Ласкаво просимо в Щуроград»
1992	Повість «Діви ночі» (перевидання 1995, 2003)
1993	Упорядкував антологію української літературної казки XIX ст. «Срібна книга казок»
1996	«Житіє гаремноє»
1999	«Легенди Львова»
2000	«Кнайпи Львова»
2000	Роман «Мальва Ланда»
2001	«Таємниці львівської кави»
2001	«Вікна застиглого часу»
2002	«Місце для Дракона»
2002	Серія книжок «Юрій Винничук презентує» (8 книг)
2002	«Казкова скарбниця» (3 книги)
2003	Міфологічна енциклопедія «Книга бестій»
2006	Роман «Весняні ігри в осінніх садах»
2006	«Таємниці львівської горілки»
2007	«Ги-ги-и»

3. Презентація відгуків про творчість Ю.Винничука в пресі.

«...Зараз на світ з'являються друком ті мої твори, котрих досі ніхто не бачив. Загалом, в Україні з книжками зараз набагато сприятливіша ситуація, аніж кілька років тому. Про це я можу свідчити, бо бачу, як продаються мої книжки. Нині я живу тільки за рахунок видання моїх книжок. Але не прози. Прибуток приносять такі книжки, як «Легенди Львова», «Кнайпи Львова». Є публіка, яка

просто захоплена львівською темою, тому я мушу писати те, що принесе мені гроші. І це мене у будь-якому разі тішить, бо потяг зрушився з місця – у Львові відбуваються книжкові ярмарки. Там маса народу! Народ суне туди табунами і все купує, купує, купує...».

• Ідея написати «Кнайпи Львова» виникла після того, як ви відвідали їхню більшу частину?

Коли я збирав матеріал для «Легенд Львова», то «перелопатив» величезну кількість літератури: я постійно щось копіював собі, переписував. І там було дуже багато інформації про давній побут Львова. А він був дуже цікавим. Це не знадобилося для «Легенд», однак я знав все про те, як колись одягалися львів'яни, що їли і в яких ресторацiях. Багато приміщень з тих часів збереглося, хоча зараз там магазини, офіси і так далі. Відтворених кнайп дуже мало. Після виходу моєї книжки виникло багато проектів з відтворення старих кнайп. І деякі вже втілили в життя! Є у нас ресторан «Атляс», власник якого планує відтворити ще одну давню шкоцьку кнайпу. Тобто, книжка моя щось таки дала. А головною її метою було показати Львів веселим безтурботним містом. Річ у тім, що сучасні львів'яни хочуть віднайти обірваний колись ланцюжок між собою та тими львів'янами, котрі були справжніми, мали міцне львівське коріння. Євреїв, як і в Чернівцях, мабуть, знищили, поляків виселили, українців порозвозили по Сибірах. Я хотів зародити львівський патріотизм серед тих львів'ян, які є зараз. Львів – це такий котел, який переварює всіх людей. Звідки б сюди людина не приїхала, вона починає любити Львів. І недаремно я це все писав: діти вивчають «Легенди Львова», вчителі роблять їм екскурсії тими вуличками, про які я писав. Усі надзвичайно захоплені! Я зробив щось для того, аби не було помітного розриву між львів'янами нинішніми і колишніми, та й тішуся собі тепер...

• Вам ніхто з літературних класиків не дошкуляв за те, що ви практично не пишете нічого серйозного, як на них?

Їм могли не сподобатися хіба що «Діви ночі», але я й сам не розцінюю їх як літературне явище. Я написав і серйозніші речі, котрі друкувалися у «Сучасності». Мене перекладають. Невдовзі мушу їхати до Праги на презентацію моєї книжки. Отже, я не страждаю від того, що хтось мене може образити і сказати, що займаюся дурницями. Я роблю стільки різних речей, що серед них є і дурниці. Я досить продуктивний: за минулий рік видав близько десяти книжок, хоч не всі з них мої. Зараз я збираю твори призабутих галицьких письменників і видаю їх під грифом «Юрій Винничук презентує». Запланувалася нова серія «Казкова скарбниця», у котрій виходять казки кожного з районів Львівщини. Буковина має свої видання казок, і на Закарпатті тих казок масу надрукували, а на Львівщині – жодної! Тому для мене ця справа є надзвичайно важливою. Я міг би вже нічого свого не писати, аби лиш ця справа трохи просунулася.

• Однак, є ще одна річ, після якої Винничука навряд чи забудуть. Це маленька, але дуже провокативна, книжечка про любовні утіхи Роксолани.

«Житіє гаремноє» планувалося саме як провокація. Я тоді працював у газеті «Post-Поступ», і Олександр Кривенко постійно спокушав мене написати щось таке. Почалося з того, що я опублікував повідомлення, начебто знайдено щоденник Роксоляни, а потім я став його друкувати, навіть не підписуючись своїм іменем. Це викликало великий скандал. Союз українок написав відкритого листа до Юрія Винничука, що треба все це негайно припинити, що Роксо-ляна не могла такого написати, що вона тим ніколи не займалася і думала лише про Україну. І я би не сказав, що Роксоляна – це жіночий символ України. Французи мають Жану д'Арк, а у нас – це просто жінка-коханка, котра підкорилася султану. Потім вже я надрукував серйозну статтю про те, що Роксоляна – це абсолютна легенда. Якщо узяти бодай історію Грушевського, то можна зрозуміти, що Роксоляна зовсім не спинила нападів татар на Україну. Після того Україна щороку переживала по два-три напади татар. Який сенс вигадувати якісь фантазії, що десятки років ніхто не нападав на Україну? А Роксоляна нічого не зробила, навпаки – ввела податок на християн, які відвідували гріб Господній у Єрусалимі. Ніхто не здогадався цього зробити, а ось Роксоляна здогадалася. Тож яка вона християнка, яка вона українка? А чому Ганна-Ярославна – дружина французького короля теж возвеличується? Це на тому ми повинні виховувати нові покоління? Ми маємо сотні тисяч таких роксолян по цілому світу. Це все витворила якась наша дурнувата ідеологія.

Юрій Винничук, «Я дуже специфічний пияк»

* * *

...Юрія Винничука можна впевнено назвати легендою української літератури – не тому, що пише від 1978 року і пам'ятає самвидав і процеси над українськими письменниками. А тому, що в його арсеналі понад 30 виданих і хто знає скільки ще невиданих книг, і він продовжує писати і видавати, залишаючись на вістрі популярності. Цього року його роман «Мальва Ланда» став лауреатом Десятого форуму видавців у Львові, а наклад «Легенд Львова» перевищив 40 тисяч. Однак уже майже 5 років Винничук має запеклого конкурента – політичного оглядача львівської газети «Поступ» Юзя Обсерватора, який здіймає в суспільстві чи не більші бучі, ніж сам Винничук.

«Проживши 40 років в есесері, Винничук так і не навчився писати як правовірний український радянський письменник», – каже Олександр Бойченко у статті про Винничука. А з іншого боку, сам Винничук пише: «Від моменту, коли ми здобули свободу слова і свободу взагалі, то потрапили у ще більшу неволю, ніж були досі». То що змінилося – і чи змінилося щось – для письменника Винничука за останні 12 років? Чи знайшов він для себе точку рівноваги між двома видами навколишньої брехні?

– Для мене ніколи не було проблеми зі свободою слова, бо я писав і пишу перш за все для самого себе, – говорить Юрій Винничук. – Від проголошення незалежності книговидання опинилося в страшній кризі, після 1991 року книги майже перестали видаватися. Тобто щойно настав час для видання всього масиву літературної спадщини і творення нової літератури, як усе обвалилося. З 1991 по 1998 я видав лише три книги, а в 2000-2003 – двадцять п'ять! Йдеться,

звичайно, не тільки про ті, які я на писав, але і які я упорядкував. Тепер настала золота пора, і я намагаюся її використати. Щодо точки рівноваги, то як письменник я її знайшов. Якби мене спитали, з якою тваринкою я себе асоціюю, то назвав би равлика. Але як журналіст я вже не можу бути равликом, тут я вже в іншій іпостасі – Юзя Обсерватора, оглядача львівської газети «Поступ». Тобто, я роздвоююсь. Письменник я аполітичний, а журна ліст – заангажований. Юзьо для одних яструб, а для інших – змія підколодна...

Катерина Ботанова, для «Телекритики»

4. Аналіз повісті **«Ласкаво просимо в Щуроград».**

Повість побачила світ у 1992 р. В тема – сатира на тоталітарне суспільство, засудження «щурячої» структури влади.

Повість переповнена незвичайними, фантастичними, фантасмагоричними картинами.

...Марко Пекельний любить подорожувати. Перший, хто зустрів Марка Пекельного у місті з незвичайною назвою, був щур: «Так, то був щур...

Мене спантеличив його вигляд – у чорному костюмі, білій сорочці й білих рукавичках, а з-під холош визирали білі гетри. Щур галантно підняв над головою капелюха і сказав, вишкіривши жовті зуби:

– Ласкаво просимо у Щуроград!»

Щуроград заснували щури і дозволили окремі вулиці назвати по-людськи. Вони пишуть для людей книжки, складають пісні, знімають фільми, живлять їх духовно, а люди пригощають їх обідами. Але відвідувати людей суворо забороняється. «Вони усі божевільні!» — вигукує щур. Зустріч Марка з колишнім полковником, «кремезним дядьком під п'ятдесятку, з буйним сивим волоссям і кошлатими довгими вусами», поясняє ситуацію. Місто захопили щури, встановили свою владу, людей залякали, а всіх, хто не хотів підкорятися, відправили до божевільні. «їх ніщо не бере. Надто розумні. Трутки не їдять, в полапку не лізуть, котів і собак давно пережерли... Найгірше, що зараз при владі нове покоління, котре народилося вже, коли нас залякано. Воно впевнене в собі, переконане, що робить нам величезну послугу, піклуючись про кожен наш крок».

Постає питання: яке місто, яке суспільство ховається під назвою «Щуроград»? Без сумніву, тоталітарне.

На погляд щура, роль людини у світі — негативна: «А тепер погляньмо, до якої міри деградували й опустилися ті, що все своє життя упевнені були в любові Господній і вбивали собі в голову, наче вони й тільки вони є вибраними на цій землі. Так, я говорю про найпідлішу істоту, про найбрехливіше створіння, про найлютішу тварюку, про найглупішу звірину – людину!

Здавалося б, тільки їй відкриті усі можливості, всі шляхи у майбутнє, здавалося б, тільки вона здатна володіти світом, стежити за рівновагою й берегти довколишнє середовище. Але погляньте — насправді вона й не думала цього робити! Насправді вона тільки галасувала й била себе в груди, а на ділі ніколи не дотримувалася власних слів. Так званим людям забракло каналізацій під їх будинками й вони перетворили на каналізації моря та ріки. Вони знищили саму землю, на якій живуть, запаскудили повітря, яким дихають, отруїли їжу,

яку споживають! Чи є щось безглуздіше від діянь людини?

Бувало, й щури нищили одні одних, але ніколи це не набувало таких фантастичних розмірів, як це бачимо у людей. Для них стерти у порох мільйон – другий собі подібних – це забавка! Ба навіть необхідність! Поклавши трупом безліч народу, вони потім мають поживу для своїх писань, вони потім роками насолоджуються оспівуванням свого героїзму, обсмоктують кісточки трагедій і геноцидів, клянуться урочисто не повторити нічого подібного і – повторюють. Повторюють, бо не мають у своїй ницості іншої розваги понад смерть! Повторюють, бо така їхня природа і ніколи вони не стануть кращими. Вони й самі вже переконалися, що звалили собі на плечі занадто важкий тягар, їхня спроба навести порядок у світі зазнала краху, вони довели цей світ до страшенної кризи і тепер ми повинні прийти їм на зміну, аби хоч щось із того, що залишилося, врятувати. Якби вони мали почуття справедливості чи бодай усвідомлювали, що стоять на краю безодні, то віддали б усю повноту влади щурам без жодного опору. Якби мали хоч трохи більше розуму й менше гонору, то вступили б із нами у переговори й домоглися для себе такого мінімуму прав, якого їм треба для нормального існування й продовження свого роду».

Сюжет твору – легко замаскована алюзія. На що? Кожен читач вирішує сам.

IV. Рефлексивно-оцінювальний етап

Усна саморефлексія: чи досягнуті заплановані цілі? Що сприяло чи заважало цьому? Чи задоволені учні результатами діяльності?

V. Домашнє завдання

Написати власний зразок фантасмагорії «Ласкаво просимо в...».

Урок 2.
«ДІВИ НОЧІ», «ВЕСНЯНІ ІГРИ В ОСІННІХ САДАХ» – «ДВА АВТОБІОГРАФІЧНІ, А ОТЖЕ, РЕАЛІСТИЧНІ ТВОРИ» (Ю.ВИННИЧУК). ТЕМА САМОТНОСТІ ЛЮДИНИ

Випереджувальне завдання: прочитати повість «Діви ночі», романи «Весняні ігри в осінніх садах», «Мальва Ланда», відшукати відгуки в пресі на ці твори.

Цілі уроку.

•*учні знатимуть:* зміст запропонованих для аналізу прозових творів письменника, смисл літературознавчого поняття «містифікація», місце Ю.Винничука **в** сучасній літературі;

•*учні вмітимуть:* самостійно працювати з літературно-критичними та публіцистичними статтями; аналізувати прочитане, самостійно визначати цілі вивчення теми.

Методи, прийоми, форми роботи: заслуховування підготовлених повідомлень, бесіда.

Всюди чути, що між вами перелюб, і то такий перелюб, який і між поганами незнаний...

Перше послання апостола Павла до коринтян

ХІД УРОКУ

І. Мотиваційний етап

1. З'ясування емоційної готовності до уроку.

2. Актуалізація суб'єктного досвіду та опорних знань:

а) коментар епіграфа;

б) метод «Незакінчене речення...» («Від сьогоднішнього уроку я очікую...»).

ІІ. Цілевизначення та планування

1. Самостійне формулювання цілей уроку.
2. Колективне планування діяльності.

ІІІ. Опрацювання навчального матеріалу

1. Слово вчителя.

Людина особа суспільна. А кожне суспільство живе за своїми законами. Основним законом для християн є Біблія, для мусульман – Коран, для юдаїстів Тора, а для держави – конституція.

За старозавітнім законом, Мойсей на горі Сіон отримує від Бога кам'яні скрижалі із десятьма заповідями. Сьомою у цьому списку є «Не чини перелюбу!». У Новому Заповіті теж згадується про гріх перелюбу, розпусти:

«Хіба не знаєте, що тіла ваші – члени Христові? Узявши, отже, члени Христові, зроблю їх членами блудниці? Не бути тому! Хіба не знаєте, що хто пристає до блудниці, є з нею одним тілом? Бо будуть, – каже, – двоє одним тілом. Хто ж пристає до Господа, є одним з ним. Утікайте від розпусти. Усякий гріх, що чоловік чинить, є назовні тіла; хто ж чинить розпусту, грішить проти власного тіла. Хіба не знаєте, що ваше тіло – храм Святого Духа, що у вас пробуває, якого ви маєте від Бога? Отже ви не належите більш самі до себе. Ви бо куплені за високу ціну. Тож прославляйте Бога вашим тілом» (Перше послання апостола Павла до коринтян, 6, 15-20).

2. Бесіда.

– Що таке перелюб?

(Порушення подружньої вірності; перебування в позашлюбному зв'язку.)

– Який стосунок має наведена зі Святого Письма цитата до теми сьогоднішнього уроку?

(Сексуальна тема останнім часом надто захоплює сучасних письменників. Юрій Винничук не є винятком. Про його роман «Мальва Ланда» професор Я. Голобородько говорить: «Він належить до напряму, що поширений у багатьох національних літературах і репрезентує потужний прошарок химерно-

авантюрної та химерно-сексуальної прози, яку цілком доречно схарактеризувати одним, у сенсі «об'єднаним», супертерміном-гіперхимерно-авантюрно-сексуальна».)

— Що ж спонукає Винничука до написання творів такої тематики? Може, відсутність таланту? Чи данина моді? Розпусний характер? Чи банальний комерційний інтерес? Чому в анотації до «Весняних ігор...» поряд із компліментарними оцінками твору («найочікуваніша книжка 2005 року», «глибоко інтимний і відвертий твір») використаний обурений відгук Романа Іваничука: «Мені, досвідченому в житті, жінках і сексі чоловіку, гидко читати... відверто брудні порнографічні екзерсиси Винничука... Винничуківська порнуха, начитавшись якої, й жінки не захочеш... Автор, може, психічно хворий...»?

(Юрій Винничук, на думку багатьох, талановитий письменник. Він постмодерніст, тому його твори переповнені фантазіями, міфами, фантасмагорією. Цікаво мандрувати, наприклад, із Бумблякевичем, який потрапляє з однієї пригоди до іншої. Мотив мандрів розгортається послідовно, читач отримує естетичну насолоду, мандруючи сторінками роману «Мальва Ланда», розкошуючи інтонаціями іронії, сарказму, чорного гумору, пародії. Бумблякевич протягом усього сюжету шукає Мальву Ланду – персонаж-уяву, персонаж-легенду, персонаж-притчу. На його шляху зустрічаються умовно-химерні персонажі. Але цей роман виходить за рамки інтимного чи еротичного твору. Цілі розділи відведені брутальним сексуальним пориванням і взаєминам. Такі ж сцени присутні в «Дівах ночі», у «Весняних іграх...». Інколи здається, що автор робить це заради шокуючої епатажності. Певною мірою, це і данина моді.

Сам Винничук в інтерв'ю для газети «Дзеркало тижня» говорив таке: «Еротика в мене, думаю, не зовсім така, як в інших письменників. У «Мальві Ланді» вона пародійна, там нема жодного не спародійованого сексуального акту: головний герой спить із якимись чудовиськами, аж у кінці він таки знаходить нормальну дівчину, а до того спілкується з різними частинами її тіла, які живуть окремо. А в «Дівах ночі» еротики дуже мало, хоч це і роман про повій, я майже не описував там еротичних сцен. Тільки в останньому романі «Весняні ігри...» багато еротики. Власне, така тема цього роману: кохання, потяг до самогубства, кохання, кохання і кохання. Це роман-спогад, отже, тут не можна говорити про «біс в ребро» стосовно мене нинішнього, бо я там згадую те, що відбувалося десять років тому»).

Відповідаючи на питання про комерційний інтерес письменника, варто навести уривок з іншого інтерв'ю, яке взяла у Винничука Катерина Ботанова під час презентації роману «Мальва Ланда» у Києві.

• ***«Чи правда те, що Юрій Винничук – чи не єдиний письменник у сучасній українській літературі, якийживе виключно зі своїх гонорарів?***

Правда. Але не виключно з літературних гонорарів, а й із журналістських також. І як журналіст я маю змогу заробити більше, аніж письменник. Із моїх

книг найприбутковішими виявилися краєзнавчі книги про Львів – «Легенди Львова», «Кнайпи Львова», «Таємниці львівської кави», які виходять усе новими і новими накладами. «Легенди» уже сягнули сорока тисяч і межі нема, бо діти підростають і щороку з'являється нова когорта читачів.

• Цього року «Піраміда» перевидала — а точніше,вперше видала без купюр – легендарну повість «Дівиночі», надзвичайно відвертий та автобіографічний твір про «темний бік» львівського життя формату 1978 року. Фарца, проститутки, коти, ресторани й дурні гроші... Свого часу річ абсолютно революційна, та йсьогодні читається на одному подиху. Що спільного за лишилося між теперішнім Винничуком і тим юнаком, що всюди пхав свого письменницького носа? Наскількизмінився Винничук за 25років?

Колись я мав значно більше вільного часу і вважав, що вивчаю життя. Фарцування і періодичне осідання на «дно» давало мені змогу заробити швидко, хоч і з ризиком, гроші на життя. Я уникав ходіння на роботу, як усі люди, з 9-ї до 18-ї. Колись ми з Олегом Лишегою влаштувалися вантажниками на книжкову базу, пропрацювали там півтора місяці і нас вигнали за те, що ми своєю лінню розкладаємо колектив. Зате коли я брався за якісь справи, не гідні громадянина Радянського Союзу, у мене в руках усе горіло. Я любив ризик, приплив адреналіну, потрапляв у такі ситуації, що і зараз мені робиться зле. Але згодом усе змінилося, з 1987 року, коли я організував естрадну групу «Не журись!», я заробляю гроші чесною працею. Тобто свою другу тисячу доларів я заробив чесно».

3. Аналіз роману **«Весняні ігри в осінніх садах».**

– Сформулюйте тему та ідею роману.

(Тему роману «Весняні ігри в осінніх садах» визначив сам автор: «Кохання, потяг до самогубства, кохання, кохання і кохання!»

Ідея твору – схвалення автором гріховного вільного кохання.)

– Які проблеми розглядаються у творі?

(Життя і смерть, кохання і гріх, відчуття самотності, потяг до самогубства.)

– Прокоментуйте епіграф до книжки: «Смерть жодної людини не так важлива для людства, як література про цю смерть» (Джозеф Геллер).

– Чому роман називається «Весняні ігри в осінніх садах»?

– Що ми довідалися про головного героя роману? Хто є цим героєм?

– Яку роль відіграє епізод про нічний телефонний дзвінок?

– Як тамує свій душевний біль ліричний герой твору?

– Які жінки складають компанію самотньому чоловікові (їх вік, рід занять)?

– Чи кохає ліричний герой хоч одну з них?

– Доведіть, що автор використовує сарказм, пародію у змалюванні стосунків із тимчасовими коханками.

– Чи кохає оповідач свою дружину?

– До чого тяжіє його самотня душа?

– Що втримує глибоко нещасного чоловіка від самогубства?

– «Весняні ігри в осінніх садах» – це автобіографічний твір. Чи збігається у

вашій уяві образ ліричного героя з образом автора? Намалюйте словесний портрет автора.

IV. Рефлексійно-оцінювальний етап

1. Які емоції, почуття, переживання викликали у вас твори Ю. Винничука?

2. Саморефлексія та самооцінка діяльності на уроці.

V. Домашнє завдання

Написати листа авторові, висловивши своє ставлення до прочитаних творів.

Література

1. Винничук Ю. Весняні ігри в осінніх садах. — Л.: ЛА «Піраміда», 2005. — 248 с.
2. Винничук Ю. Кохання, потяг до самогубства, кохання, кохання і кохання // Телекритика. 2000. — № 4.
3. Винничук Ю. Ласкаво просимо в Щуроград // Сучасність.- 1992. - Ч. 2. - С. 21-58.

Юрій ВИННИЧУК

ЛЕГЕНДИ ЛЬВОВА

Голуб на вечерю

Яcько підібрав на вулиці здохлого голуба і поніс додому.

– Яську! Та же він здох! — гукали йому.

– То й добре. Мама мені всмажить на вечерю.

– Але здохлятини ніхто не їсть. Можна їсти лише те, що забила людська рука.

– Його забив Господь! Чи ви гадаєте, жи людська рука є чистіша від Божої?

Черешні

Яcько помагав часом на базарі траґати мішки та кошики, і йому за те щось перепадало. Одного разу заробив собі черешні. Сів під Ратушею і їсть разом з кісточками.

– Гей, Яську, нащо ти черешні з кістками їси? — питають його. — їх треба випльовувати.

– Не меліть дурниці. Якби черешні мусилося їсти без кісточок, то кісточки продавали б окремо.

Скнилівські мудрагелі

Недалеко за Сигнівкою та Кульпарковом знаходиться Скнилів. Колись там жили веселі люди, і про них любив оповідати цілий Львів.

Гроші для вар'ятів

Якийсь чоловік хотів поглузувати з Яська і сказав йому:

– Яську, біжи на личаківську рогатку, там всім вар'ятам дають гроші.
– Йой! Ану покажи кілько тобі дали?

Дурний Ясьо

Довгий час це була найтиповіша і найхарактерніша постать львівської вулиці. Справжнє ім'я його було Іван Лис. Народився на схилах Калічої гори в бідній родині. Мати його продавала борщ. Дата народження Яся невідома, зате знаємо, коли помер – 19 грудня 1903 року.

Дійсне його ім'я дізнався Львів з посмертних листівок, якими вшанував пам'ять дурного Яся власник поховального закладу пан Курковський. Разом з Яськом зійшов у могилу шматок історії Львова. То був останній могікан брукового життя, його знала навіть найменша дитина.

Ясь був божевільним. Але це божевілля було тихим і ненав'язливим. Усмішка осяювала його лице, мов якась зоря постійного задоволення світом, собою, людьми. Такий погідний оптимізм і наївну філософію можна зустріти хіба в дитини.

Сміявся зі всіх і зі всього – в погоду, і в дощ, і в мороз, і в завірюху. Сміявся на похороні так само, як і тоді, коли зі зграєю дітей ішов за військовими музиками.

Люди кажуть, що є щось святого в такім тихім божевіллі, коли сам Бог вкриває мороком душу і відриває її від турбот і клопотів. Якщо це правда, то Ясь був найщасливішою людиною ві Львові хоча б тому, що все життя був дитиною, навіть коли посивів і згорбився.

Найвідомішим став завдяки своїм філософським увагам на тему життя і смерти. Смерть у нього була персоніфікована в образі пана Курковського – володаря чорних лискучих катафалків, різьблених трун, ясних свіч, майстра погребових церемоній, в яких брали участь пишно вбрані прислужники. Ці похоронні процесії супроводжувала зграя роззяв і дітлахів. І, звичайно, без Яська обійтись не могло.

– Всіх добрих людей позабирав пан Курковський, – зітхав Ясь, – а лишились самі лайдаки...

Ясь носив довгого обдертого плаща, пожовклі черевики на босу ногу, а на голові засмальцьовану маґерку (сукняна шапка з баранячою оторочкою). Він був постійною декорацією старого міста. Любив заходити до готелю «Жорж», звідки танцювальним кроком, голосно приспівуючи, вирушав на Ринок. А за ним бігла ціла компанія дітлахів, від яких він мусив відбиватися

Засобів на існування не мав жодних. Хтось деколи щось дасть, чимсь пригостить. Круг нього збирався тлум перекупок, батярів, а то й випадкових перехожих – фірман, що кинув воза, служниця з кошиком, поліцай... Усім було весело слухати Яська.

В останні роки його життя ним заопікувався магістрат. Адже то була львівська цікавинка! Ясь дістав безкоштовне харчування та вбрання. А на зиму для нього відчиняла гостинні двері божевільня.

Скнилівське яйце

Яцько Макольондра несподівано для себе знайшов на полі гарбуз. Такого дива ще ніколи в житті не бачив. Обнюхав зі всіх боків, пальцями обстукав, та так і не збагнув, що воно за диво таке. А тому вирішив занести його просто до війта.

Дзюньо Міґус сидів на призьбі й латав свої війтівські чоботи.

–Яцьку! А ти яку хулєру мені несеш? – здивувався війт.

Скнилівцям їсти не дай, аби лиш було чого зібратися та язиками помолоти. Не встиг пан війт замислитися, як уже ціле подвір'я цікавих напхалося. Кожен хитав головою, язиком прицмокував і пробував вгадати, що воно за звір перед ними лежить.

Дзюньо Міґус узяв обережно гарбуза на руки і приклав до вуха. Здавалося, навіть вітер втих, аби не зашкодити йому. Всі присутні затамували подих.

І коли війт обережно поклав гарбуза на землю, всі водночас видихнули:

– Ну?!

– Я вже знаю, що то. Це велике яйце. Тільки не можу сказати, чиє.

– Ну, курка б такого не знесла, – похитав головою Яцько, і вся громада з ним погодилася.

– Може, то який дракон зніс? – несміливо бовкнув хтось.

– Слухайте! – ляснув себе по чолі Яцько. – Колия те яйце знайшов, то бачив чиюсь кобилу край поля. Щоб я паски не їв, коли це не вона знесла.

– Ото-то я думаю собі, яка там бісова намога ірже! – сказав війт. – Аж то, бач, жеребчик!

– Що ж нам з цим яйцем далі робити? – задумалася громада.

– А що, – здвигнув плечима війт, – посадите кобилу, нехай висиджує.

– Та ж попробуй тепер вгадай, чия то кобила, – чухав потилицю Яцько. – Як на мене, то була чужа кобила, не скнилівська.

– А-а, то нема на те ради, – встряла Рузя. – Гадаю, жи нам, кубітам, ніц не лишається, тілько-но самим те яйце висиджувати.

Всім така гадка припала до густу, і з того дня заходилися скнилівські жінки сидіти по черзі на гарбузі. Щодня війт припадав до нього вухом і уважно слухав.

Та минув, може, місяць, і гарбуз, вибачайте, почав гнити і трохи недобре пахнути.

– О, то є певний знак, що от-от має лоша вилупитися. Пора його винести на сонце.

– Винесім його на пагорб, – сказав Яцько, – тоді до сонця буде ближче. Так вони і зробили. Поклали гарбуза на пагорбі і відійшли вбік, щоби не сполохати лоша. Аж тут вітер як подув, гарбузом хитнуло і покотився він з пагорба в кущі. Скнилівці, репетуючи, мов несамовиті, кинулись навздогін. А гарбуз із розгону бебех у дерево та й розколовся. З-під дерева заєць як не стрибне та не помчить переляканий, простовіч.

– Дивіться! Лоша! Лоша! Лови його! – заверещали скнилівці.

Де там – тільки його й бачили.

– Ех, пропало лоша! – скрутно зітхав Дзюньо Міґус. – на другий раз кругом яйця станемо і не дамо втекти.

Криниця

Скнилівцю Данилові ввірвалося відро в криницю, а він, не довго думаючи, перехилився через цямрину, аби зачепити його рукою, та й шубовсьнув у воду. Криниця була неглибока, якраз по шию, але вода зимна. І почав скнилівець верещати, доки не позбігалися сусіди. А був серед них наймудріший Яцько Макольондра.

– Нема ради, треба лізти до криниці, — сказав Яцько. — Лізь першим ти, Пилипе, а Міська буде тя за ноги тримав. Гарасько буде тримав за ноги Міська, а Гераська – Микита, а я – Микиту. Як намацаєш Данила а відром,

Так вони й зробили, але, коли вже ціла вервечка опинилася в криниці, Яцько, що лишився нагорі, почав стогнати, що йому тяжко і треба би було ще когось на підмогу покликати.

– Ну, то біжи клич, а ми зачекаємо! — гукнули знизу.

Яцько випустив Данилові ноги, і ціла кумпанія бебехнула в криницю, аж загуло.

Добре, що на ту пору нагодилася Яцькова жінка Рузя та й порадила кинути до криниці мотузку, бо вона десь чула, що так роблять.

Яцько приніс мотузку, старанно змотав її і кинув до криниці. Але це мало допомогло, бо другого кінця Яцько собі не лишив.

Тим часом збіглося півсела і ради сипалися одна ліпша за другу. Хтось казав вичерпати воду, хтось – робити підкоп, ще хтось – навпаки, заливати водою криницю, і тоді всі поспливають, як галушки. Аж урешті чоловікам, що мокли в криниці, осіяла голови світла думка – спустити їм драбину.

Наука знає такі факти, коли людей, що перебувають в знервованому стані, навідують геніальні ідеї. Це був саме такий випадок.

Однак, коли всі п'ятеро вилізли нарешті з криниці, то ніхто не міг згадати, скільки ж їх було.

– Не дай Боже, хтось лишився в криниці, – сказав Яцько і почав гукати:

– Гей! Гей!

А з криниці відлунювало: «Гей! Гей!»

– Ну, видите? Хтось там таки сидить, – забідкався Яцько.

І тоді над криницею схилилася ціла горба скнилівців та почала галайкати:

– Гей! АговІ Гоп-гоп!

А луна справно відповідала десятками голосів.

– Людоньки! – вжахнувся Яцько. – Та же там у криниці ціла купа народу!

– Зачекай, Яцю, – сказала Рузя. – Мені ся здає, жи то не є наші.

І от тут надійшов сільський війт Дзюньо Міґус Дізнавшись, що у криниці виявлено якихось людей, він наморщив розумне чоло і прорік:

– Люди добрі! Нема на то ради. Мусимо всі ся розійти по хатах і тоді будем знати, чи когось нам бракує. А по хвилі знова ся зійдемо коло криниці.

Так вони і вчинили. А коли знову зібралися, то війт запитав:

– А що, панове, чи всі у вас вдома?

– Всі, пане війте, вдома, нікого не бракує.

Кажуть, що то від скнилівців пішла приказка про того, кому бракує в голові клепки: є, та в нього не всі вдома!

– Тепер мені ясно, – сказав війт, – що в криниці сидять не скнилівські люди.

– Хто ж там може бути? – дивувалась громада. – Як вони сміли залізти до нашої криниці?

– Може, то які потопельники? – міркував Яцько. Громада почала хреститися.

Але війт був хоробрим чоловіком і гукнув у колодязь:

– Гей, ви там! Чи ви не потопельники?

– ...потопельники!., ельники!.. – відповіла луна.

– Господи! І за що нам така напасть! – зойкнула Рузя.

– Витягаймо хутчій драбину! – скрикнув Яцько. – Бо та нечисть ще почне вилізати!

Драбину витягай, а криницю закрили лядою, ще й каменем привалили. Більше звідти ніхто води не брав.